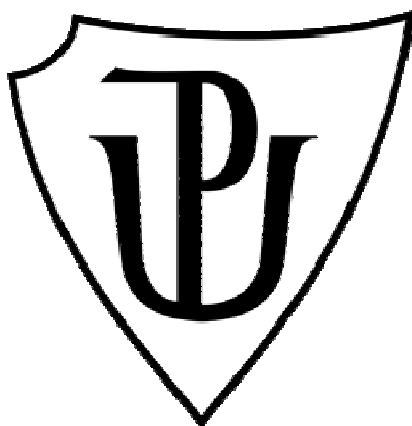

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přirodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Problematika velkoplošných akvizic půdy v oblasti střední a východní Evropy

Diplomová práce

Olomouc

2017

Autor: Bc. Jiří Chovaneček

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Problematika velkoplošných akvizic půdy v oblasti střední a východní Evropy“ vypracoval samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedl v seznamu literatury.

Olomouc, 12. května 2017

Jiří Chovaneček

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé práce, Mgr. Zdeňku Opršalovi, Ph.D., za cenné rady, připomínky a čas, který mi během psaní této práce věnoval. Za cenné podněty bych chtěl také poděkovat Mudr. Juraji Mesíkovi. Rovněž bych rád poděkoval i své rodině a přátelům za nezměrnou podporu během celého studia.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Jiří CHOVANEČEK
Osobní číslo: R140978
Studijní program: N1301 Geografie
Studijní obor: Mezinárodní rozvojová studia
Název tématu: Problematika velkoplošných akvizic půdy v oblasti střední
a východní Evropy
Zadávací katedra: Katedra rozvojových studií

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem této diplomové práce je vymezit problematiku velkoplošných akvizic půdy v oblasti střední a východní Evropy se zaměřením na Rusko a Ukrajinu.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 20 - 25 tisíc slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

ATKIN, Carl. Investment in farmland and farming in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union current trends and issues. In: M. Klugelman and S.L. Levenstein, eds. Land grab? The race for the world's farmland [online]. 2009 [cit. 2015-01-26] Dostupné z: http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ASIA_090629_Land%20Grab_rpt.pdf
FAO, Russian Federation. Analysis of the agrobusiness sector in Southern Russia [online]. 2009 [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: www.eastagri.org/publications/pub_docs/Report_Russia_13_Web.pdf
LAND MATRIX: The Online Public Database on Land Deals [online]. 2015 [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: <http://www.landmatrix.org/en/>
TESSER, Lynn M. East-Central Europe's new security concern: foreign land ownership [online]. 2004 [cit. 2015-01-27]. Dostupné z: http://ac.els-cdn.com/S0967067X04000133/1-s2.0-S0967067X04000133-main.pdf?_tid=924ef1c6-a5c1-11e4-8e01-00000aacb35e&acdnat=1422321333_a2153fca9295db7e4c719deef48bb96b
VISSER, Oane a Max SPOOR. Land grabbing in post-Soviet Eurasia: the world's largest agricultural land reserves at stake [online]. 2011 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/03066150.2011.559010>

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Zdeněk Opršal, Ph.D.
Katedra rozvojových studií

Datum zadání diplomové práce: 30. ledna 2015
Termín odevzdání diplomové práce: 15. dubna 2016

L.S.

prof. RNDr. Jir. Jir. Přebert, CSc., Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 30. ledna 2015

Abstrakt

Cílem této diplomové práce je zevrubně charakterizovat fenomén velkoplošných akvizic půdy se zaměřením na oblasti střední a východní Evropy. Důraz je kladen především na pozemkové vlastnictví, které má odlišnou historickou tradici než v západní Evropě, díky kolektivizaci a dalším procesům, jež v těchto dvou oblastech probíhaly v minulém století. Po přečtení tohoto dokumentu čtenář získá přehled o celkové problematice velkoplošných akvizic půdy, historickým vývojem pozemkového vlastnictví bývalých socialistických států a současného právního systému ve vztahu k půdě.

Klíčová slova:

velkoplošná akvizice půdy, pozemkové vlastnictví, správa půdy, pozemková reforma, střední a východní Evropa

Abstract

The aim of the diploma thesis is to intimately characterize a phenomenon of large-scale land acquisitions with focus on area of Central and Eastern Europe. The emphasis is notably put on land tenure which historically differs from Western Europe, because of collectivization and other processes that took place during the last century. After reading this document, the reader will be familiar with the overall issues of large-scale land acquisitions, historical process of land tenure of former socialistic states and contemporary legal system related to the land.

Key words:

large-scale land acquisition, land tenure, land governance, land reform, Central and East Europe

Obsah

Seznam obrázků, tabulek a příloh.....	8
Seznam zkratk.....	9
Úvod.....	11
Cíle a metodologie	14
1 Teoretický rámec land grabbu	17
1.1 Definice land grabbu	18
1.2 Typologie land grabbu	21
1.2.1 Green grabbing	21
1.2.2 Water grabbing	22
1.3 Faktory přispívající k land grabbu	23
1.4 Důsledky land grabbu	28
1.5 Možnosti kontroly land grabbu	30
1.6 Problematika dat.....	35
1.7 Kdo se zabývá land grabbem?.....	36
1.8 Aktuální rozsah land grabbu	36
1.8.1 Regionální vzorce land grabbu	43
2 Land grab ve východní Evropě.....	44
2.1 Rusko.....	45
2.1.1 Legislativní rámec	46
2.1.2 Analýza dat z databáze Land Matrix	48
2.1.3 Regionální vzorce	51
2.2 Ukrajina.....	52
2.2.1 Legislativní rámec	53
2.2.2 Analýza dat z databáze Land Matrix	54
2.2.3 Regionální vzorce	57
2.3 Rumunsko	58

2.3.1 Legislativní rámec	59
2.3.2 Analýza dat z databáze Land Matrix	61
2.3.3 Regionální vzorce	64
3 Land grab ve střední Evropě	65
3.1 Česká republika	66
3.1.1 Legislativní rámec	66
3.2 Maďarsko	69
3.2.1 Legislativní rámec	69
3.3 Polsko	73
3.3.1 Legislativní rámec	74
Závěr	77
Seznam literatury	82
Přílohy.....	92

Seznam obrázků, tabulek a příloh

Seznam tabulek

Tabulka 1: Klasifikace jednotek a fází dohod v databázi Land Matrix	39
Tabulka 2: Přehled dohod uvedených v databázi Land Matrix k březnu 2017	40
Tabulka 3: Regionální alokace land grabu pro zemědělské účely	40
Tabulka 4: Top 10 cílových států	41
Tabulka 5: Top 10 investorských států	42
Tabulka 6: Přehled všech dohod na území Ruska k březnu 2017	49
Tabulka 7: Poměr mezi domácími a zahraničními investory v Rusku	49
Tabulka 8: Rozdělení investic dle jejich účelu a podle typu investora v Rusku	50
Tabulka 9: Přehled zemí původu zahraničních investorů v Rusku	51
Tabulka 10: Přehled všech dohod na území Ukrajiny k březnu 2017	55
Tabulka 11: Poměr mezi domácími a zahraničními investory na Ukrajině	56
Tabulka 12: Rozdělení investic dle jejich účelu a podle typu investora na Ukrajině	56
Tabulka 13: Přehled zemí původu zahraničních investorů na Ukrajině	58
Tabulka 14: Přehled všech dohod na území Rumunska k březnu 2017	62
Tabulka 15: Poměr mezi domácími a zahraničními investory v Rumunsku	62
Tabulka 16: Rozdělení investic dle jejich účelu a podle typu investora v Rumunsku ..	63
Tabulka 17: Přehled zemí původu zahraničních investorů v Rumunsku	64

Seznam příloh

Příloha 1: Přehled dohod domácích investorů v Rusku	92
Příloha 2: Přehled dohod zahraničních investorů v Rusku	93
Příloha 3: Přehled dohod domácích investorů na Ukrajině	95
Příloha 4: Přehled dohod zahraničních investorů na Ukrajině	95
Příloha 5: Přehled dohod domácích investorů v Rumunsku	97
Příloha 6: Přehled dohod zahraničních investorů v Rumunsku	99
Příloha 7: Přehled zemí původu zahraničních investorů v Rusku	103
Příloha 8: Přehled zemí původu zahraničních investorů na Ukrajině	104
Příloha 9: Přehled zemí původu zahraničních investorů v Rumunsku	105

Seznam zkratek

AGRIS	Agrární informační systém
ARC	Agricultural and Rural Convention <i>(Sdružení pro zemědělství a rozvoj venkova)</i>
ASZ ČR	Asociace soukromého zemědělství ČR
CFS	Committee on World Food Security <i>(Komise pro světovou potravinovou bezpečnost při FAO)</i>
ČR	Česká republika
DRK	Demokratická republika Kongo
EU	Evropská Unie
EHSV	Evropský hospodářský a sociální výbor
FAO	Food and Agriculture Organization <i>(Organizace OSN pro výživu a zemědělství)</i>
ha	hektar
HLPE	High Level Panel of Experts <i>(Skupina odborníků na vysoké úrovni při FAO)</i>
HUF	maďarský forint
IFAD	International Fund for Agricultural Development <i>(Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj)</i>
ILC	International Land Coalition <i>(Mezinárodní koalice pro půdu)</i>
kg	kilogram

LHDA	Lesotho Highlands Development Authority <i>(Úřad pro výstavbu přehrad v Lesothu)</i>
LHWP	Lesotho Highlands Water Project <i>(Projekt výstavby přehrad v Lesothu)</i>
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development <i>(Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)</i>
OSN	Organizace spojených národů
PZI	přímé zahraniční investice
SAE	Spojené arabské emiráty
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SZP	společná zemědělská politika EU
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development <i>(Konference OSN o obchodu a rozvoji)</i>
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization <i>(Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu)</i>
USA	United States of America <i>(Spojené státy Americké)</i>
USD	United States Dollar <i>(americký dolar)</i>
ÚZEI	Ústav zemědělské ekonomiky a informací
WBG	World Bank Group <i>(Skupina Světové banky)</i>

Úvod

Land grab (též land grabbing) je od roku 2008, kdy byla vydána zpráva organizace GRAIN¹, velmi diskutovaným a „žhavým“ tématem nejen na akademické půdě, ale také mezi neziskovými organizacemi, investičními skupinami, médií či odbornou veřejností. Mohlo by se zdát, že jde o zcela nový proces, avšak fenomén land grabbu zde probíhá již po staletí. Jak uvádí Edelman a kol. (2013, 1529), Constantin a kol. (2017, 143) nebo TNI (2013, 10) jedná se pouze o zintenzivnění historického procesu², který je nyní ohrožením pro rurální oblasti, demokratické vládnutí, rovnost a dlouhodobou environmentální udržitelnost. Co si ale pod pojmem land grab představit?

Termín land grab obecně vyjadřuje akvizici půdy³, nehledě na způsob nabytí. Většinou se tento pojem ještě uvádí ve spojení s přídavným jménem „velkoplošný“ (z anglického pojmu large-scale). Do češtiny se také může překládat jako zábor (nebo zabrání či zabírání), jenž však obsahuje negativní konotaci, přičemž velkoplošná akvizice půdy v určitých případech (a za určitých podmínek) může představovat i pozitivní trend – například z hlediska ochrany přírody⁴ (tzv. green grabbing – viz 1.2.1 Green grabbing). Podle některých odborníků se akvizice půdy stává land grabbem až splněním určitých podmínek, které se ovšem liší, jak uvidíme v první kapitole. Pro účely této práce jsou velkoplošná akvizice půdy a land grab považovány za stejný proces, tedy za transakce (dohody) s půdou (pozemky) nehledě na aktéry, rozsah, účel apod.

Land grab je úzce spojen s pěstováním plodin pro biopaliva. Ostatně biopaliva se řadí mezi faktory, jež zintenzivnily proces land grabbu v posledních letech. Dalším z faktorů byla například potravinová krize v letech 2003–2008 (Kaag a Zoomers, 2014, 2). S pěstováním plodin pro biopaliva zase souvisí výrazný proces deforestace, který se v současnosti odehrává například v Indonésii kvůli palmovému oleji. Podle

¹ GRAIN upozornil na rozsáhlý proces land grabbu a jeho vlivu na potravinovou bezpečnost. Dále byly například popsány strategie land grabbu Japonska a států Perského zálivu. Zpráva šokovala odbornou i laickou veřejnost.

² I v minulosti docházelo k velkoplošným akvizicím půdy. V roce 1886 zakoupil Argentinec Carlos Casado území v Paraguay o rozloze 50 000 km² (Zoomers, 2010, 441), což se přibližně rovná rozloze Slovenska.

³ Definice land grabbingu se však různí – viz 1.1 Definice land grabbu.

⁴ Za předpokladu, že se na „zabraném“ území pro účel ochrany přírody nevyskytují obyvatelé, kteří by se posléze museli vystěhovat.

Susanti a Burgers (2011, 26) land grab celkově zvyšuje ekologickou zranitelnost. Kromě negativního dopadu na životní prostředí má velkoplošná akvizice půdy negativní vliv i na člověka, a to především na obyvatele venkovských oblastí ve státech s nižší úrovní právního systému, nejasným právním vlastnictvím a celkově nízkou úrovní dobrého vládnutí. Pozitivní či negativní efekty velkoplošné akvizice půdy záleží na mnoha faktorech, které jsou diskutovány v první kapitole. Podle Edelmana a kol. (2013, 1523) je to právě historická zkušenost s právním systémem, jenž stanovuje rámec možností land grabbu v dané zemi. Další faktory mající vliv na přínosy nebo rizika jsou charakterizovány v první kapitole. Fenomén land grabbu a jeho spojení s legálností a férovostí výstižně vyjádřily Kaag a Zoomers (2014, 201): „*Obchod s půdou může být legální, ale zároveň neférový*“. Historická zkušenost je rovněž zásadní i pro Kaag a Zoomers (2014, 206). Podle nich je pro pochopení současného procesu land grabbu nutná historická analýza právních aspektů pozemkového vlastnictví.

V jakém rozsahu land grab probíhá? Na tuto otázku je těžké odpovědět, protože chybí spolehlivá data (viz 1.6 Problematika dat). Shoda ohledně rozsahu velkoplošných akvizic nepanuje ani v akademickém prostředí. Zatímco autoři jako Edelman a kol. (2013, 1518) či Cotula (2012, 649) mluví o globálním land grabbu, tak Kaag a Zoomers (2014, 5) jeho existenci odmítají a zdůrazňují odlišný regionální kontext. U Zoomers nastal zajímavý obrat, protože ve svém článku z roku 2010 ještě mluvila o globálním land grabbu. Od roku 2008 je tomuto tématu věnována vysoká pozornost. Během několika málo let bylo vydáno mnoho článků a publikací, které však uváděly nadhodnocené údaje celkového rozsahu land grabbu⁵. Kaag a Zoomers (2014, 1) v této souvislosti hovoří o tzv. mediální hysterii (hype), která dle nich znesnadňuje výzkum fenoménu land grabbu do většího detailu. Na „mediální hysterii“ pak navazují Nooteboom a Rutten (2012, 103), jež hovoří o tzv. kouzelných střelách (magic bullets). Jedná se o paralelu pro nové téma v rozvojovém diskurzu, které se objeví (v tomto případě land grab) a v krátkém čase si rychle získá popularitu⁶. Zpočátku je schopno přilákat velkou pozornost, respektive velké množství prostředků na výzkum a nápravu, ale záhy se ukáže, že řešení není tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát.

⁵ Pro další informace viz například článek od Bräutigam a Zhang z roku 2013, který pojednává o roli Číny v zemědělství.

⁶ Mezi další „kouzelné střely“ patří například mikrokredity, remittance či princip dobrého vládnutí.

Negativní efekty procesu land grabbu výstižně definuje Edelman (2013, 485), který mluví o tzv. fetišizaci hektaru (fetishization of hectar) či o tzv. špinavém hektaru (messy hectar). Podle něj land grab způsobuje doposud přehlížené problémy ve formě kontroly zásobovacích řetězců, pracovních vztahů či kapitálu, který je investován do půdy (zemědělství). Na kapitál v zemědělství navazuje další pojem, který je úzce spojen s akvizicí půdy, a totiž tzv. financionalizace zemědělství (financialization of agriculture). Tento termín je stručně charakterizován na začátku první kapitoly. K land grabbu také neodmyslitelně patří proces, jenž Zoomers (2010, 429) nazývá jako tzv. odcizování prostoru či půdy (foreignisation of space or land). „Odcizování prostoru“ lze chápat jako jev, při kterém místní obyvatelé ztrácí kontrolu nad půdou, která je převzata vnějšími aktéry. Děje se tomu tak často v legálních mezích a za podpory místní vlády. Je však nutné zdůraznit, že na fenoménu land grabbu se nepodílejí pouze zahraniční aktéři (viz 1.2 Typologie land grabbu), ale rovněž domácí elity. Odcizování prostoru tedy lze chápat nejen jako proces skupování půdy zahraničními (tj. příslušníky jiného státu) aktéry, ale také cizími aktéry, tj. ne místními.

Hovoříme-li o geografickém kontextu, pak je nutné zmínit fakt, že prvotní zájem většiny neziskových organizací, médií a akademického prostředí se upíral výhradně na region subsaharské Afriky a později se rozšířil na oblasti v Latinské Americe a Asii. Během pár let, které Edelman a kol. (2013, 1520) nazývá tzv. obdobím porozumění⁷ (making sense period) se pozornost také přenesla na nástupnické země bývalého Sovětského svazu (dále jen SSSR), a to především na Kazachstán, Ukrajinu a Rusko. Tyto země totiž představují obrovský potenciál ve formě množství úrodné půdy. Dle Visser a Spoora (2011, 300) pouze čtyři státy na světě mají významnou a nevyužitou kapacitu úrodné zemědělské půdy, která by mohla mít zásadní vliv na pokrytí rostoucí globální poptávky po potravinách, přičemž právě tři státy leží na území bývalého SSSR, jmenovitě Kazachstán, Ukrajina a Rusko⁸. Zvláštní pozornost je nezbytné věnovat společnému dědictví z dob SSSR – družstvům. Po jeho rozpadu se postkomunistické státy vydaly jinou cestou, jak privatizovat státní půdu, což umožnilo investorům získat přístup k zemědělské půdě. Proto je pro tuto práci nesmírně důležité přesně definovat právní okolnosti land grabbu ve střední a východní Evropě.

⁷ Jedná se o období mezi léty 2007–2012, kdy byla podle Edelman a kol. (2013, 1520) překonána mediální historie a začalo se pracovat s fakty, aby se zjistilo, jaká je skutečná realita.

⁸ Čtvrtým státem je pak Argentina.

Cíle a metodologie

Cílem této diplomové práce je analyzovat fenomén velkoplošných akvizic půdy v oblasti střední a východní Evropy. Hlavní důraz je kladen na problematiku pozemkového vlastnictví, které díky dřívějšímu socialistickému zřízení (a tomu odpovídajícím státním politikám – třeba kolektivizaci zemědělství) států v těchto dvou regionech, má jinou podobu než je tomu u států západní Evropy, subsaharské Afriky či Latinské Ameriky. Historická zkušenost společnosti s pozemkovým vlastnictvím půdy má podle akademiků vliv na podobu velkoplošných akvizic půdy, a pro tuto práci se jedná o stěžejní prvek. Diplomová práce se bude snažit odpovědět na následující otázky: *Jak ovlivňuje odlišná historická zkušenost s pozemkovým vlastnictvím a právním systémem současnou podobu land grabu u vybraných států u vybraných států? Jaký je rozsah fenoménu velkoplošných akvizic půdy u vybraných států v regionu střední a východní Evropy? K jakým účelům se zabraná půda využívá? Jsou více angažováni zahraniční nebo domácí aktéři? Jaké existují regionální vzorce? Vzhledem k nedostatku (a nedostupnosti) transparentních dat jsem si vědom faktu, že na tuto poslední otázku bude obtížné nalézt spolehlivou odpověď. Téma diplomové práce je řešeno v rámci dvou regionů. Smyslem není kompletně charakterizovat situaci v každém jednotlivém státu, ale spíše identifikovat a komparovat charakteristické regionální rysy a ty doplnit relevantními specifiky vybraných států.*

Práce je zaměřena na dva regiony – střední Evropu a východní Evropu, proto je vhodné tyto regiony geograficky (a politicky) vymezit. Jednotlivé geografické školy a mezinárodní instituce pracují s různým vymezením a klasifikací. Pro účely této práce jsou v regionu střední Evropy vybrány následující země – Česká republika, Maďarsko a Polsko. Oblast východní Evropy je reprezentována těmito státy – Rumunsko, Rusko a Ukrajina. Výběr států má své odůvodnění. Kromě geografického hlediska zde hrají roli i další faktory. Transnational Institute označil Polsko a Maďarsko jako za státy, ve kterých se land grab již odehrává a zároveň mají i největší potenciál pro land grab z oblasti střední Evropy. V rozhovoru pro Farmlandgrab.org uvedl bývalý ředitel Agrární komory ČR, Jan Záhorka, „že přibližně třetina zemědělské půdy na západě země⁹ je v rukou zahraničních investorů“ (Johnstone, 2009). Z tohoto důvodu byla zařazena i Česká republika. Státy pro východní Evropu byly vybrány kvůli tomu, že se

⁹ Pravděpodobně jsou tím myšleny pouze Čechy.

v nich již odehrává proces land grabbu a mají rovněž další potenciál pro rozvoj tohoto fenoménu. Nejdůležitějším kritériem je však dostupnost ucelené databáze Land Matrix, která je pro tuto práci klíčová. Data lze analyzovat a vyvodit z nich určité závěry a odpovědět, tak na otázky, které jsou stanoveny výše. Databáze Land Matrix obsahuje celkem 37 transakcí na území Ukrajiny, 49 dohod v Rusku a 84 smluv v Rumunsku. Jsem si vědom faktu, že kapitoly by měly být svým rozsahem i obsahem ucelené. Nicméně v této práci je větší pozornost věnována regionu východní Evropy z důvodu dostupnosti dat, což může být považováno za limit této práce.

Nejčastější metody, které jsou v práci používány, jsou kompilace a syntéza dat. Mezi hlavní limit této práce patří sběr dat (co se týče jejich kvality a dostupnosti), který je omezený z více důvodů, a proto mu je věnována kapitola v teoretické části práce – viz 1.6 Problematika dat. Metodologie databáze Land Matrix a celý koncept tohoto projektu jsou podrobně vysvětleny v teoretické části práce. Tabulky a grafy jsou vytvořeny pouze z údajů z této databáze. Mezi použitými zdroji můžeme nalézt knižní publikace, odborné akademické články, zprávy různých neziskových organizací a další elektronické zdroje. I přesto, že je práce zaměřena na státy, v kterých není angličtina oficiálním jazykem, tak je většina zdrojů v anglickém jazyce.

Práce je rozdělena na tři kapitoly. První kapitola *Teoretický rámec land grabbu* se zabývá problematikou definice land grabbu, vymezením dalších pojmů, jež jsou s land grabbem spojeny, dále se věnuje problematice sběru dat a možností kontroly tohoto jevu. Následně je zde uvedena typologie velkoplošných akvizic půdy, jejich důsledky a aktuální rozsah land grabbu. Druhá kapitola je zaměřena na východní Evropu, konkrétně na institucionální pozadí land grabbu, tedy pozemkové reformy a současnou legislativu. Podstatnou část této kapitoly tvoří interpretace dat z databáze Land Matrix. Třetí kapitola o střední Evropě má tu samou strukturu s tím rozdílem, že zde není uveden rozbor dat z Land Matrixu.

Proces land grabbu je aktuální téma, který má socio-ekonomické dopady na obyvatelstvo. Z ekonomického hlediska je půda jedním ze tří výrobních faktorů (spolu s prací a kapitálem) a je nezbytná pro jakýkoliv hospodářský systém. Důležitost půdy pro člověka zvyrazňuje i oficiální stanovisko Evropské komise (2002, 7): „*Za půdu se obecně považuje svrchní vrstva zemské kůry, jenž plní řadu klíčových environmentálních, sociálních a ekonomických funkcí, které jsou pro lidský život*

nezbytné. Zemědělství a lesnictví jsou na půdě závislé – půda je dodavatelem vody a živin, a rovněž je domovem pro kořeny rostlin. Půda uskutečňuje ukládací, čistící a transformační funkci, a proto hraje ústřední roli při ochraně vody a výměně plynů s atmosférou. Zároveň také poskytuje životní prostředí pro různé formy organismů. Půda je genofondem, krajinným prvkem, kulturním dědictvím a poskytovatelem surovin.“

Pokud vezmeme v úvahu délku lidského života a čas nutný pro tvorbu půdy¹⁰, potom bychom měli půdu považovat za neobnovitelný zdroj. V současné době je míra půdní eroze 10–40krát vyšší než půdotvorný proces (Pimentel a Burgess, 2013, 443). Jinými slovy je každý rok díky půdní erozi ztraceno přibližně 10 milionů hektarů orné půdy (Pimentel a Burgess, 2013, 443). S rostoucím počtem obyvatel na Zemi a stoupající spotřebou potravin se zvyšuje tlak na zemědělskou půdu. V globálním měřítku můžeme v zemědělském sektoru pozorovat dva protichůdné jevy – rozloha orné půdy (v hektarech na hlavu) v zemědělství klesá, ale hektarové výnosy obilovin se neustále zvyšují¹¹. Zdálo by se tedy, že v blízké budoucnosti nebude potřeba více půdy. Za vyššími hektarovými výnosy stojí větší nasazení chemizace a mechanizace¹², které si vybírá svou daň ve formě degradace půdy. Ocítáme se tedy v jakémsi začarovaném kruhu. Bez nadsázky lze říci, že půda (a všechno to co je v ní obsaženo – kupříkladu podzemní voda) je tedy zcela klíčová pro přežití lidstva. Z výše uvedených důvodů by měl být kladen důraz na udržitelné hospodaření s půdou. Land grab však podle mnohých představuje ohrožení pro udržitelné hospodaření s půdou (mimo jiné aspekty), a proto je nezbytné se tímto jevem zabývat.

¹⁰ Pro zemědělství je potřeba minimálně 15 centimetrů orné půdy (spíše ale více). 3 centimetry půdy vznikají přibližně 400 let. 15 centimetrů tedy vzniká přibližně 2 000 let (Ulčák, 2013).

¹¹ V roce 1961 bylo k dispozici 0,37 ha orné půdy na hlavu, zatímco v roce 2014 už jenom 0,196 ha. V roce 1961 bylo vyprodukováno 1 422 kg na ha, přičemž v roce 2014 se podařilo celkově vyprodukovat 3 866 kg na ha orné půdy (World Bank, 2016).

¹² Navíc na úkor neefektivního využívání energie. V současné době je hodnota energetické návratnosti globálního zemědělství přibližně 1/10. Tedy na jednu energetickou jednotku získanou vložíme deset energetických jednotek, což určitě není udržitelný systém.

1 Teoretický rámec land grabbu

V úvodu práce jsou stručně nastíněny procesy, které s land grabbem souvisejí. Jedním z těchto procesů je také tzv. financializace zemědělství¹³. Financializace neprobíhá pouze v zemědělském sektoru, ale je součástí různých konceptů socio-ekonomické změny – od neoliberalismu a globalizace až po teorii imperialismu. Epstein (2005, 3) definuje financializaci jako nárůst role finančních motivů, finančních trhů, finančních aktérů a finančních institucí v operacích národních a mezinárodních ekonomik. French a kol. (2011, 814) dodávají, že jde o rostoucí sílu peněz v současných procesech politické, ekonomické a sociální změny. Jak se však financializace projevuje v zemědělském sektoru? Zemědělské komodity jsou předmětem spekulací na burze (Ghosh, 2010, 72; Ploeg a kol., 2015, 155). A to až do takové míry, že na burze převládají spekulanti a investoři nad subjekty, které jsou přímo napojeni na zemědělské komodity (například producenti potravin; Mittal, 2009; Clapp, 2012; Clapp a Helleiner, 2012; Fairbairn, 2014; Isakson, 2014). Jinak řečeno zisk plyne z finančních transakcí a spekulací, nikoliv z produkce reálného zboží. Firmy vydělávají hlavně tím, že do něčeho investují, skupují podíly a zase je prodávají. V důsledku ovšem jde o spekulace s reálnými věcmi – spekulace musí mít vždy nějaký reálný základ. Firmy neustále hledají nové oblasti, do nichž by mohly investovat a spekulovat s nimi (Uhnák, 2015). Proto dochází k procesům jako je land grab, privatizace vodních zdrojů (tzv. water grabbing – viz 1.2.2 Water Grabbing) nebo green grabbing (viz 1.2.1 Green Grabbing). Proces land grabbu přináší pozitivní i negativní socio-ekonomické důsledky. Z tohoto důvodu je část této kapitoly zaměřena právě na tyto dopady.

Doposud neexistuje jedna všeobecně přijímaná definice land grabbu, proto je tato kapitola (mimo jiné) věnována definici land grabbu (a také dalším formám „grabbu“). Připočteme-li k tomu chybějící spolehlivá data (viz 1.6 Problematika dat), tak se nelze divit, že se přesně nedá určit, kolik půdy bylo doposud celkově „zabráno“. Neziskové organizace, státní instituce či akademici se značně rozcházejí v číslech a rozdíly mezi jednotlivými odhady činí až desítky milionů hektarů. Pro názornost si uveďme odhady čtyř organizací, jenž sledovaly transakce s půdou mezi léty 2000–

¹³ Někdy také nazývána jako financializace potravin (financialization of food).

2009¹⁴. Zatímco Světová banka napočítala 389 kontraktů, které celkově čítaly rozlohu 47 milionů hektarů půdy, tak Global Land Project zjistil 179 těchto transakcí, jež se týkaly území o rozloze 51–63 milionů hektarů. Nejvíce transakcí, konkrétně 1 200, uváděly organizace Oxfam Novib a International Land Coalition s celkovou rozlohou 80 milionů hektarů (Kaag a Zoomers, 2014, 3). Rozdíl mezi nejmenším a největším odhadem tedy dosahuje hodnoty 33 milionů hektarů¹⁵, což je plocha o velikosti státu Malajsie. Z tohoto důvodu je část této kapitoly také věnována aktuálnímu rozsahu land grabbu, přičemž data jsou čerpána z Land Matrixu (viz 1.7.1 Land Matrix), jež nabízí nejobsáhlejší přehled transakcí s půdou na světě.

1.1 Definice land grabbu

V této části jsou uvedeny definice land grabbu od různých institucí a iniciativ. Nejdříve začneme s definicí od International Land Coalition. International Land Coalition¹⁶ přijala v roce 2011 tzv. Tiranskou deklaraci. V této deklaraci jsou specifikovány předpoklady, za kterých lze akvizici či koncesi půdy považovat jako land grab¹⁷. Konkrétně se jedná o:

- při akvizici dochází porušení lidských práv;
- akvizice se nezakládá na dobrovolném, předchozím a informovaném souhlasu všech uživatelů pozemků, na něž se vztahuje daná dohoda;
- akvizice se nezakládá na důkladném posouzení vlivu, nebo nebere ohled na sociální, ekonomické a environmentální dopady;
- akvizice se nezakládá na transparentní smlouvě, která jasně stanovuje závazky ohledně aktivit, zaměstnanosti a sdílení celkových přínosů;
- akvizice se nezakládá na demokratické participaci, nezávislém dohledu a vzešla z aktu korupce.

¹⁴ Jedná se sice o starší údaje k roku 2009, na druhou stranu uvedená data demonstrují rozdílnost v odhadech rozsahu land grabbu.

¹⁵ 33 milionů hektarů se rovná 330 000 km².

¹⁶ International Land Coalition je celosvětové seskupení, které sdružuje mezivládní organizace a občanskou společnost. Seskupení se zabývá udržitelnou správou pozemkového vlastnictví a ochranou práv žen, mužů a komunit, jejichž živobytí je závislé na půdě (ILC, 2017).

¹⁷ Proto, aby byla akvizice či koncese půdy považována za land grab, stačí splnění pouze jednoho uvedeného předpokladu.

Organizace GRAIN definuje land grab jako dlouhodobou (na období 30–99 let) akvizici půdy. Prodejcem (případně i pronajímatelem) půdy může být buď vláda, nebo také soukromý subjekt. Avšak jsou zde důležité podmínky. První se týká země původu, druhá rozlohy půdy a třetí motivace ke koupi (pronájmu) půdy. Za prvé, subjekt, který nabývá půdy (ať už koupí či pronájmem), musí být z jiného státu než subjekt, jenž dává půdu k dispozici. Za druhé, plocha koupené či pronajaté zemědělské půdy je minimálně 10 000 hektarů. A za třetí, zemědělská půda je koupena (pronajata) s cílem exportu zemědělských produktů ze státu, kde se půda nachází.

Boras a kol. (2012, 620) a Visser a kol. (2012, 900) formulují land grab jako velkoplošnou akvizici půdy nebo práv souvisejících s půdou a zdroji, které poskytuje. Nabyvatelem vlastnických nebo užívatelských práv k půdě může být buď korporace, neziskový nebo veřejný subjekt. Záměrem vlastníka půdy je také zároveň extrakce zdrojů určená externím spotřebitelům. Kdo všechno je považován za externího spotřebitele? V tomto případě podle výše zmíněných autorů pojem externí znamená buď zahraniční, ale také mimo tradiční lokalitu. Jak přiznávají sami autoři, extrakce zdrojů a odcizení (půdy) jsou pro tuto definici důležitější než druh investovaného kapitálu, zamýšlený trh nebo komodifikace a privatizace půdy.

Podle Transnational Institute (2013, 3) je land grab kontrolovaný zábor území, který vede ke zmocnění se kontroly nad půdou a dalšími zdroji (voda, lesy, nerostné bohatství) za účelem kontroly zisku, které z tohoto území plyne. Vieri a Calabro (2016, 73) označují za land grab jako proces akvizice půdy, při kterém byla porušena vlastnické práva místního obyvatelstva.

K fenoménu land grabbu se již také vyslovila Evropská unie, konkrétně Evropský hospodářský a sociální výbor (2015), který vymezuje land grab jako proces skupování zemědělské půdy ve velkém měřítku bez konzultací místního obyvatelstva a bez jejich souhlasu. Ve výsledku vede k tomu, že místní obyvatelé mají stále méně možností samostatného provozování zemědělského podnikání a zabezpečení dodávek potravin. Vlastníci mají také právo využívat zdroje (půdu, vodu, lesy) a zisky plynoucí z jejich využívání. Jedním z možných vedlejších jevů je to, že dosavadní zemědělské využívání půdy ustoupí jiným, nezemědělským činnostem.

Na výše uvedených příkladech můžeme vidět, že definovat land grab není vůbec jednoduché a jednoznačné. Pro některé autory (institute) je důležitý přenos vlastnických

práv, pro druhé rozloha zabrané půdy a pro jiné země původu investora či socio-ekonomický dopad na místní komunitu. Problémy s definicí land grabu výstižně charakterizuje Transnational Institute (2013, 4), který je formuluje následovně:

- Pozornost je více upnuta na vlastnictví půdy než na to, kdo půdu skutečně kontroluje a jak ji využívá.

Land grab je obvykle zobrazen jako protiprávní zabavení půdy (pozemku) obyvatelům, které vede k vyhoštění z jejich pozemku. Avšak v některých případech zůstávají farmáři na jejich pozemku, přestože nad ním ve skutečnosti ztratili kontrolu. V dalších případech byly pozemky zabaveny vládami za účelem přerozdělení pro další obyvatele, často kvůli tlaku veřejnosti na spravedlivější sdílení zdrojů. Určitě je lepší mluvit o land grabu v kontextu kontroly půdy a toho, kdo z kontroly skutečně profituje a kdo ne, než pouze zdůrazňovat vlastnictví.

- Pozornost je zaměřena více na rozsah než na dopady.

Snaha popsat fenomén land grabu se často vztahuje na velkoplošné akvizice, které se odehrávají v tisících, ba dokonce v desetitisících hektarů. Proč je hranice nastavena právě takto?¹⁸ A co ty akvizice, které jsou menšího rázu? Často se mluví o negativních dopadech land grabu na rodinné farmaření. I ztráta malého pole může být pro rodinu a její potravinovou bezpečnost fatální. Proto by měla být pozornost zaměřena na land grab probíhající v menším měřítku.

- Pozornost je upřena na to, jak land grab porušuje principy transparentnosti a odpovědnosti.

Podívejme se na definici land grabu podle International Land Coalition (viz výše). Co dělat v případě, že společnosti nebo vlády tvrdí, že žádoucí formální principy (například transparentnost) a technické postupy byly dodrženy? Nutno podotknout, že je to běžná praxe. Co je pro definici land grabu důležitější – dodržení formálních principů nebo reálné důsledky tohoto procesu? Vzhledem k tomu, že posuzování dodržování určitých zásad je subjektivní záležitost, jak máme určit, která akvizice půda je legální respektive nelegální?

¹⁸ Dle organizace GRAIN se jedná o land grab pouze v případě, kdy má zabraná půda minimální rozlohu 10 000 hektarů (viz výše).

1.2 Typologie land grabbu

Land grab můžeme kategorizovat podle různých kritérií. Jedním z kritérií je například typ aktérů, kteří se land grabbu účastní. V tomto případě se jedná o zahraniční nebo domácí aktéry, zároveň je můžeme rozdělit na veřejné nebo soukromé aktéry. Kaag a Zoomers (2014, 202) se domnívají, že taková statická klasifikace nám však nepomáhá pochopit jádro problému. Podle nich je podstatné, abychom co nejvíce porozuměli tomu, jak různé typy aktérů spolupracují. Tedy abychom pochopili dynamiku procesu. Land grab je totiž velmi často výsledkem procesu, který kombinuje veřejný a soukromý kapitál, zahraniční a domácí aktéry a další aktéry z různých úrovní společnosti. Dále může být land grab charakterizován dle účelu využití:

- pro pěstování potravinářských plodin;
- pro pěstování nepotravinářských plodin (krmiva pro hospodářská zvířata, biopaliva);
- pro budování infrastruktury (městská zástavba, přehrady apod.);
- pro turismus
- pro ochranu přírody (viz 1.2.1 Green grabbing);
- pro další zdroje – nerostné suroviny, voda (viz 1.2.2 Water grabbing).

V další části tohoto dokumentu jsou stručně charakterizovány další „grabby“, a sice green grabbing a water grabbing.

1.2.1 Green grabbing

Termín „green grabbing“ byl poprvé použit novinářem Johnem Vidalem v roce 2008. Green grab je definován jako akvizice půdy pro environmentální cíle (Fairhead a kol., 2012, 237). Vymezení „environmentální“ je velmi všeobecné a zahrnuje celou řadu různých procesů. Půda je získávána za účelem ochrany biodiverzity, sekvestrace uhlíku, poskytování ekosystémových služeb, produkci biopaliv, ekoturismu, či produkce obnovitelných zdrojů energie, která nějakým způsobem vyžaduje kontrolu půdy (Van der Ploeg a kol., 2015, 11; Zoomers, 2010, 436; Fairhead a kol., 2012, 237). Zařazení biopaliv do kategorie green grabbu je velmi sporné. Primárním cílem produkce biopaliv je sice snížení emisí oxidu uhličitého v atmosféře (tedy environmentální cíl), avšak pěstování plodin pro biopaliva přináší degradaci životního prostředí například ve formě deforestace. Pěstování plodin pro biopaliva je problematické i z etického

hlediska, kvůli tomu, že se plodiny, které by si jinak daly využít v potravinářství, pěstují i v zemích, kde lidé trpí nedostatkem potravy¹⁹. Z pohledu zemědělské produkce může být problematická i výroba energie z obnovitelných zdrojů. Solární panely jsou budovány i na kvalitní zemědělské půdě, která by se jinak mohla využívat pro zemědělskou produkci. Takovým příkladem je výstavba solárních panelů na Sardinii, která má negativní vliv na potravinovou soběstačnost ostrova (Onorati a Pierfederici, 2013, 80). Významným počinem v ochraně biodiverzity a obnovy lesů je projekt REDD²⁰. Jak je již uvedeno v úvodu, problém nastává, pokud je akvizice půdy provedena v obydlené oblasti. Naráží zde totiž na sebe dva protichůdné požadavky – ochrana přírody a zajištění živobytí místních obyvatel. Rozvoj komerční (privátní) ochrany přírody je často doprovázen rozvojem ekoturismu (Zoomers, 2010, 436). V kontextu komerční ochrany přírody je nutné zmínit Patagonii v Argentině, kde jsou vlastněny miliony hektarů půdy soukromými majiteli převážně z USA a Evropy²¹ (Zoomers, 2010, 436). S green grabbingem je také spojena expanze tzv. stromových plantáží pro průmyslové využití²², na kterých se pěstují hlavně eukalyptus a borovice, jež se využívají zejména pro výrobu dřevné buničiny (Kroger, 2012, 2).

1.2.2 Water grabbing

Akvizice půdy a vody jsou spolu úzce spjaté. Jak tvrdí Woodhouse (2012, 777), water grab nemůže probíhat bez land grabu. Proto je velmi těžké odhalit skutečnou motivaci akvizice – půda či voda? Pozemky, které jsou bez zdroje vody, jsou pro produkci (potravin, biopaliv atd.) téměř bezcenné a investoři do nich neinvestují. Avšak podle Mehty a kol. (2012, 194) je stále více zřejmé, že v mnoha případech land grabu je skutečnou motivací získání právě vodních zdrojů (viz také Smaller a Mann, 2009; Woodhouse a Ganho, 2011; Skinner a Cotula, 2011 nebo Boelens, 2015). *„Za současnou honbou po půdě se skrývá celosvětový boj o kontrolu nad vodou. Ti, jež v posledních letech začali ve velkém zkupovat zemědělskou půdu (a nezáleží na tom, jestli sídlí v Addis Abebě, Dubaji či Londýně), dobře vědí, jakou cenu má přístup k vodním zdrojům, který získávají často zdarma a bez omezení. Dobře vědí, že*

¹⁹ Samo využívání potravinářských plodin pro nepotravinářské účely je problematického z etického hlediska.

²⁰ Reduced Emissions from Deforestation and Forest Degradation.

²¹ Vlastník značky North Face (a dalších), Douglas Tompkins, vlastní v Patagonii pozemky o rozloze přibližně 900 000 hektarů, které přeměnil v přírodní rezervaci. Pro více informací viz Sánchez (2006).

²² ITP's – industrial tree plantations.

z dlouhodobého hlediska může mít přístup k vodě větší hodnotu než sama půda“ (Boelens a kol., 2014, 100). Kay a Franco (2012, 8) se domnívají, že land grab a water grab jsou hlavně o investicích do „virtuální vody“ pro rozvoj agrobyznysu, jinými slovy lze globální obchod se zemědělskými komoditami vnímat jako masivní přenos vody. Jak lze water grab definovat? Bohužel ani u tohoto jevu neexistuje jednoznačná definice. Někteří autoři vnímají water grab pouze jako průvodní jev land grabbu, kdy jsou investoři zaměřeni například na rozsáhlé zemědělské projekty spojené se zavlažováním. Další autoři považují vodu za hlavní objekt akvizice. Důležitými aspekty u tohoto procesu jsou fyzická kontrola nad vodou a transformace práva (většinou zvykového u místních komunit) k užívání vody, respektive přesměrování benefitů plynoucích z užívání vody. K přesměrování benefitů dochází například vybudováním vodní elektrárny. Podle Mehty a kol. (2012, 194) lze výstavbu vodních elektráren považovat za water grabbing, pokud dochází k²³: (1) privatizaci řek; (2) většímu zapojení soukromých aktérů a zároveň stát napomáhá realizovat privátní cíle (domácí i zahraniční); (3) odklonu vody z přehrady k privátnímu využití; a (4) změně politik a zákonů ve prospěch privatizace řek či přehrad. Ačkoliv se proces water grabbu podobá procesům land i green grabbu, má jeden charakteristický rys, jenž určuje jeho dynamiku. Voda se v přírodě vyskytuje v tekutém stavu, tzn., že její dostupnost kolísá v prostoru a čase, což je velmi důležité při posuzování alokace a distribuce vody. Přestože zatím nebylo water grabbu věnováno příliš pozornosti v akademické literatuře, lze se domnívat, že článků na toto téma bude výrazně přibývat. Nejenže je voda vitální prvek pro člověka, ale vzhledem ke globální změně klimatu a expanzi na vodu náročných plodin se z ní stává (pokud už není) strategická a hodnotná komodita.

1.3 Faktory přispívající k land grabbu

Podle Zoomers (2010, 431) je současný fenomén land grabbu obecně z velké části způsoben globalizačními procesy a hlavně celkovou liberalizací trhu s půdou. Podle ní byla liberalizace trhu s půdou jedním z hlavních cílů mezinárodních politik v 90. letech 20. století. Základy pro tuto liberalizaci však byly položeny již dříve v průběhu 50.–70. let minulého století, kdy byly uskutečněny první pozemkové reformy ve státech Latinské Ameriky, Asie a Afriky. Státy v těchto regionech se začaly snažit, aby vytvořily dynamický, volný a transparentní trh s půdou podle neoliberálního

²³ Za předpokladu splnění jedné či více podmínek.

modelu (Deininger, 2003, 8). Pro neoliberalní model je zcela zásadní jasné vymezení vlastnických práv. Absence vlastnických práv, přesně vymezených pozemků a jejich registrace byla v tomto období vnímána jako významná překážka pro ekonomický rozvoj respektive příčina nerozvinutosti venkova²⁴ (Zoomers, 2010, 431). Prvním krokem proto byla přeměna kolektivních a zvykových vlastnických práv na práva individuální a formální, což vedlo k jasnému vymezení a registraci jednotlivých pozemků. Touto změnou bylo očekáváno dosažení větší efektivnosti a vyšších investic (De Soto, 2003). Drobní zemědělci by mohli využívat jejich půdu jako zástavu a získat tak přístup k úvěrům potřebných pro modernizaci zemědělského sektoru. Jasné vymezená držba půdy a individuální vlastnictví by potom vedlo k dlouhodobým investicím (Zoomers, 2010, 431). Podle některých autorů (například Nyamu-Musembi, 2007; Sjaasted a Cousins, 2008 nebo Ubink a kol., 2009) však samotné zvykové vlastnické právo není překážkou pro investice do zemědělského sektoru a v mnoha případech dosahuje uspokojivějších výsledků než moderní individuální vlastnické právo. Kaag a kol. (2011, 143) se na druhou stranu domnívají, že přeměna kolektivních vlastnických práv na práva individuální přináší rozpory a problémy do rodin a komunit. Spolu s liberalizací trhu se rapidně zvýšil i příliv přímých zahraničních investic (dále jen PZI) do zemědělského sektoru, což změnilo dosavadní strukturu vlastnictví půdy, kde se obchodní skupiny a investoři stávají legálním držitelem půdy (viz níže; Zoomers, 2010, 433). Zoomers (2010) však celkově identifikuje sedm konkrétních faktorů, jež formují a prohlubují současnou podobu land grabu. Jedná se o následující faktory²⁵:

1. offshore zemědělství – rostoucí význam PZI v produkci potravinářských plodin

Potravinové krize mezi léty 2007–2008 a 2011–2012 silně otřásl názorem, že svět si bude užívat levných potravin i v dalších desetiletích. Cotula a kol. (2009, 5) tvrdí, že kvůli strukturálním faktorům zůstanou ceny některých potravin na stejné úrovni (nebo dokonce porostou) jako v roce 2008. Ukázalo se, že měli pravdu. Ceny některých potravin rostly v roce 2011–2012 a dokonce přesáhly ceny z roku 2008²⁶. V současné době je land grab utvářen zvyšující se poptávkou po potravinách. Zvyšující se poptávka po potravinách je dána faktory, mezi které patří zvyšující se

²⁴ Více informací o reformách pozemkového vlastnictví a jejich dopadech viz například Dorner (1992) nebo Thiesenhusen (1989).

²⁵ První dva faktory lze klasifikovat jako jeden – rostoucí PZI v zemědělství, avšak jsou zde uvedeny tak, jak je dle účelu na potravinářské a nepotravinářské využití vymezuje Zoomers (2010).

²⁶ Pro srovnání si uveďme index potravin v roce 2000 a 2016: maso, mléčné výrobky a obilniny jsou cca 1,6krát dražší oproti roku 2000. Cukr podražil 2,2krát a rostlinné oleje dokonce 2,4krát (FAO, 2017).

urbanizace, měnící se stravovací návyky, omezená dostupnost vody a úrodné půdy, problémy se skladováním a distribucí potravin a expanzí biopaliv (viz níže; Zoomers, 2010, 434). Státy, které nejsou schopny zajistit dostatek pro své obyvatele, tzv. food-insecure states, se musí spoléhat na dovoz potravin ze zahraničí. Jinými slovy tyto státy skupují či si dlouhodobě pronajímají půdu v zahraničí²⁷ (tzv. outsourcing domácí produkce potravin), aby posléze vyprodukované potraviny dovezly na své území, což však může ohrozit potravinovou bezpečnost v místě produkce potravin²⁸. Mezi státy, které si tímto způsobem zaopatřují potraviny, patří například Čína, Jižní Korea, Egypt či státy Perského zálivu (GRAIN, 2008; Cotula a kol., 2009, Taylor a Bending, 2009).

2. rostoucí význam PZI u nepotravinářských komodit a biopaliv

Dalším faktorem, který utváří proces land grabbu, je celosvětová poptávka po biopalivech a nepotravinářských komoditách v kombinaci s očekáváním rostoucích budoucích výnosů ze zemědělství a stoupající ceny půdy (Cotula a kol., 2009, 100). Potravinová a finanční krize (mimo jiné důvody) v minulých letech proměnily zemědělskou půdu ve strategickou komoditu, která je vnímána jako nový a lukrativní zdroj příjmů. V mnoha případech, kdy je půda skupována privátními korporacemi, je však ohroženo drobné zemědělství ve venkovských oblastech (GRAIN, 2008; Cotula a kol., 2009; EHSV, 2015). Hlavní hnací silou jsou plodiny určené pro výrobu biopaliv²⁹, kam se například řadí dávivec, sója, cukrová třtina či palmový olej.

3. rozvoj chráněných oblastí, přírodních rezervací a ekoturismu

- viz 1.2.1 green grabbing.

4. rozvoj SEZ³⁰, velkoplošné infrastruktury a městské expanze

S rostoucím počtem obyvatel a zvyšující se urbanizací se rozrůstají i města, která často expandují na úkor zemědělské půdy (Ramachandraiah, 2015, 320). Takovým příkladem je i výstavba tzv. speciálních ekonomických zón, jež jsou budovány za účelem ekonomického růstu. Rápidní rozvoj SEZ je typický hlavně pro

²⁷ Potraviny je možné importovat i bez koupě či pronájmu půdy.

²⁸ Je nutné zdůraznit, že dovoz potravin ze zemí, kde lidé trpí hladem, je z etického hlediska velmi kontroverzní.

²⁹ Kromě dávivce mají ostatní zde uvedené plodiny určené pro biopaliva i potravinářské využití. Dávivec se například používá v lidovém léčitelství jako prostředek proti onemocnění vnitřních orgánů či k úmyslným potratům (Grulich, 2011).

³⁰ SEZ = speciální ekonomické zóny.

státy z Asie, zejména pak Čínu a Indii. K roku 2016 bylo v Indii v provozu celkem 330 SEZ (Department of Commerce of India, 2017)³¹.

5. rozvoj velkokapacitních turistických středisek

Investice do cestovního ruchu jsou obecně považovány jako možný zdroj rychlého ekonomického růstu (Zoomers, 2010, 438). Proto jsou tyto investice ve většině rozvojových zemí podporovány. Rozvojové země zároveň nabízejí nové, atraktivní lokality, které jsou aktivně vyhledávány velkými mezinárodními sítěmi hotelů typu Marriott, Four Seasons či Hilton, pro vybudování rozsáhlých turistických komplexů. Komerčně atraktivní jsou zejména lokality blízko míst, která se nacházejí na Seznamu světového dědictví UNESCO nebo v průvodci Lonely Planet (Zoomers, 2010, 438). Příkladem mohou být pláže v Kostarice, kde je jich přibližně 57 % vlastněno zahraničními investory většinou z USA nebo Kanady. Jedná se přitom o ty nejvíce lukrativní pláže, kde mají místní obyvatelé omezený či zcela zakázaný vstup (Honey, 2008, 167). Dalším takovým příkladem může být ostrov Koh Kong³² při pobřeží Kambodži, který je de facto téměř celý na prodej (Environmental Justice Atlas, 2015).

6. migrace lidí v důchodovém věku (rezidenční migrace)

Vzhledem ke zvyšujícím se životním nákladům zejména v rozvinutých zemích globálního severu někteří důchodci³³ hledají pohodlnější a levnější životy v zemích se slunečným prostředím a přátelským obyvatelstvem (Zoomers, 2010, 439). Uvedme si konkrétní příklad s důchodci z USA, kteří migrují do států Střední a Jižní Ameriky. Každý stát si stanovuje vlastní podmínky, za jakých se občan cizího státu může usadit na jejich území. V případě Kostariky mohou cizinci takto učinit buď jako důchodci (pensionadas), cizinci s garantovaným příjmem (rentistas) nebo investoři (Dixon a kol., 2006). Důchodci musí prokázat, že jejich měsíční příjem činí nejméně 600 USD, každý měsíc z toho musí směnit minimálně 500 USD³⁴ na lokální měnu³⁵. V Kostarice musí navíc strávit alespoň 4 měsíce v roce. Pro rentistas platí ten samý princip, pouze měsíční příjem je stanoven na 1 000 USD a délka pobytu na 6 měsíců. V obou případech jsou zproštěni daňové povinnosti. Za investora se může považovat každý, kdo investuje minimální částku

³¹ Pro více informací o vztahu SEZ a akvizic půdy v Indii viz například Palit a Bhattacharjee (2008).

³² Více informací zde: <https://www.koh-kong.com/land-for-sale/>

³³ Zoomers (2010, 439) uvádí hranici 55 let pro důchodový věk.

³⁴ V případě Panamy se se jedná o částku 750 USD.

³⁵ Oficiální měnou v Kostarice jsou tzv. kostarický colón.

200 000 USD. V tomto případě však není tato kategorie pro důchodovou migraci příliš relevantní.

7. zkupování půdy migranty v zemích jejich původu

Fenomén land grabbu je také ovlivněn mezinárodními migranty, kteří dočasně nebo trvale žijí v Evropě, USA a dalších regionech. Jejich počet neustále narůstá. Uvedme si příklad asijské diaspory v USA. Zatímco zde v roce 2000 přibližně 8,2 milionu migrantů z Asie, tak v roce 2014 jejich počet činil již 12,7 milionů (Zong a Batalova, 2016). S narůstajícím počtem migrantů narůstá i objem remitencí³⁶. Podle Cotuly (2004) a Haase (2003, 1) je část remitencí využita na nákup (pronájem) domu a půdy či formalizaci vlastnických práv. Haas (2003, 1) zároveň dodává, že mezinárodní migranti investují do půdy³⁷ více než domácnosti, v které není žádný migrant. Do jaké míry se však tito migranti podílejí na velkoplošném land grabbu? Lze předpokládat, že nákup půdy slouží spíše pro rodinné hospodářství než pro pěstování biopaliv. Vztah mezi remitencemi a land grabbem je nicméně velmi zajímavý a určitě stojí za podrobnější zkoumání.

TNI (2013, 17–18) zdůrazňuje, že jednotlivé specifické faktory zmíněné výše jsou pouze důsledkem vzniku a rozvoje výkonného a úzce propojeného zemědělsko-průmyslového komplexu (tzv. agro-industrial complex), který kombinuje industriální způsob produkce potravin, potraviny pro zvířata, biopaliv, dřeva, nerostných surovin atd. Tento komplex je navíc posilován měnícími se stravovacími návyky především v rychle rostoucích velkých ekonomikách, jako je Čína nebo Indie. Vyrůstající spotřeba masa (tzv. meatification of diet)³⁸ zvyšuje požadavky na pěstování krmných plodin pro zvířata (hlavně sóji a kukuřice), což má hluboký dopad na využívání půdy. Dalším důležitým faktorem je pěstování tzv. flex crops, tedy plodin, jež mají mnohonásobné využití (jako potravina, krmivo, palivo či průmyslový materiál). Takovou plodinou například sója (krmivo, potravina, biopaliva) či cukrová třtina (potravina, etanol). Land grab je tak výsledkem mnoha procesů a faktorů, které jsou úzce napojeny na složitou a různorodou dynamiku zemědělsko-industriálního komplexu.

³⁶ Mezi objemem remitencí a nárůstem migrantů však neexistuje přímá úměra. Objem remitencí je mimo jiné také dán ochotou remitovat a ekonomickou úrovní cílové země.

³⁷ Nejčastěji investují do půdy v blízkosti měst.

³⁸ Wies (2010, 320).

1.4 Důsledky land grabbu

Pro některé představuje land grab (včetně water a green grabbingu) hlavní hrozbu pro živobytí obyvatelstva zejména ve venkovských oblastech a brání se tomuto procesu. Pro jiné je to příležitost pro modernizaci zemědělství a zároveň zdroj investic do rurálních oblastí, které by mohly přinést socio-ekonomický rozvoj pro místní obyvatelstvo. Je zřejmé, že land grab může mít pozitivní i negativní dopady. Vždycky proto záleží na institucionálním, ekologickém a socio-ekonomickém kontextu a podmínkách, za jakých se tento proces odehrává. Samozřejmě je také velmi důležité nastavení našich priorit a celkové vnímání daného problému. Teoreticky může z land grabbu profitovat jak místní komunita, tak i investor. Uvedme si ale konkrétní příklad. Jedná se o výstavbu systému přehrad v Lesothu³⁹, která se dá považovat za formu water grabbu (viz výše 1.2.2 Water grabbing). Podporovatelé předpokládají, že díky projektu:

- Lesotho i JAR dosáhnou vyššího ekonomického růstu;
- bude vybudována infrastruktura a vzniknou nová pracovní místa;
- navýší se produkce elektřiny generovaná z hydroelektráren;
- bude vybudován závlahový systém pro udržitelné zemědělství;
- bude více podporován ekoturismus (prostřednictvím rybolovu a vyhlídkových jízd;
- navýší se dodávka vody do regionů trpících nedostatkem této tekutiny.

Naopak odpůrci poukazují na to, že projekt může způsobit následující problémy:

- část místního obyvatelstva bude nuceně přestěhována;
- dojde ke ztrátě půdy pro pěstování plodin a pasení dobytka, omezí se rozvoj sociální a fyzické infrastruktury a dojde k narušení biodiverzity;
- oblast výstavby přehrad bude více ohrožena seismickou aktivitou.

³⁹ Tzv. Lesotho Highlands Water Project byl započat již v roce 1986. Dokončení je naplánováno na rok 2044. Hlavním cílem je poskytnout dostatek vody pro industriální oblast v Gautengu v Jihoafrické republice. JAR je i hlavním investorem celého projektu. Pro více informací viz Mashinini (2010), LHDA (2014) nebo International Rivers (2013).

Zblízka se nyní zaměříme na reálné pozitivní i negativní dopady projektu, tak jak je popisuje Mashinini (2010, 3–7). Projekt vytvořil tisíce nových pracovních míst, byť většina z nich byla pouze dočasného charakteru při stavbě přehrad. Trvalá pracovní místa byla vytvořena v oblasti ekoturismu. Pro stavbu přehrady je však potřebná určitá odbornost, proto je možné, že si společnost, která staví přehradu, přivede svou vlastní pracovní sílu odjinud. Při těchto velkých infrastrukturních projektech je obvykle část obyvatelstva přesídlena (ať už dobrovolně či nedobrovolně). Tak tomu bylo i v tomto případě. Byli tito obyvatelé nějak kompenzováni? V rámci dohody byla domluvena naturální (půda a osiva) i finanční náhrada za každý odejmutý hektar půdy. Ve skutečnosti však vláda nedostála svým závazkům, což ohrozilo potravinovou bezpečnost přesídlené komunity. Přesunem obyvatelstva se navíc zpravidla zpřetrhají zavedené sociální vazby, což často vede k odcizení a možným sociálním problémům. To samé se událo zde. Přesídlenci ztratili kontakt se svým duchovním životem (tzv. „ubuntu“, který je navázán na les či půdu), přišli o obvyklé živobytí – rybaření a navíc byl zaveden nový hierarchický pořádek, v kterém stařešinové přišli o svou tradiční roli, což vedlo k sociálnímu napětí. Na druhou stranu byly postaveny nové domy, nemocnice a stovky kilometrů cest a další infrastruktury. Dále se podařilo získat finanční prostředky do státního rozpočtu Lesotha díky prodeji vody a elektřiny. Zde je však nutné upozornit na to, že je důležité, jak a kde jsou tyto finance vynaloženy. Profitují z těchto peněz i obyvatelé, jež jsou projektem ovlivněni? Pokud v zemi existuje korupce, existuje zde velký předpoklad, že část prostředků bude neefektivně vynaložena. Má místní komunita přístup k pitné vodě nebo slouží někomu jinému? Podle Mashinini (2010, 8) i přes některá výše uvedená pozitiva projekt celkově selhal a nevytvořil podmínky pro udržitelné živobytí komunit dotčených výstavbou přehrad. Z pohledu místních komunit lze vnímat projekt jako negativní, naopak z hlediska Jihoafrické republiky se jedná o projekt pozitivní – průmyslová oblast Gautengu je zásobena vodou. Vždycky bychom se proto měli ptát a rozlišovat, kdo a jakým způsobem z daného projektu profituje. Místní komunity jsou totiž velmi zranitelné a často právě na ně působí negativní dopady. Projekt LHWP je pouze jedním z mnoha příkladů water grabbingu respektive land grabbingu.

Jak se k tomuto fenoménu staví akademici? Podle většiny z nich je stále více zřejmé, že dopady land grabbu na venkovské chudé komunity a ekosystémy jsou doposud do značné míry hlavně negativní (TNI, 2013, 15). Je však třeba poznamenat, že

venkovské komunity jsou značně heterogenní v kontextu genderu, etnicity, způsobu obživy apod. Ne všichni sdílejí ty samé sociální vazby nebo mají rovný přístup k rozhodovacímu procesu v dané komunitě. To znamená, že akvizice neovlivňuje komunitu jako jeden celek, ale uvnitř komunity působí na každou sociální skupinu jinak. V rámci jediného případu land grabbu tak může být část obyvatel komunity vystěhována, zatímco další část je začleněna do nově vznikajících ekonomických struktur (například jako nájemní pěstitel či jako nájemní dělník, viz kapitola 1.5 Možnosti kontroly land grabbu).

Každá sociální skupina pak vyžaduje odlišné politické opatření, které se navíc postupem času může měnit (TNI, 2015, 13). To jenom potvrzuje složitou problematiku, kterou proces velkoplošných akvizic půdy přináší. Na příkladu výstavby přehrad v Lesothu již bylo poukázáno na určitá negativa spojená s tímto fenoménem. Důsledky land grabbu se také zabývají například Nolte a kol. (2016, 39–51), Krieger a Lerach (2016); Vieri a Calabro (2016), Davis a kol. (2014) nebo Oya (2013). Krieger a Meierrieks (2016, 258) zkoumali velkoplošné akvizice půdy ve 133 státech světa mezi léty 2000–2012. Ve svém výzkumu došli k třem důležitým závěrům. Negativní socio-ekonomické a demografické konsekvence plynoucí z land grabbu (ohrožení potravinové bezpečnosti, nucené vystěhování atd.) převažují nad potencionálními benefity. Současně také zvyšují riziko etnického napětí, které může eskalovat až do etnického konfliktu. Pozitivním zjištěním je nicméně fakt, že státy s vyšší úrovní demokratických institucí jsou schopny lépe a efektivněji čelit negativním dopadům velkoplošných akvizic půdy. Vyspělost demokratických institucí zároveň snižuje riziko vypuknutí etnického konfliktu. Proto by se méně rozvinuté země, které jsou hlavním cílem pro land grab, měly soustředit na demokratické reformy, aby byly více odolné proti negativním ekonomickým environmentálním a socio-ekonomickým dopadům Krieger a Meierrieks (2016, 243).

1.5 Možnosti kontroly land grabbu

V předchozí části jsme si vymezili potencionální socio-ekonomické dopady land grabbu (pozitivní i negativní). Za jakých podmínek lze omezit či úplně zabránit

negativním vlivům tohoto fenoménu? Z analýzy 11 zemí⁴⁰ vyplývá fakt, že jedním z nejdůležitějších faktorů, které mají vliv na podobu land grabbu, je institucionální nastavení v dané zemi (Kaag a Zoomers, 2014, 210). Silný důraz je proto kladen na zavedení nových a zefektivnění stávajících institucí. De Schutter (2011, 249) nicméně dodává, že problematiku land grabbu nelze vnímat pouze jako problém nastavení institucí, jelikož se jedná o komplexní proces, v kterém je nefunkčnost institucí pouze dílčí částí.

Jednou z možností, jak omezit negativní vlivy land grabbu, je samotná reforma pozemkového vlastnictví. Již výše bylo zmíněno, že nejasná struktura vlastnických práv podporuje investory v akvizicích půdy a je zdrojem možných konfliktů. Proto by státy měly usilovat o formalizaci vlastnických práv. Tímto termínem je myšleno vydávání tzv. vlastnických listin k pozemkům⁴¹, tedy oficiálních dokumentů o držbě půdy (eventuálně i pronájmu), jež jsou vydávány oficiálními autoritami v daném státu. V návaznosti na vydávání těchto dokumentů by mělo dojít k zavedení efektivního a moderního administrativního systému (registru) vlastníků půdy. Pokud je takový registr k dispozici, lze jednoduše a rychle dohledat majitele půdy, což jednak snižuje riziko zneužití a zároveň zvyšuje šanci bránit se při případném zneužití. Vzorem pro takový administrativní systém by například mohl být buď katastr nemovitostí Českého úřadu zeměměřického a katastrálního nebo tzv. LPIS (Land Parcel Identification System) Ministerstva zemědělství ČR. V souvislosti s reformou pozemkového vlastnictví je nutná i celková úprava legislativy. Legislativa by se měla upravit ve smyslu ochrany drobných zemědělců (rodinných hospodářství), omezení koncentrace půdy či zamezení vývozu potravin v době potravinové krize apod.

Kaag a Zoomers (2014, 212) však upozorňují na fakt, že samotné nastavení (zavedení) institucí ještě automaticky neznamená zlepšení situace. To, co je podstatné, je reálné využívání nastavených institucí a hlavně jejich kontrola. A tady narážíme na problém. Zavedení registru pozemků sice de facto zvyšuje šanci na ochranu vlastnických práv, avšak pouze v případě, že v dané zemi efektivně funguje právní systém potažmo soudnictví. V mnoha případech stát (lokální vláda) ani nemá kapacitu

⁴⁰ Konkrétně v Argentině, Ekvádoru, Etiopii, Filipínách, Indonésii, Kambodži, Keni, Kostarice, Peru, Tanzanii a Vietnamu.

⁴¹ Tzv. „land titles“.

na to, aby kontrolovala a vynucovala zavedené mechanismy. Důležitou roli hraje i korupce, která podporuje aktivity mimo rámec zákona.

Dalším způsobem, kterým lze redukovat rizika spojená s land grabbem, jsou tzv. kodexy (pravidla) chování⁴². V těchto kodexech chování jsou uvedeny zásady, kterými by se měli řídit hlavně investoři při akvizicích půdy, ale rovněž navrhuje opatření pro státy. Během posledních let bylo vydáno několik kodexů chování týkajících se právě land grabbu, jež jsou uvedeny níže. Kodexy chování jsou seřazeny chronologicky dle roku vydání od nejstaršího po nejnovější. V roce 2009 vydal zvláštní zpravodaj OSN pro právo na potraviny, Olivier De Schutter, dokument, v kterém formuluje následující principy:

- místní komunita by měla schválit dohodnutou obchodní transakci;
- dohoda musí být sjednána tak, aby z ní mohla profitovat i místní komunita například prostřednictvím nových pracovních příležitostí. Zároveň musí být smluvně ošetřena potravinová soběstačnost místní komunity tak, aby nedošlo k omezení přístupu k půdě;
- předem stanovená část produkce potravin určená pro místní trh musí být smluvně garantována. Pokud mezinárodní ceny zemědělských komodit překročí určitou hranici, pak musí být navýšena předem stanovená část produkce potravin určená pro místní trh;
- vlády musí přistoupit k registraci nevyužívané zemědělské plochy, aby se tak dělo ve prospěch místní komunity.

Zanedlouho poté, na začátku roku 2010, vyšel společný dokument FAO, IFAD, UNCTAD a WBG „Zásady pro odpovědné investice do zemědělství, které respektují práva, živobytí a přírodní zdroje“⁴³. V dokumentu jsou uvedeny tyto zásady:

- stávající pozemková vlastnická práva (a k pozemku náležící přírodní zdroje) jsou uznávána a respektována;
- investice do zemědělství by měly posilovat potravinovou bezpečnost, v žádném případě ji ohrožovat;

⁴² Tzv. „code of conduct“.

⁴³ V anglickém originálu „Principles for Responsible Agricultural Investment that Respects Rights, Livelihoods and Resources“.

- procesy týkající se investic do zemědělství jsou transparentní a pravidelně monitorovány, transparentnost je zajištěna všemi účastníky se stranami;
- všechny smluvní strany jsou předem vyrozuměny, dohoda je uzavřena na základě konzultací všech smluvních stran a je pečlivě zaznamenána;
- projekty (dohody) se nacházejí v souladu s právním systémem daného státu, jsou příkladem dobré praxe v oboru a ekonomicky životaschopné, navíc povedou ke dlouhodobému sdílení hodnot;
- investice by měly přinést žádoucí socio-ekonomické dopady a neměly by zvýšit zranitelnost místní lokality (komunity);
- environmentální dopady projektu jsou posouzeny, přičemž důraz je kladen na udržitelné využití přírodních zdrojů, zároveň by se měly minimalizovat negativní dopady.

Na tento dokument z roku 2010 navázala Komise pro světovou potravinovou bezpečnost při FAO⁴⁴ v roce 2012, když vydala tzv. „Nezávazné pokyny pro odpovědnou správu půdy, rybolovu a lesů v souvislosti s národní potravinovou bezpečností“⁴⁵. Cílem tohoto dokumentu jsou jasná a jistá práva k užívání půdy, která mají zaručit rovný přístup ke zdrojům půdě, lovištím ryb, lesům. Tyto „Nezávazné pokyny“ požadují po státech (mimo jiné), aby ochraňovaly držitele půdy proti ztrátě jejich práv, včetně nuceného vystěhování, které je v rozporu s národním a mezinárodním právem. Zároveň by státy měly poskytovat a podporovat přístup k právnímu systému těm, kterým byla způsobena újma na vlastnických právech. Dále by měly státy preventivně přecházet sporům o půdu, násilným konfliktům a korupci. Mezi hlavní zásady, tak jak jsou stanoveny v „Nezávazných pokynech“, se řadí:

- respekt k právoplatné držbě půdy – včetně zvykového práva;
- ochrana lidských práv (včetně vlastnických práv), důraz by měl být kladen na participaci a dialog;
- transparentnost – poskytování informací o průběhu a výsledcích akvizic a zamýšlených investic;
- zodpovědnost (všechny smluvní strany jsou zodpovědné za vlastní činy a rozhodnutí).

⁴⁴ V anglickém originálu CFS = Committee on World Food Security.

⁴⁵ V anglickém originálu „Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries, and Forests in the Context of National Food Security“.

Zatím posledním kodexem, který byl vydán v roce 2013, je dokument OECD „Politický rámec pro investice do zemědělství“⁴⁶. Tento dokument poskytuje státům vodítka při podněcování soukromých investic do zemědělství. Hlavní pozornost je upřena na vlastnické právo k půdě (a s tím spojenými zdroji), pracovní právo a protikorupční opatření. „Politický rámec“ doporučuje státům, aby uznávaly a ochraňovaly zvykovou držbu půdy, a zvláště dbaly na spravedlivý přístup k půdě, co se týká žen. Státy by dále měly nastavit jasná a transparentní pravidla a mechanismy tak, aby investoři byli nuceni jednat se všemi smluvními stranami. Zároveň by se státy měly dohlížet na to, aby došlo k adekvátním kompenzacím v případě těch, jež byli vystěhováni.

Každý výše uvedený kodex chování vykazuje určitá specifika, nicméně jejich porovnáním můžeme identifikovat nejčastěji se vyskytující zásady, které jsou uvedeny níže. Tyto zásady jsou navíc doplněny o další kategorie, tak jak je navrhuje Zoomers (2010, 442):

- transparentnost během vyjednávání – existující majitelé pozemků (půdy) musí být informováni a zahrnuti do vyjednávání. Základním standardem pro uzavření dohody je svobodný a informovaný souhlas všech stran.
- respekt ke stávajícímu pozemkovému vlastnictví (včetně zvykového práva a práva na společné vlastnictví). Ti, kteří přijdou o půdu (dle platné legislativy), by měli být adekvátně kompenzováni.
- sdílení benefitů – místní komunita by měla benefitovat ze zahraničních investic do zemědělství (například prostřednictvím tzv. contract farming nebo tzv. out-grower schemes⁴⁷. Pokud nejsou dodrženy předem dohodnuté kompenzace a slíbené investice, tak je potřeba použít donucovacích opatření.
- environmentální udržitelnost – důkladné posouzení vlivu na životní prostředí a monitoring jsou vyžadovány, aby se zabezpečila zdravá a udržitelná zemědělská produkce. Tudíž by nemělo docházet k degradaci půdy, přílišné ztrátě biodiverzity, zvýšení emisí skleníkových plynů nebo významné separaci používání vody pro lidské a environmentální potřeby.

⁴⁶ V anglickém originálu „Policy Framework for Investment in Agriculture“.

⁴⁷ Více informací o těchto pojmech naleznete v dokumentech ActionAid (2015) a FAO (2001).

- dodržování národních obchodních politik – pokud je ohrožena potravinová bezpečnost daného státu (například v případě akutního sucha), tak by měl mít domácí trh přednost. Zahraniční investorům by nemělo být umožněno exportovat potraviny v průběhu akutní národní potravinové krize.

Stanovení pravidel chování může napomoci k tomu, aby se zabránilo vytvoření nerovného vztahu, z kterého profituje pouze investor a místní komunita z něho ztrácí. I přes obsáhlá doporučení, které kodexy chování nabízí, ale existují určitá omezení, která shrnují Kaag a Zoomers (2014, 213). Za prvé, základním problémem je fakt, že koncept kodexu chování funguje zcela na dobrovolné bázi⁴⁸. Záleží tedy na investorovi, jestli na dané podmínky přistoupí. Je tedy jasné, že ne všichni investoři jsou ochotni a schopni se řídit podle stanovených pravidel. Předpokládejme však situaci, za které je investor ochotný dodržet daná pravidla. Výsledek (rozvojový dopad) bude stejně do určité míry záviset na vyjednávacích schopnostech všech účastnících se stran. Nastává tedy otázka do jaké míry je místní komunita schopna vyjednat si podmínky tak, aby pro ni byly příznivé. Navíc mohou být zájmy místní komunity v rozporu se zájmy lokální či národní vlády, což zvýhodňuje pozici investora. Za druhé, existuje riziko, že investor využije benefity, které přináší, jako záštitu pro svůj jinak neférový byznys. Jinými slovy investor například postaví školu, čímž teoreticky splní podmínku „sdílení benefitů“, avšak učiní kroky, které ohrozí potravinovou bezpečnost dané komunity. Borrás a Franco (2010, 510) dokonce zpochybňují celý tento koncept. Podle nich pokud primárním cílem akvizic půdy není samotná ochrana a rozvoj místních komunit, tak pak ani jakákoliv snaha o usměrnění byznysu etickým chováním nemůže přinést očekávané výsledky. Kodexy chování navíc nezpochybňují procesy industriálního zemědělství, které jsou úzce kontrolovány nadnárodními korporacemi (Borrás a Franco, 2010, 515).

1.6 Problematika dat

Land grab je proces, který je těžké studovat empiricky. Visser a Spoor (2011, 309) shrnují důvody proč tomu tak je. V první řadě zmiňují nedostatek statistik a dat⁴⁹. Nedostatek dat je dán nízkou mírou transparentnosti při uzavírání smluv (většinou jsou smlouvy uzavírány v utajení). Nízká transparentnost je zvýrazněna i nízkou nebo nulovou motivací veřejně oznamovat již proběhlé nebo očekávané obchodní dohody

⁴⁸ EU vyžaduje od členských států dodržování těchto principů, avšak jedná se spíše o světlou výjimku.

⁴⁹ Přehled zdrojů dat je uveden v části Aktuální rozsah land grabu.

s půdou, jelikož jsou tyto transakce vnímány kontroverzně. Jak se uvádí v dokumentu EHSV (2015, 3), tak ne všechny obchody s půdou se registrují a transakce mezi právníky osobami navzájem nejsou mnohdy příliš transparentní, jako je tomu například v případě nákupu půdy prostřednictvím dceřiných a partnerských společností. Za druhé, i když jsou data k dispozici, neznamená to ještě, že nám podávají ucelený obraz reality⁵⁰, jak je tomu například i u databáze Land Matrix (více viz 1.8 Aktuální rozsah land grabbu). To je dáno i tím, že neexistuje jednotně uznávaná definice land grabbu. Nedostatek dat je zapříčiněn také jazykovou bariérou, která limituje práci s místními informačními zdroji.

1.7 Kdo se zabývá land grabbem?

Existuje relativně mnoho organizací a iniciativ (a samozřejmě také akademiků), které se zabývají právě tímto fenoménem. Pravděpodobně nejuznávanější autoritou, co se týká ucelenosti dat k land grabbu, je monitorovací iniciativa Land Matrix. V této části je Land Matrix stručně charakterizován, neboť v některých částech práce (například Aktuální rozsah land grabbu) je pracováno s daty z této iniciativy.

Land Matrix

Land Matrix je globální a nezávislá monitorovací iniciativa. Jejím cílem je ulehčit rozvoj komunity občanů, výzkumníků, tvůrců politik a technologických specialistů (zabývajících se land grabbem), a tak podporovat transparentní a odpovědné rozhodování ve vztahu půdy a investic. Land Matrix nabízí volně přístupnou databázi, kterou je možno neustále vylepšovat, opravovat a zpřesňovat.

1.8 Aktuální rozsah land grabbu

Celkový celosvětový rozsah land grabbu je velmi těžké určit kvůli faktorům, jež jsou rozebrány výše. Ve veřejně dostupné databázi Land Matrixu⁵¹ (2017) jsou uvedeny obchody s půdou (pozemky). Za obchod se považuje zamýšlený, úspěšný nebo neúspěšný pokus o získání půdy skrze nákup, pronájem či koncesi, jenž splňuje následující kritéria:

⁵⁰ Podle Vieriho a Calabro (2016, 74) je ze všech očekávaných (oznámených) obchodů s půdou úspěšně uzavřeno pouze 21 %.

⁵¹ Tzv. Global Observatory.

- dohoda zahrnuje převod práv k užívání, kontroly či vlastnictví půdy prostřednictvím koupě, pronájmu či koncese;
- dohoda byla realizována v období po roce 2000;
- dohoda pokrývá území o rozloze 200 hektarů a více;
- uzavřením dohody by potencionálně mohlo dojít k přeměně produkce z drobného zemědělství, využití lokální komunity nebo poskytování ekosystémových služeb ke komerčnímu využití;
- účelem dohody je zemědělská produkce, těžba dřeva, obchodování s povolenkami, průmyslová výroba, produkce obnovitelných zdrojů, ochrana životního prostředí a turismus ve státech s nízkým a středním (nižším i vyšším) příjmem⁵².

Databáze obsahuje údaje pouze ze států s nižším, nižším středním a vyšším středním příjmem, jak je uvedeno výše. Proč tomu tak je? Pravděpodobně lze tento jev vysvětlit tím, že fenomén land grabbu byl zpočátku připisován pouze státům s nižším stupněm rozvoje (hlavně ve smyslu nízkého institucionálního zabezpečení), tedy těm, které spadají do oněch tří kategorií. Tento stav je zkrslující, jelikož se v posledních letech land grab rozšířil i na území Evropské unie⁵³. Z tohoto důvodu nenajdeme v databázi státy jako Polsko, Německo či Maďarsko, jelikož se jedná o země s vysokým příjmem. Lze jen doufat, že v nejbližších letech budou do databáze zahrnuty i státy z nejvyšší kategorie, abychom mohli lépe analyzovat rozsah land grabbu. Databáze je tvořena informacemi z různých zdrojů, mezi které patří:

- výzkumné práce a odborné zprávy mezinárodních a místních organizací a nevládních organizací;
- osobní informace, které byly vloženy prostřednictvím webové stránky Global Observatory;
- terénní výzkumné projekty;
- oficiální vládní záznamy, firemní internetové stránky a zprávy médií.

V databázi Land Matrix (2017) je rozlišován investor, cílový stát a země původu investora. Za **investora** se považuje jednotlivec, společnost (včetně investičních fondů)

⁵² Klasifikace zemí na základě údajů Světové banky. Pro zařazení do databáze je pro státy rozhodující rok 2010, který byl stanoven jako výchozí.

⁵³ Hlavně také do post-sovětského prostoru. Země jako Rusko, Rumunsko či Kazachstán v databázi jsou, jelikož nespádají do kategorie s vysokým příjmem.

nebo státní agentura. Investoři jsou dále rozděleni na primární a sekundární investory. Za primárního investora je považován subjekt, jenž je přímo zapojen do obchodu s půdou. Sekundární investor je potom takový subjekt, který částečně či zcela vlastní primárního investora nebo financuje jeho aktivity. Investoři mohou být soukromé subjekty, vlády nebo vládami podporované soukromé subjekty. **Cílový stát** je místo, kde je půda získávána. **Země původu investora** – stát odkud pochází investor. Určuje se podle sídla společnosti. Pokud je do jedné dohody zapojeno více investorů z různých zemí, pak je každému investorovi přisouzen plný rozsah dané dohody. V případě, že se jedná o domácího investora, tak jsou země původu a cílový stát totožné.

V databázi jsou rozlišovány dvě fáze, v jakých se dohoda právě nachází. Konkrétně se jedná o fázi vyjednávání (negotiation status) a fázi samotné realizace dohody (implementation status)⁵⁴. Vyjednávací fáze se dále dělí na další kategorie, ve kterých se o dohodě uvažuje (intended), byla úspěšně uzavřena (concluded) nebo dohoda selhala (failed). Tyto fáze se dělí ještě detailněji – viz Tab. 1. Fáze realizace je rozdělena následovně: projekt ještě nezačal (project not started); počáteční fáze bez produkce (start-up phase – no production) a v provozu (in operation – production).

V Land Matrix databázi jsou využívány tři druhy jednotek (všechny jsou uváděny v hektarech), kterými lze vyjádřit plochu zabrané půdy:

1. **Zamýšlená rozloha** (Intended size) – jedná se o plochu, kterou má investor v úmyslu zabrat. Ve většině případů je úmysl o zabrané rozloze oznámen před nebo v průběhu fáze vyjednávání. Nicméně také může reflektovat záměr dalšího (budoucího) rozšíření zabrané rozlohy.
2. **Aktuální rozloha dle smlouvy** (Current size under contract) – plocha, která byla koupena či pronajata investorem, a je smluvně ošetřena.
3. **Aktuální využívaná rozloha** (Current size in operation) – jde o plochu, která je již využívána a plyne z ní určitá produkce.

Podle záměru využití investic jsou odlišovány následující kategorie – turismus, lesnictví, obnovitelná energie, ochrana přírody, průmysl, a jiné využití.

⁵⁴ V zásadě by měla být nejprve podepsána smlouva a až poté by mělo dojít k počáteční fázi realizace projektu. Pro účely databáze jsou tyto dvě fáze uváděny nezávisle na sobě, možné jsou různé kombinace pro jednotlivé projekty.

Tabulka 1: Klasifikace jednotek a fází dohod v databázi Land Matrix

Fáze vyjednávání	Typ dohody		Jednotky
vyjádření zájmu	zamýšlená dohoda		zamýšlená rozloha
v procesu vyjednávání			
ústní dohoda	uzavřená dohoda		aktuální rozloha dle smlouvy
podepsaný kontrakt			
vyjednávání se nezdařilo	neúspěšná dohoda	zamýšlená, ale neúspěšná	zamýšlená rozloha
kontrakt byl zrušen		uzavřená, ale neúspěšná	

Zdroj: Upraveno autorem podle databáze Land Matrix (2017).

Je však nezbytné upozornit na důležitý fakt. Jak je uvedeno na webové stránce Land Matrixu (2017), data je nutno brát s rezervou a neměla by být považována jako spolehlivé zobrazení reálné situace. Pro vytvoření si základní představy o rozsahu a geografickém kontextu land grabu (byť částečně zkreslenému) však tato databáze dostačuje. Do konce března roku 2017 se v databázi Land Matrixu nacházelo celkově 1 631 dohod, jež celkově zabíraly plochu o rozloze 73 292 744 hektarů (viz Tab. 2). Z toho bylo 1 323 uzavřených dohod (81 % z celkového počtu) o rozloze 48 879 447 hektarů⁵⁵ (67 % z celkově zabrané půdy). Dále bylo naplánováno uzavření 205 dohod (13 %), které dohromady tvořily území o rozloze 17 455 464 hektarů⁵⁶ (24 %). Podle Land Matrix (2017) se z dohod, které byly již uzavřeny, nakonec neuskutečnilo 103 (6 %) o celkové výměře 6 957 833 hektarů⁵⁷ (9 %).

Z celkové rozlohy téměř 49 milionů hektarů je 26,7 milionů hektarů zabráno pro účely zemědělství. V Tab. 3 lze sledovat regionální rozdíly. Afrika je jednoznačně nejvyhledávanějším kontinentem pro zemědělskou produkci, jednak co se týká počtu kontraktů (422), tak i celkovou plochou zabraného území (10 milionů hektarů). Na druhém místě se nachází Asie, která má druhý nejvyšší počet dohod – 305, které zahrnují plochu o výměře 4,9 milionů hektarů. Pokud bychom brali v úvahu pouze zabranou plochu (a ne také počet dohod – zde pouze 96), tak by se region východní Evropy umístil na druhém místě s 5,1 miliony hektarů. Oceánie zahrnuje pouze Papuu

⁵⁵ Jedná se o přibližnou rozlohu Turkmenistánu.

⁵⁶ Jedná se o přibližnou rozlohu Uruguaye.

⁵⁷ Jedná se o přibližnou rozlohu Irska.

Novou Guineu a ostrovy v Tichém oceánu. I přesto bylo v tomto regionu uzavřeno 35 dohod, které dohromady činí 2,2 miliony hektarů. Je však nutné zdůraznit, že i mezi výše vymezenými regiony existují významné subregionální rozdíly. Rozdílnost je částečně naznačena v Tab. 4 o cílových státech a v podkapitole 1.8.1 Regionální vzorce land grabbu.

Tabulka 2: Přehled dohod uvedených v databázi Land Matrix k březnu 2017

Typ dohody	Počet dohod	Procenta z celkového počtu	Rozloha (v hektarech)	Procenta z celkové rozlohy
Uzavřená	1 323	81 %	48 879 447	67 %
Zamýšlená	205	13 %	17 455 464	24 %
Nezdařená	103	6 %	6 957 833	9 %
Celkově	1 631	100 %	73 292 744	100 %

Zdroj: Upraveno autorem podle databáze Land Matrix (2017a).

Tabulka 3: Regionální alokace land grabbu pro zemědělské účely

Region	Počet uzavřených dohod	Celková rozloha uzavřených dohod (v milionech ha)
Afrika	422	10,0
Asie	305	4,9
Latinská Amerika	146	4,5
Oceánie	35	2,2
Východní Evropa	96	5,1
Celkem	1 004	26,7

Zdroj: Upraveno autorem dle Nolteho a kol. (2016).

V následující Tab. 4 je uvedeno 10 zemí, které jsou nejvíce „zasazeny“ fenoménem land grabu. Celkově 4 z 10 států se nacházejí v Africe, region východní Evropy a Asie mají po 2 státech a Asie a Oceánie po 1 státu. První místo náleží Demokratické republice Kongo, v které je zabráná plocha o velikosti 7 milionů hektarů. Po DRK následuje Papua Nová Guinea s 3,8 miliony hektarů. Třetí se v tabulce nachází Rusko, u kterého dosahuje hodnota 3,3 miliony hektarů. Nejvíce dohod bylo zatím uzavřeno v Indonésii (122), naopak nejméně v Kongu, což však i tak postačuje na území o rozloze 2,1 milionu hektarů. Ve státech jako je Rusko, Ukrajina, Brazílie či Indonésie je většina dohod již realizována, zatímco u dalších nejsou k dispozici informace o fázích, v jakých se tyto dohody nacházejí (Nolte a kol., 2016, 17).

Tabulka 4: Top 10 cílových států

Pořadí	Stát	Počet dohod	Zabraná plocha (v milionech hektarů)
1.	DRK	33	7,1
2.	Papua Nová Guinea	41	3,8
3.	Rusko	26	3,3
4.	Indonésie	122	3,2
5.	Brazílie	65	3,0
6.	Jižní Súdán	9	2,7
7.	Ukrajina	25	2,5
8.	Mozambik	85	2,5
9.	Kongo	7	2,1
10.	Argentina	51	1,6
Celkem		464	31,8

Zdroj: upraveno autorem dle databáze Land Matrix (2017a).

V poslední Tab. 5 je uvedeno 10 států, které se nejvíce podílejí na akvizicích půdy na světě. Mezi tyto státy patří jednak rozvinuté, tak i rozvojové země z globálního Jihu. Spojené státy americké uzavřely nejvíce dohod (konkrétně 140), které zabírají i největší plochu – téměř 10 milionů hektarů. USA jsou následované Malajsií, kde je však propastný rozdíl 6 milionů hektarů. Na třetím místě se nachází Singapur, jehož kontrakty pokrývají plochu 3,6 milionů hektarů. Nejméně dohod uzavřela Brazílie, což i tak postačuje na území o rozloze 2,3 miliony hektarů. Brazílie je neobvyklá i z jiného úhlu pohledu, a totiž je zároveň na seznamu zemí, které skupují půdu, ale také na seznam států, v kterých k tomuto procesu dochází.

Tabulka 5: Top 10 investorských států

Pořadí	Stát	Počet dohod	Zabraná plocha (v milionech hektarů)
1.	USA	140	9,9
2.	Malajsie	109	3,9
3.	Singapur	67	3,3
4.	Velká Británie	125	2,4
5.	Brazílie	40	2,3
6.	SAE	28	2,3
7.	Čína	118	2,2
8.	Indie	58	2,1
9.	Kanada	48	2,1
10.	Nizozemsko	47	1,9
Celkem		780	32,4

Zdroj: upraveno autorem podle databáze Land Matrix (2017a).

1.8.1 Regionální vzorce land grabbu

Z údajů databáze Land Matrix vyplývá, že investoři z globálního Jihu mají sklon investovat do svého vlastního regionu, alespoň co se týká akvizic půdy. Nejsilnější je tento vzorec v Latinské Americe, kde jsou regionální investoři zapojeni do 85 % všech investic. Silnou regionální pozici mají také investoři v Jihovýchodní Asii, kteří figuruji v 67 % akvizic. Zhruba poloviční (45 %) je účast regionálních investorů v Africe (Nolte a kol., 2016, 23). Podobný vzorec můžeme pozorovat i u států s vysokým příjmem. Korporace z USA a Kanady investují v 50 % případů do akvizic, jež se odehrávají na americkém kontinentu. Investoři z Evropy jsou činní především v Africe. To samé platí pro společnosti z Blízkého východu, které jsou orientovány zvláště na severní a západní Afriku. V oblasti jihovýchodní Asie jsou hlavním činitelem Malajsie a v menší míře Singapur, jež skupují půdu v Indonésii kvůli pěstování palmy olejné. Vietnamští investoři, hlavně producenti kaučuku, expandují do sousedního Laosu a Kambodži. Na druhou stranu jsou firmy ze Singapuru a hlavně Indie silně zapojeny do land grabbu v Africe. Naopak angažovanost Číny ve velkoplošném land grabbu v Africe je zcela minimální (Nolte a kol., 2016, 23).⁵⁸

⁵⁸ Pro další informace o roli Číny v Africe viz například Brautigam a Tang (2009) či Brautigam (2015).

2 Land grab ve východní Evropě

Po zhroutilí komunistických režimů v regionu střední a východní Evropy došlo k propadu jejich ekonomik založených na centrálním plánování. Tento propad umožnil (mimo jiné) proces liberalizace trhu, tedy změnu nastavení institucí a pozemkového vlastnictví, a zároveň urychlil nástup globalizace. V postkomunistických zemích střední a východní Evropy se nacházejí velké rozlohy zemědělské půdy, přičemž ne všechna dostupná půda je intenzivně obdělávána⁵⁹. Region je atraktivní pro investory hned z několika důvodů. V první řadě jde o cenu půdy, která je zde v porovnání s ostatními regiony nízká. Úrodná černozem je přibližně 10–15krát levnější než půda v Argentině a dokonce až 60krát levnější než ve Švédsku (Visser a Spoor, 2011, 307). A za druhé, infrastruktura (cesty, sklady, různé manipulační nářadí apod.) je v tomto regionu přiměřeně rozvinuta, zvláště v porovnání se státy v Africe (Atkin, 2009, 112), což usnadňuje a hlavně zlevňuje transport zboží. Například v Rusku jsou manipulační zařízení modernizované a mají dostatečnou kapacitu pro nakládku a vykládku obilí (FAO, 2008, 38). Na druhou stranu určité omezení spočívá v zatím nedostatečné kapacitě přístavů (Visser a Spoor, 2011, 308).

Hlavní pozornost v této kapitole je věnována Rusku, jenž má z vybraných států největší potenciál stát se cílem velkoplošných akvizic půdy. Pozornost si však zaslouží také Ukrajina a Rumunsko. Ze tří uvedených států má právě Rumunsko nejvíce zdokumentovaných případů akvizic půdy v databázi Land Matrixu. Tento stát se odlišuje od Ukrajiny a Ruska i tím, že je od roku 2007 členem Evropské unie. Rumunsko tedy prošlo a prochází (ať už dobrovolně či nedobrovolně) procesem tzv. evropeizace. Proces evropeizace má mnoho podob a důsledků, nicméně v kontextu land grabbu jde především o pronikání evropské dimenze (norem) do národních institucí. Jinými slovy muselo Rumunsko upravit své zákony týkající se vlastnictví půdy tak (mimo jiné), aby vyhovovaly hodnotám Evropské unie. Legislativní rámec Rumunska je detailněji popsán níže. Nejprve se však podívejme na proces land grabbu v Rusku.

⁵⁹ Ze získaných akademických poznatků vyplývá, že samotné využívání půdy určitým subjektem není překážkou pro to, aby se tato plocha stala předmětem land grabbu. Nevyužitá půda však představuje daleko lákavější nabídku s menším rizikem komplikací a nutnosti finanční kompenzace farmářům hospodařícím na dané půdě.

2.1 Rusko

Rozpad Sovětského svazu a následná restrukturalizace trhu s půdou v Rusku umožnila přístup investorům k milionům hektarů velmi úrodné zemědělské půdy, ačkoliv v průběhu 90. let 20. století o ni mezi investory nebyl příliš velký zájem. Až díky globální finanční krizi a tomu, že investoři (ruští i zahraniční) začali hledat nové možnosti pro investice a spekulace, začalo docházet k prvním velkým akvizicím půdy na území Ruska (White a kol., 2013, 283). Investice do půdy začaly plynout i díky zvyšující se domácí poptávce po živočišných produktech, což je úzce spojeno se zvýšenou poptávkou po obilninách. Zároveň docházelo k nastavení institucí a politik tak, aby nejenom umožnily, ale přímo podpořily investice do zemědělského sektoru.

Rusko je největším producentem zemědělských komodit ze států v postsovětském prostoru. Celosvětově je pak jednou ze zemí s největšími zásobami zemědělské půdy, navíc s nejvyšším potenciálem pro zvýšení produkce obilovin na světě (World Bank, 2010). Rusko rovněž dosahuje jedny z nejvyšších hodnot, co se týká přepočtu orné půdy na obyvatele. Konkrétně se jedná o 0,86 hektaru (World Bank, 2014). Vyšších hodnot dosahují pouze Austrálie (2 ha), Kazachstán (1,7 ha), Kanada (1,29 ha) a Argentin (0,91 ha; World Bank, 2014). Kanada má nižší potenciál pro zvýšení produkce, jelikož je již většina zemědělské půdy využívána, navíc s vysokou výnosností (Visser a kol, 2012, 900). V Austrálii je také zužitkována většina zemědělské plochy, byť s nižšími výnosy než v Kanadě. Situace je odlišná v případě Kazachstánu a Argentiny. V Kazachstánu je zatím nevyužito přibližně 8 milionů hektarů zemědělské půdy (Sholk, 2016) a v Argentině zhruba 4 miliony hektarů (IFAD, 2011, 6). Podle Visser a kol. (2012, 900) se díky globální změně klimatu dá očekávat změna výměry zemědělských půdy. Zatímco v Austrálii pravděpodobně dojde k snížení rozlohy zemědělské půdy, tak například v Rusku, Kanadě či Kazachstánu bude pravděpodobně možné obdělávat i půdu severnějších zeměpisných šířek než dosud. Podle FAO (2011, 41–42) se v příštích letech zvýší dostupnost vody až o 5–15 % v oblasti severního Ruska, což by mohlo zmírnit častý výskyt sucha v oblastech jižního Ruska (HLPE, 2011; Dronin a Kirilenko, 2011, 167). Oproti Rusku (a také Ukrajině) má však Kazachstán několik nevýhod. Za prvé, v Kazachstánu jsou nižší roční úhrny srážek, což se projevuje, tak že většina půdy spadá do kategorie tzv. marginální půdy, jež není tak kvalitní jako černozem v Rusku a na Ukrajině. Během Chruščovovi éry totiž docházelo k rozorávání a obdělávání tzv. celin, tedy travnatých stepí. Za druhé,

vnitrozemská poloha Kazachstánu komplikuje přístup na mezinárodní trh. Lodě plující z přístavů v Kaspickém moři navíc nemají přímý přístup na otevřené moře a musejí plout skrze Volsko-donžský kanál. Za třetí, v Kazachstánu žije pouze 18 milionů obyvatel (v porovnání se 44 miliony na Ukrajině a 142 miliony v Rusku), což do určité míry redukuje domácí poptávku po potravinách. A konečně za čtvrté, v Kazachstánu existuje málo veřejně obchodovatelných společností, co značně ztěžuje zahraničním investorům získat půdu (Visser a Spoor, 2011, 312–313). Můžeme tedy vidět, že z různých důvodů Rusko představuje ideální cíl pro akvizice půdy.

Zatímco většina zemí na světě čelí úbytku zemědělské půdy na hlavu, tak v Rusku se díky stagnaci počtu obyvatel zvýšila rozloha zemědělské půdy na hlavu během posledních dvou desetiletí (Visser a kol., 2012, 900). Kromě toho se značná část zemědělské půdy přestala využívat během počátku 90. let 20. století. Podle Ioffe a kol. (2004, 913) se na území dnešního Ruska po rozpadu Sovětského svazu přestalo obhospodařovat okolo 20 milionů hektarů zemědělské půdy. Celková rozloha neobdělávané zemědělské půdy se pak pohybuje kolem 30 milionů hektarů (Wegren, 2011, 152), což je pro představu území srovnatelné s rozlohou Itálie. Podle Spoor (2012) to je však až 40–50 milionů hektarů půdy. Takováto rozloha dostupné a velmi úrodné půdy samozřejmě láká nejenom domácí investory, ale také zahraniční firmy a vlády. Na druhou stranu Meyfroidt a kol. tvrdí, že pouze 8,7–8,9 milionů hektarů půdy lze znovu začít využívat, aniž by došlo k zásadní negativnímu dopadu na životní prostředí (například ve formě úniku oxidu uhličitého do ovzduší; Spoor, 2012). Zaměříme se nyní proměnu pozemkového vlastnictví od rozpadu Sovětského svazu až po současnost.

2.1.1 Legislativní rámec

Na počátku 90. let minulého století byla započata privatizace půdy. Nebylo však přikročeno k restituci, jelikož se nepodařilo dohledat původní majitele půdy před násilným znárodněním a kolektivizací v 30. letech 20. století⁶⁰. Kolektivizace byla navíc doprovázena nucenými deportacemi, vězněním a usmrčováním „bohatých“ zemědělců – tzv. kulaků. Z pohledu vztahu k půdě byly klíčové právě masové deportace obyvatel, kteří ztratili kontakt s půdou (Visser a kol., 2012, 903). Místo restituce se tedy přistoupilo na rovnoměrnou distribuci půdy mezi venkovské obyvatelstvo (World Bank,

⁶⁰ Určení původního majitele půdy bylo možné jen v zemích střední Evropy (kromě Polska a Maďarska), a také v Pobaltí. Hlavně díky v té době propracované evidenci vlastnictví půdy.

1992). V roce 1990 bylo pouze 1 % půdy využíváno soukromě. Jednalo se o relativně malý počet domácností, které hospodařily na státní půdě, tedy půdě zemědělských družstev⁶¹. Zbýlých 99 % půdy bylo koncentrováno v zemědělských družstvech (Poshkus, 2009, 68). Každému členu bývalého sovchozu a kolchozu byl přidělen určitý výměr pozemku, ale pouze ve formě papírových certifikátů. Zároveň bylo vydáno moratorium, které bylo platné až do roku 2002 (Běloševský, 2002). Během tohoto období investoři nemohli kupovat půdu, zároveň však nezůstali úplně nečinní. Formou lobbingu se snažili navázat kontakty s místními úřady tam, kde se nacházela nejatraktivnější půda (Visser a kol., 2012, 304).

Pozemková reforma v Rusku se skládala ze dvou fází. Nejprve byl v roce 1990 vydán *Zákon o půdě*, který stanovil, že 10 % půdy sovchozů a kolchozů mělo být převedeno místním úřadům, které tuto půdu měl přerozdělit mezi rolníky, kteří byli ochotni založit si soukromé rodinné farmy. Na konci roku 1992 však existovalo 50 000 farem, které operovaly pouze s méně než jedním procentem půdy (Visser a kol., 2012, 304). Podle Poshkuse (2009, 68) to bylo zapříčiněno tím, že vedení kolchozů odmítalo svěřit půdu místním úřadům, a rovněž mezi rolníky se dostávalo malému porozumění probíhajícím změnám. Druhým významným momentem bylo vydání dekretu číslo 323⁶² tehdejšími prezidentem Borisem Jelzinem. Tento dekret zahrnoval převod zbývajících státních půdy bývalých sovchozů a kolchozů do nové formy vlastnictví – většinou formou tzv. uzavřených akciových společností⁶³, v kterých jsou zaměstnanci zároveň akcionáři (Visser a kol., 2012, 305). Následovně každý zaměstnanec, tedy akcionář, dostal podíl půdy (v průměru od tří do patnácti hektarů). Podíl na půdě však nebyl postaven na skutečném individuálním vlastnictví půdy, ale pouze opravňoval držitele papírového certifikátu k užívání plochy určitého rozsahu na blíže nespecifikovaném území bývalého sovchozu či kolchozu (Poshkus, 2009, 68; Spoor a Visser, 2001, 885).

Zemědělec měl dvě možnosti, jak s daným certifikátem naložit. V prvním případě mohl převést svůj podíl na nově vzniklý podnik, a stát se tak akcionářem podniku. V druhém případě si mohl založit vlastní soukromou farmu tím, že si zaregistroval svůj pozemek u příslušného orgánu. Avšak registrace soukromé půdy vyžadovala značný čas a nemalé finanční prostředky kvůli byrokratickému aparátu

⁶¹ Tzv. sovchozy a kolchozy.

⁶² Prezidentský dekret číslo 323 o naléhavých opatřeních ohledně implementace pozemkové reformy v Rusku.

⁶³ Tzv. closed joint-venture companies.

v zemi. Pro registraci pozemku bylo potřeba postupně projít tři úrovně úřadů – regionální komisi, katastrální komoru a registrační komoru. Po této registraci byla práva přenositelná a mohla být prodána nebo pronajmuta. Značným problémem však byla finanční stránka registrace, která byla, zvláště pro lidi ze vzdálených oblastí, velmi nákladná. Podle Visser a kol. (2012, 925) docházelo během pozemkové reformy k machinacím s pozemky, kdy hlavně ředitelé bývalých sovchozů a kolchozů využívali svých znalostí a obohocovali se tak na úkor neinformovaného obyvatelstva.

Podle Poshkuse (2009, 69) hlavní problém pozemkové reformy spočíval v nejasné definici vlastnických práv a jejich využití. To položilo určitý základ pro koncentraci půdy, a tedy i budoucí proces land grabbu. Podle Spoor a Visser (2004) by však jasněji definovaná vlastnická práva sama o sobě nebyla řešením, neboť pozemková reforma byla prováděna v době, kdy bylo rozdělení moci nerovnoměrné, trhy se teprve vytvářely a do velké míry podléhaly politickému zasahování a manipulaci. Tento základ byl nadále rozšiřován liberalizačními politikami. Dnes je ruský trh s půdou již plně liberalizován (na rozdíl od trhu na Ukrajině – viz 2.2.1 Legislativní rámec). Po pozemkové reformě je půda dostupná nejen ve formě velkoplošných pozemků, jejichž vlastnictví je rozděleno mezi více vlastníků, ale také je koncentrována v rukou agroholdingů (Visser a kol., 2012, 925). Řečeno jinými slovy, koncentrace půdy ve formě sovchozů a kolchozů plynule přešla do formy vlastnictví velkých agropodniků⁶⁴, jejichž existence má na velkoplošné akvizice půdy zásadní vliv.

2.1.2 Analýza dat z databáze Land Matrix

Tab. 6 obsahuje souhrn všech dohod, které se týkají land grabbu v Rusku. Do tabulky jsou započítáni jak domácí, tak i zahraniční investoři. Momentálně se vedou jednání pouze o jednom kontraktu o celkové výměře 8 000 hektarů. U nevydařených dohod je tomu stejně, tedy zrušen byl pouze jeden kontrakt zahrnující 8 700 hektarů. Pro účely této práce je důležitý počet uzavřených dohod, jelikož v dalších tabulkách (až na Tab. 10 a Tab. 14) jsou zohledněny pouze tyto dohody. Ruského území se doposud celkem týká 45 uzavřených dohod, které dohromady čítají 7 333 708 hektarů. Z této plochy je zatím využívána okolo 26 %, tedy 1 871 200 hektarů. Zamýšlená rozloha je výrazně nižší v porovnání se smluvní rozlohou, což je zapříčiněno nedostatkem dat.

⁶⁴ Tzv. large-farm enterprises.

Ze 45 kontraktů byl pouze u 12 uveden tento údaj. Lze odhadnout, že ve skutečnosti bude zamýšlená rozloha přesahovat tu smluvní o stovky tisíc až miliony hektarů.

Tabulka 6: Přehled všech dohod na území Ruska k březnu 2017

Typ dohody	Počet	Zamýšlená rozloha (v ha)	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Zamýšlená	1	8 000	N/A	N/A
Uzavřená	45	1 856 282	7 333 708	1 871 200
Neúspěšná	1	N/A	8 700	N/A
Celkem	47	1 864 282	7 342 408	1 871 200

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017a).

Tabulka 7: Poměr mezi domácími a zahraničními investory v Rusku

Typ investora	Počet uzavřených dohod	%	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	%	Aktuální využívaná rozloha (v ha)	%
Domácí	17	38 %	3 488 898	48 %	917 300	49 %
Zahraniční	28	62 %	3 844 810	52 %	953 900	51 %
Celkem	45	100 %	7 333 708	100 %	1 871 200	100 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017a).

Jaký je poměr mezi domácími (ruskými) a zahraničními investory? Z následující Tab. 7 vyplývá, že domácí investoři se podílejí pouze na 38 % uzavřených dohod, (tedy 17), zatímco zahraniční investoři dohromady uzavřeli 28 kontraktů, což odpovídá 62 %. Pokud se však podíváme na rozlohu, kterou tyto kontrakty zahrnují, tak se rozdíly vyrovnávají na rozdíl přibližně 350 000 hektarů. Lze tedy říci, že domácí investoři uzavřeli o 12 kontraktů méně než zahraniční firmy. Na druhou stranu na každý domácí

kontrakt připadá průměrně větší rozloha zabrané půdy. Rozdíl je ještě zanedbatelnější u aktuálně využívané plochy, jež činí zhruba 36 000 hektarů. Pro představu se celková nasmlouvaná plocha téměř rovná státu velikosti Sierry Leone a aktuálně využívaná plocha se blíží rozloze Slovinska. Investoři z Ruska jsou doposud efektivnější v obhospodařování smluvně dané rozlohy vůči skutečně využívané půdě. Zahraniční firmy využívají zhruba 25 % pronajaté či zakoupené půdy, zatímco domácí firmy obhospodařují o 1 % více – 26 %.

Tabulka 8: Rozdělení investic dle jejich účelu a podle typu investora v Rusku

Účel investice	Typ investora	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Zemědělství	Domácí	2 738 800	37,3 %
	Zahraniční	2 331 516	31,8 %
Lesnictví	Domácí	496 098	6,8 %
	Zahraniční	1 488 294	20,3 %
Průmysl	Domácí	239 000	3,3 %
	Zahraniční	25 000	0,3 %
Jiný	Domácí	15 000	0,2 %
	Celkem	7 333 708	100 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017a).

Podle Tab. 8 je patrné, že dominantním sektorem je zemědělství, které si připisuje 5 070 316 hektarů, což je okolo 69 % veškeré zabrané půdy. Zatímco na ruské společnosti připadá 37,3 % (konkrétně 2 738 800 hektarů), tak zahraniční investoři se podílejí 31,8 % – 2 331 516 hektarů. Druhým nejvýznamnějším odvětvím je lesnictví. Pro tyto účely bylo skoupeno či pronajato celkově 1 984 392 hektarů (27,1 %). Z toho tuzemští investoři získali 496 098 hektarů (6,8 %) a zahraniční 1 488 294 hektarů (20,3 %). S výrazným odstupem za lesnictvím následuje průmysl, jehož celková rozloha

činí 264 000 hektarů (3,6 %). Na domácí firmy z toho připadá 3,2 % (239 000 hektarů). A konečně poslední oblast, kvůli které investoři získávají půdu, není blíže specifikována. Z hlediska celkové smluvní rozlohy je 15 000 hektarů (0,2 %) pouze zanedbatelnou položkou.

2.1.3 Regionální vzorce

Tabulka 9: Přehled zemí původu zahraničních investorů v Rusku

Stát	Počet smluv s rozlohou⁶⁵	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Kanada	2	1 488 294	39 %
Kazachstán	1	550 000	14 %
Kypr	4	503 600	13 %
Ukrajina	1	360 400	9 %
USA	1	250 000	7 %
Celkem	9	3 152 294	82 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017a).

Podle údajů Land Matrixu se land grabbu v Rusku účastní 14 států⁶⁶ (viz Tab. 9 a Příloha 7). Celkově 8 z těchto států leží v Evropě. Dále se jedná o Čínu, Kazachstán, Kanadu, Jižní Koreu, Turecko a Spojené státy americké. Velmi zajímavou je účast sousedních států Ruska – Ukrajiny a Kazachstánu, které jsou samy cílem velkoplošných akvizic půdy. Kazachstán uzavřel pouze jednu dohodu, která ovšem zahrnuje 550 000 hektarů (14 % ze zabrané půdy zahraničními společnostmi). Ukrajině se doposud podařilo uzavřít také jeden kontrakt, avšak „pouze“ o rozloze 360 400 hektarů (9 %). Země, které se nacházejí mezi prvními pěti, nashromáždily

⁶⁵ U Rumunska a Ukrajiny je v závorce uveden počet kontraktů, u kterých není známa jejich smluvní rozloha. U Ruska nikoliv, jelikož u všech kontraktů je uvedena tato rozloha.

⁶⁶ V Tab. 9 je uvedeno pouze pět států s největší zabranou rozlohou. Kompletní seznam států naleznete v Příloze 7.

celkem 3 152 294 hektarů⁶⁷, což je 82 % z celkové aktuální smluvní rozlohy. Státem se suverénně největší zabranou plochou je Kanada s téměř 1,5 milionů hektarů (39 %). Oba projekty jsou zaměřeny na lesnický sektor. Na třetím místě se nachází Kypr (podobně jako u Ukrajiny – viz 2.2.3 Regionální vzorce) s 503 600 hektary (13 %). Kypr je však daňový ráj a dá se tedy předpokládat, že zahraniční společnosti zde mají pouze sídlo kvůli nižším daním.

Ruští investoři jsou zapojeni do fenoménu velkoplošných akvizic půdy i mimo svou domovinu. Do března roku 2017 se v databázi Land Matrix nacházely celkem tři dohody. Dvě z nich byly uzavřeny společností Renaissance Group, třetí pak firmou Ambika První kontrakt o rozloze 300 000 hektarů byl dohodnut na území Ukrajiny za účelem zemědělství. Zbývající kontrakty se týkají Afriky, konkrétně Zimbabwe a Zambie. V Zimbabwe byla půda skoupena či pronajata kvůli residenčnímu turismu. V tomto případě se jedná o rozlohu 290 000 hektarů. Smlouva pokrývající plochu 1 700 hektarů se Zambií byla vytvořena za záměrem zemědělské produkce.

2.2 Ukrajina

Po celou dobu Sovětského svazu byla Ukrajina obilnicí tohoto impéria. Po jeho rozpadu se otevřely nové možnosti pro investory ze zahraničí. Ukrajina je i nyní jednou z hlavních zdrojnic obilnin pro světový trh, po Rusku je druhým největším producentem zemědělských komodit ze zemí v postsovětském prostoru. Podobně jako Rusko, má k dispozici i Ukrajina rozlehlé bloky zemědělské půdy, konkrétně se jedná o 41 milionů hektarů (World Bank, 2017a). To se rovná přibližně třetině veškeré úrodné půdy, která se nachází na území EU (FAOSTAT, 2012). Navíc je to půda velmi kvalitní. Na Ukrajině se nachází 25 % nejúrodnější půdy mírného pásma – tzv. černozemě (Plank, 2013), která je velmi atraktivní pro zemědělské producenty a investory. Zemědělství na Ukrajině je rovněž považováno za výhodnou obchodní příležitost. Zemědělství (a potravinový průmysl) patří k nejspolehlivějším zdrojům příjmu státního rozpočtu Ukrajiny v současném období hospodářské krize a ozbrojeného konfliktu na východě Ukrajiny – v roce 2014 tvořil export zemědělských komodit 31 % z celkové hodnoty exportu (Kozak, 2016). Ukrajina se stabilně řadí mezi přední světové exportéry obilovin. Navíc se na Ukrajině dlouhodobě zvyšuje i plocha orné půdy na obyvatele.

⁶⁷ To je plocha srovnatelná s rozlohou státu Lesotho.

V roce 2014 se jednalo o 0,72 hektaru na obyvatele, což je jenom o 0,14 hektaru méně než u Ruska. Ukrajina spolu s Ruskem a Kazachstánem jsou dlouhodobě považovány za státy s nevyužitým potenciálem v zemědělství (viz také 2.1 Rusko). Mezinárodní instituce a velké agropodniky obhajují roustoucí plochu obdělávané půdy tím, že pouze využívají daný potenciál, jenž Ukrajina má (Plank, 2013). Podle nich to nepřinese environmentální a sociální problémy, naopak to může podpořit rozvoj a modernizaci této země. Ukrajina má potenciál posílit svou roli ve výživě světové populace. Tento vývoj v kombinaci s pozemkovou reformou vedl k současné vlně land grabbu na Ukrajině (viz 2.2.2 Analýza dat z databáze Land Matrix). Podívejme se nyní proto na pozemkovou reformu od rozpadu Sovětského svazu až po současnost.

2.2.1 Legislativní rámec

Po kolapsu Sovětského svazu začala tranzice z veřejného vlastnictví na vlastnictví soukromé. Během počátku 90. let začala být půda přerozdělována mezi ty, kteří pracovali v zemědělských družstvech. Každý zaměstnanec v průměru obdržel 4 hektary půdy (Plank, 2013). Do konce roku 1999 obdrželo na 7 milionů obyvatel vlastnické listiny. Vlastnické listiny vydané občanům však nebyly vázány na žádný konkrétní pozemek a držitelé neměli žádnou záruku toho, že jsou oprávněni užívat svůj pozemek. Až v roce 2001 vyšel *Zákon o půdě*, který oficiálně stvrdil užívání vlastnických listin. Zároveň však došlo k zavedení moratoria na prodej a pronájem půdy, které bylo několikrát prodlouženo a je v platnosti do 1. ledna 2018 (Kozak, 2016; Sayenko Kharenko, 2017). Protože je však většina půdy pronajata, a tak není kontrolována původními majiteli, moratorium slouží pouze jako formální akt pro prevenci obchodů s půdou. Podle Plank (2013) byla pozemková reforma velmi zdoluhavá a v průběhu navíc přinesla určité problémy pro obyvatele venkova, což vyústilo v to, že většina majitelů svou půdu pronajala ještě před zavedením moratoria. Nejzávažnější překážkou byl fakt, že zemědělci nevěděli, kde se jejich půda nachází. Hospodařili tak na určitém pozemku, o kterém nevěděli, jestli patří jim, což snižovalo jejich motivaci k investicím. Dále se potýkali s nedostatkem technického vybavení, protože to stále patřilo zemědělským družstvům. Státní podpora malých a středních zemědělců byla v té době minimální.

V roce 2015 byla půda na Ukrajině rozdělena mezi různé subjekty následovně: soukromí vlastníci (74, 65 %), Ministerstvo financí Ukrajiny (24,26 %), Akademie věd Ukrajiny (1,03 %), zemědělská družstva (0,04 %) a místní samosprávy (0,02 %; Gaszcczyk, 2016). I přesto, že je moratorium na prodej půdy stále v platnosti, tak si zahraniční investoři našli svou cestu přes dceřiné společnosti na Ukrajině (viz 2.2.2 Analýza dat z databáze Land Matrix). Zrušením moratoria by bylo dosaženo konečné fáze privatizace zemědělské půdy na Ukrajině a vytvoření konkurenčního trhu.

Podle zastánců liberalizace trhu jde moratorium proti agroholdingům, které si nyní diktují výši pachtu. V roce 2016 se výše pachtu za hektar průměrně pohybovala mezi 11–15 eury (Kozak, 2016). Pro srovnání můžeme uvést výši nejnižšího a nejvyššího hektarového pachtu v Evropské unii. Nejlevnější pacht je na Slovensku – za hektar půdy zaplatíte pouze 24 euro. Naopak nejdražší vychází pronájem půdy v Dánsku, a to na 653 euro (Nizalov a Nivievskyi, 2016). Liberalizací trhu by mělo být dosaženo i tržní ceny půdy. Očekává se, že cena půdy bude výrazně nižší než v západní Evropě (viz poznámka pod čarou číslo 70), ale úměrná cenám v regionu střední a východní Evropy (Nizalov a Nivievskyi, 2016). Liberalizace trhu by měla přinést i tolik potřebné investice do modernizace celého zemědělského sektoru. Podle Kozaka (2016) je 10–15 % vlastníků připraveno okamžitě prodat půdu. Podle odpůrců povede zrušení moratoria k tomu, že oligarchové skoupí většinu půdy, která se poté stane předmětem spekulací, což povede k negativním socio-ekonomickým dopadům pro rurální obyvatelstvo. Oponenti akvizic půdy zahraničními investory dokonce navrhuji, aby se rozloha propachtované půdy omezila na 100 000 hektarů a vlastnictví dokonce jenom na 100 hektarů (Kozak, 2016).

2.2.2 Analýza dat z databáze Land Matrix

V Tab. 10 jsou uvedeny všechny dohody, týkající se akvizic půdy na Ukrajině, které se nacházejí v databázi Land Matrix do konce března tohoto roku. V současné době zvažují investoři jednu investici do půdy o výměře 3 000 hektarů. Smlouva však doposud nebyla podepsána. Co se týká neúspěšných dohod, tak zatím byl předčasně ukončen pouze jeden kontrakt o rozloze 11 000 hektarů. Dohod, jejichž závazky se již plní nebo jsou minimálně v počáteční fázi, je celkově 35. Dle rozlohy uvedených ve smlouvách se celkově jedná o 3 214 292 hektarů, přičemž 1 515 370 hektarů se nyní již využívá (zhruba 47 %). Zamýšlená rozloha dosahuje hodnoty 3 472 141 hektarů. I zde

hraje roli nedostatek dat, avšak lze očekávat, že zamýšlená rozloha bude ještě vyšší v řádech desítek až stovek tisíc hektarů.

Tabulka 10: Přehled všech dohod na území Ukrajiny k březnu 2017

Typ dohody	Počet	Zamýšlená rozloha (v ha)	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Zamýšlená	1	3 000	N/A	N/A
Uzavřená	35	3 472 141	3 214 292	1 515 370
Neúspěšná	1	N/A	11 000	N/A
Celkem	37	3 475 141	3 225 292	1 515 370

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017a).

Na Ukrajině jednoznačně převažují investoři ze zahraničí. Celkově se zahraniční investoři dohodli na 27 kontraktech, což tvoří 77 % akvizic půdy v tomto státě. Jejich kontrakty dohromady pokrývají plochu o 2 241 292 hektarech (76 % plochy akvizic; viz Tab. 11). Tuzemským společnostem se podařilo dosáhnout 8 dohod, jejichž aktuální smluvní rozloha dosahuje 773 000 hektarů, což činí necelou čtvrtinu rozlohy land grabbu na Ukrajině. Ještě výraznějšího rozdílu je dosaženo při porovnání aktuální využívané rozlohy. Zatímco u dohod ukrajinských investorů je využíváno jen 199 350 hektarů (13 % z doposud celkově využívané půdy), tak zahraniční společnosti obhospodařují již 1 316 020 hektarů. To znamená, že zahraničním investorům se prozatím daří zužítkovat kolem poloviny zakoupené či pronajaté půdy, zatímco domácím aktérům pouze čtvrtina. Velikost aktuálně smluvně zabrané půdy se rovná rozloze státu Belgie, zatímco aktuálně využívaná plocha odpovídá přibližně rozloze Východního Timoru.

Tabulka 11: Poměr mezi domácími a zahraničními investory na Ukrajině

Typ investora	Počet uzavřených dohod	%	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	%	Aktuální využívaná rozloha (v ha)	%
Domáci	8	23 %	773 000	24 %	199 350	13 %
Zahraniční	27	77 %	2 441 292	76 %	1 316 020	87 %
Celkem	35	100 %	3 214 292	100 %	1 515 370	100 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017a).

V ukrajinském kontextu je účel velkoplošných akvizic půdy velmi zřetelný, investoři (domáci i zahraniční) získávají půdu za účelem zemědělské produkce (viz Tab. 12). Ukrajinské společnosti mají podle smluv k dispozici celkem 773 000 hektarů půdy pro zemědělství, což nejenom téměř čtvrtina veškeré smluvně zabrané půdy. Zbývající tři čtvrtiny, tedy 2 241 292 hektarů, potom tvoří půda získaná zahraničními investory.

Tabulka 12: Rozdělení investic dle jejich účelu a podle typu investora na Ukrajině

Účel investice	Typ investora	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Zemědělství	Domáci	773 000	24 %
	Zahraniční	2 441 292	76 %
	Celkem	3 214 292	100 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017a).

2.2.3 Regionální vzorce

Z analýzy dat v databázi Land Matrixu vyplývá, že procesu velkoplošných akvizic půdy na Ukrajině se účastní celkově 15 států⁶⁸. V 11 případech se jedná o evropské státy. Výjimku tvoří pouze Čína, Singapur, Spojené státy americké a Saudská Arábie. Prvních pět států uzavřelo dohromady 13 dohod (viz Tab. 13), což je bezmála polovina všech kontraktů zahraničních investorů. Smluvní rozlohou kontraktů však zaujímají celkem 83 % (2 036 550 hektarů) z veškeré zabrané půdy zahraničními společnostmi. Pro akvizice je typický menší počet kontraktů, ale za to s větší rozlohou v řádech statisíců hektarů. V případě Ruska jeden kontrakt pokrývá 220 000 hektarů a u Nizozemska dokonce 245 000 hektarů. U čtyř kontraktů není evidována rozloha, ve dvou případech se jedná o Čínu a USA, což samozřejmě může ovlivnit výsledné pořadí. Na prvním místě se s rozlohou 544 000 hektarů umístil Kypr, na nějž připadá 22 % z celkově zabrané půdy zahraničními investory. Kypr je však daňový ráj a dá se tedy předpokládat, že zahraniční společnosti zde mají pouze sídlo kvůli nižším daním. Za Kyprem se nachází Lucembursko, těsně následované USA. Oba státy disponují 21 % zabrané půdy. Porovnáme-li zabranou plochu lucemburskými investory a rozlohou Lucemburska, dojdeme k závěru, že zabraná půda dvakrát převyšuje samotnou rozlohu tohoto státu. Avšak Lucembursko je zřejmě využíváno nadnárodními firmami stejně jako Kypr. Rusko se nachází na páté příčce. V ruském kontextu hrají důležitou roli tuzemští investoři (viz 2.1.2 Analýza dat z databáze Land Matrix).

Ukrajinské společnosti se neúčastní procesu land grabbu jen ve své zemi, ale také v zahraničí. Nicméně se jedná pouze o malý fragment v porovnání s angažovaností na domácím trhu. V databázi Land Matrixu je uvedena pouze jedna dohoda, která se týká Ruska. Smlouva byla uzavřena společností „UkrLandFarming PLC“ za účelem zemědělství. Aktuální smluvní rozloha dosahuje hodnoty 360 400 hektarů.

⁶⁸ V Tab. 13 je uvedeno pouze pět států s největší zabranou rozlohou. Kompletní seznam států naleznete v Příloze 8.

Tabulka 13: Přehled zemí původu zahraničních investorů na Ukrajině

Stát	Počet smluv s rozlohou⁶⁹	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Kypr	3 (0)	544 000	22 %
Lucembursko	2 (0)	514 000	21 %
USA	4 (2)	513 550	21 %
Nizozemsko	1 (0)	245 000	10 %
Rusko	1 (0)	220 000	9 %
Celkem	13	2 036 550	83 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017a).

2.3 Rumunsko

Rumunsko bylo před 2. světovou válkou označováno jako za obilnici Evropy. Po znárodnění a kolektivizaci většiny zemědělské půdy se však razantně snížila efektivita a nastal úpadek rumunského zemědělského sektoru. Během komunistického režimu se pouze 14 % půdy nacházelo v soukromých rukou (Rusu a Pamfil, 2005). Jednalo se o oblasti, kde neproběhla kolektivizace. Zbytek byl znárodněn a kolektivizován. Změna nastala až s pádem komunistického režimu. Rumunsko disponuje významnou plochou zemědělské půdy. Konkrétně se jedná o 14,3 miliony hektarů, což tvoří 60 % z celkové rozlohy tohoto státu (World Bank, 2014). Z toho 9,4 milionu hektarů tvoří orná půda (Romania Insider, 2016). Nejvyšší půda se nachází v nížinách v jižních a západních regionech Rumunska, kde se nachází kvalitní černozem, která s narůstající nadmořskou výškou přechází v hnědozem. Hlavně černozem je velmi kvalitní a tím také atraktivní pro investory. V roce 2014 Rumunsko disponovalo 0,44 hektary orné půdy na obyvatele. Je však třeba uvést, že z dlouhodobého hlediska se poměr orné půdy na obyvatele zmenšuje. V roce 1961 připadalo na jednoho obyvatele 0,54 hektaru (World Bank, 2014). Jinými slovy v roce 1961 měl každý obyvateľ

⁶⁹ V závorce je uveden i počet smluv, u kterých není evidována rozloha.

Rumunska k dispozici o 1 ar více než je tomu dnes. Příčinou je narůst obyvatel, ale také důsledky privatizace půdy v Rumunsku (viz níže). Před vstupem Rumunska do Evropské unie nastalo prudké zvýšení cen půdy, jelikož zahraniční investoři již dříve projevíli zájem o rumunskou půdu. Jestliže se průměrná cena půdy ještě před oznámením vstupu do EU v roce 2003 pohybovala mezi 100–200 eury za hektar (samozřejmě záleží na oblasti, rozvinutosti infrastruktury, úrovni konsolidace půdy a dalších faktorech). Zatímco v roce 2005 se průměrná cena zvýšila na 500–700 eur za hektar (AGRIS, 2005). V současné době se ceny jednoho hektaru pohybuje mezi 2 000–2 700 eur (Bazavan, 2016). Nejdražší je půda na západě státu, kde je i nejkvalitnější půda. Navíc se očekává, že ceny půdy porostou i nadále v příštích letech. Avšak při porovnání s cenami v západní Evropě se pro investory stále jedná o akceptovatelnou cenu⁷⁰. Pokud zvážíme již zmiňovanou cenu půdy, její dostupnost a kvalitu v kombinaci s relativně dobrou úrovní infrastruktury a dotace plynoucí z SZP EU, pak je Rumunsko velmi atraktivní region pro investory v zemědělském sektoru (Ploeg a kol., 2015, 153). Nyní se zaměříme na proces privatizace půdy v Rumunsku po pádu komunistického režimu.

2.3.1 Legislativní rámec

Po revoluci v roce 1989 následoval demokratický proces, který mimo jiné počítal s privatizací pozemků. V roce 1991 byl vydán Zákon o půdě, který stanovil základní pravidla pro privatizaci. Bylo přistoupeno k restituci pozemků, avšak tento zákon se netýkal přibližně 30 % zemědělské půdy, která byla automaticky převedena na nově vznikající komerční zemědělské subjekty (Hartvigsen, 2015). Jako výchozí bod byl stanoven rok 1948. Jednotlivec mohl obdržet maximálně 100 hektarů půdy. Pokud původní majitel před kolektivizací již nežil, o pozemek se mohl přihlásit dědic. Půdu mohli obdržet i ti (maximálně však 10 hektarů), kteří dřívější zaměstnanci zemědělského družstva, oběti revoluce v roce 1989 a ti, jež byli ochotní se přestěhovat na venkov. Důležitou podmínkou byla rumunská státní příslušnost. Cizinci neměli nárok na žádnou půdu (Aligica a Dabu, 2003, 52–53). Předešlá zemědělská družstva byla přeměněna na nové komerční zemědělské společnosti. Mnoho původních vlastníků již však v 90. letech nežilo. Dohledávání dědiců bylo zdlouhavé a mnoho z nich ztratilo

⁷⁰ Porovnejme průměrnou cenu za hektar zemědělské půdy se státy v západní Evropě (k roku 2013) – Nizozemsko – 49 575 eur, Německo – 18 839 eur, Dánsko – 23 335 eur, nebo třeba Francie 5 420 eur (Künzel, 2014).

vztah k půdě. Navíc se rozcházejí i údaje v katastrálním registru (Pospíšil, 2008). Na konci roku 1999 bylo celkem 7,7 milionů hektarů orné půdy rozděleno mezi 4,1 milionu rodinných hospodářství (Hartvigsen, 2015). V roce 2001 byl ustanoven další zákon, který umožnil i postupnou privatizaci doposud státní půdy.

Po vstupu do Evropské unie v roce 2007 si Rumunsko vyjednalo sedmiletou výjimku na ochranu domácího trhu s půdou. Před rokem 2007 existovala přísná pravidla pro cizince, která omezovala nákup půdy na rumunském území. Nákup půdy se prováděl prostřednictvím akciových společností, protože privátním osobám s cizí státní příslušností se v té době nesměla rumunská zemědělská půda prodávat (AGRIS, 2005). Po sedmi letech, tedy v roce 2014, musela rumunská vláda liberalizovat svůj trh pro občany EU⁷¹. Legislativa začala rozdělovat cizince na občany EU a tzv. neobčany EU (Craciunesu a Silasi, 2013, 25). Občanům EU bylo umožněno získat půdu od roku 2014. Na neobčany EU se vztahuje bilaterální dohoda se státem, odkud pochází daný zájemce (Chivu, nedatováno). Mezi některými odborníky a zemědělci převládal strach z toho, aby cizinci (občané EU) nezačali ve velkém skupovat místní půdu. Podle Bazavana (2016) se však nic takového nestalo a nějaká razantní změna poměru mezi domácí a zahraničními investory se neprojevila (viz 2.3.2 Analýza dat z databáze Land Matrix). To bylo také do určité míry způsobeno tím, že spoluvlastníci, majitelé sousedních pozemků a jednotlivci nějakým způsobem podílející se na zemědělství (v oblasti kde je půda prodávána) mají předkupní právo. V určitých případech je zdoluhavé vlastníky dohledat a kontaktovat je. Proto se celý proces může časově velmi protáhnout, což odrazuje investory (jak domácí tak zahraniční).

Zahraniční i domácí společnosti ovšem čelí stejným problémům, co se týká akvizic půdy, a totiž jak rozdrobenosti (fragmentaci) pozemků, tak rozdrobenosti vlastnictví těchto pozemků (Hartvigsen, 2015, 58). Fragmentace pozemků v Rumunsku je jedna z nejvyšších v EU⁷². Najít v Rumunsku ucelenou plochu alespoň o tisíce hektarech je velmi obtížné. Fragmentace značně komplikuje výkup pozemků, jelikož je nutné vyjednávat s více majiteli, což je časově a pravděpodobně i finančněji náročnější. Investoři proto více vyhledávají kompaktnější pozemky. Podle Bazavan (2016) je fragmentace hlavní překážkou pro další rozvoj trhu s půdou v Rumunsku. Rumunská

⁷¹ Kromě občanů EU se pravidla vztahují rovněž na občany Islandu, Norska, Lichnštejnska a Švýcarska.

⁷² Je nutné zdůraznit, že fragmentace pozemků i vlastnictví pozemků byla způsobena již předešlými pozemkovými reformami sahající zpět až do 19. století. Podle Backmana (2008, 17) byla v roce 1948 fragmentace na stejné úrovni jako v roce 1991.

vláda se proto snaží, aby motivat ke slučování pozemků tím, že výše dotací je dána podle rozlohy hospodářství. Zatím to však nevedlo k očekávaným výsledkům. Jinými slovy se rumunská vláda snaží usnadnit akvizice půdy na svém území (domácím i zahraničním investorům). Slibuje si od toho přísun potřebných investic k modernizaci zastaralejší techniky tak, aby odpovídala standardům zemědělství 21. století. Na druhou stranu Ministerstvo zemědělství Rumunska v roce 2016 navrhlo, aby se cizinci mohli zakoupit maximálně 50 hektarů orné půdy. V minulosti se sousední Bulharsko pokusilo zavést podobné omezení, avšak narazilo na odpor orgánů Evropské unie, jelikož takové to omezení odporuje pravidlům EU pro vnitřní trh. Bulharsko nakonec muselo upustit od svého záměru. Proto ministerstvo postupuje velmi opatrně a tvrdí, že nový zákon začne platit, až bude dokončena kompletace katastrální registru (Farmlandgrab.org, 2016). To může trvat roky, jelikož z 9,3 milionů hektarů orné půdy byly zapsány pouze 3 miliony hektarů k polovině roku 2016 (Posirca, 2016).

2.3.2 Analýza dat z databáze Land Matrix

V Tab. 14 lze vidět souhrn všech dohod na území Rumunska, které byly uvedeny v databázi Land Matrix do konce března roku 2017. Pouze jedna dohoda byla oznámena, ale zatím ještě neuzavřena. Žádná dohoda zatím nebyla odstoupena. Celkově bylo uzavřeno 83 dohod, jež dohromady tvoří plochu o rozloze 457 430 hektarů, z kterých je nyní využíváno přibližně 85 %, tedy 387 263 hektarů. Zamýšlená rozloha je u těchto dohod nižší než aktuální rozloha dle smlouvy. Je tomu tak z důvodu nedostatku informací. Pouze v 13 případech z 84 bylo možné vyčíst tento údaj z databáze. Lze tedy odhadovat, že zamýšlená rozloha je ve skutečnosti vyšší, než je tomu tak uvedeno v Tab. 14.

Podle údajů v Tab. 15 se Rumunska týká celkem 83 uzavřených kontraktů. Z toho 39 % (32 dohod) připadá na tuzemské investory, kteří doposud skoupili či pronajali (alespoň podle smlouvy) 209 768 hektarů, což je 46 % veškeré zabrané půdy. Na druhou stranu zahraniční investoři uzavřeli 51 smluv (61 %) s celkovou rozlohou 247 662 hektarů (54 %). Rumunské společnosti zatím využívají 41 % (159 036 hektarů) z celkově zabrané půdy, zatímco zahraniční společnosti obhospodařují 228 227 hektarů půdy. Jak tuzemští, tak zahraniční investoři jsou velmi efektivní ve využívání nasmlouvané půdy. Rumunské společnosti nyní obhospodařují 159 036 z 209 768 hektarů (76 %), zahraniční dokonce až 92 % – tedy

228 227 z 247 662 hektarů. Pro představu se smluvně ošetřená zabraná půda přibližně rovná rozloze Mauriciu a Samoi dohromady, zatímco doposud obhospodařovaná půda odpovídá zhruba Jižní Osetii.

Tabulka 14: Přehled všech dohod na území Rumunska k březnu 2017

Typ dohody	Počet	Zamýšlená rozloha (v ha)	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Zamýšlená	1	50 000	N/A	N/A
Uzavřená	83	203 732	457 430	387 263
Neúspěšná	0	N/A	N/A	N/A
Celkem	84	253 732	457 430	387 263

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017).

Tabulka 15: Poměr mezi domácími a zahraničními investory v Rumunsku

Typ investora	Počet uzavřených dohod	%	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	%	Aktuální využívaná rozloha (v ha)	%
Domácí	32	39 %	209 768	46 %	159 036	41 %
Zahraniční	51	61 %	247 662	54 %	228 227	59 %
Celkem	83	100 %	457 430	100 %	387 263	100 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017).

Kvůli jakému záměru si investoři skupují a pronajímají půdu v Rumunsku? Následující Tab. 16 obsahuje přehled investic do půdy rozdělených dle účelu investice, a také typu investora – tedy domácího a zahraničního. Z údajů jednoznačně vyplývá, že jedinou motivací pro všechny tuzemské společnosti je zemědělská produkce. U zahraničních investorů jsou záměry více diverzifikované, kromě zemědělství investují

také do průmyslové výroby, lesnictví a ochrany přírody. Pokud však sečteme rozlohu půdy využívanou pro zemědělství jak u domácích, tak i u zahraničních firem, vyjde nám, že zemědělství je v rumunském kontextu dominantní sektor. Z celkové smluvní rozlohy se podílí 92,6 % (423 445 hektarů). Druhou nejvýznamnější oblastí je pak lesnictví, pro jehož potřeby je využíváno 26 630 hektarů (5,8 %). Průmysl se zařadil na třetí místo se 1,2 % (5 423 hektarů). Zcela marginální je pak akvizice půdy pro ochranu přírody 0,4 % (1 932 hektarů).

Tabulka 16: Rozdělení investic dle jejich účelu a podle typu investora v Rumunsku

Účel investice	Typ investora	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Zemědělství	Domácí	209 768	45,9 %
	Zahraniční	213 677	46,7 %
Lesnictví	Zahraniční	26 630	5,8 %
Průmysl	Zahraniční	5 423	1,2 %
Ochrana přírody	Zahraniční	1 932	0,4 %
	Celkem	457 430	100 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017).

Je však nutné upozornit na fakt, že Rumunsko není pouze cílem pro velkoplošné akvizice půdy. Rumunské společnosti taktéž investují do půdy, byť se jedná pouze o menší měřítko. V databázi Land Matrix se do března roku 2017 nacházely pouze dva kontrakty. Obě dohody mají společného investora – Ovidiu Tender. Zabraná plocha je určena k zemědělství. První kontrakt o aktuální smluvní rozloze 30 000 hektarů se týká Gambie, druhá smlouva o rozloze 100 000 hektarů byla uzavřena se Senegalem.

2.3.3 Regionální vzorce

V této části se více zaměříme na zahraniční investory a jejich země původu. Z jakých zemí investují společnosti do rumunské půdy? Podle následující Tab. 17 se land grabbu v Rumunsku účastní společnosti z celkem 15 států⁷³. Až na tři výjimky (Belize, Libanon a USA) se jedná pouze o evropské státy. Prvních pět států se spolu podílí na 66 % smluvně zabrané půdy (161 616 hektarů). Státem, který má na kontě nejvíce smluv (14) a zároveň také největší zabranou rozlohu (39 324 hektarů), je Dánsko. Po Dánsku následuje Rakousko, které do nynějška skoupilo či pronajalo 36 014 hektarů (15 %), avšak stačily mu k tomu pouze tři smlouvy. Portugalsko potřebovalo pouze jednu smlouvu na zabrání 25 244 hektarů (10 %). U Itálie a Dánska lze předpokládat, že rozsah zabrané půdy je vyšší, jelikož databáze Land Matrix neobsahuje údaje o rozloze u dvou italských kontraktů, respektive u třech dánských dohod.

Tabulka 17: Přehled zemí původu zahraničních investorů v Rumunsku

Stát	Počet smluv s rozlohou ⁷⁴	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Dánsko	11 (3)	39 324	16 %
Rakousko	3 (0)	36 014	15 %
Itálie	6 (2)	34 123	14 %
Nizozemsko	3 (0)	26 911	11 %
Portugalsko	1 (0)	25 244	10 %
Celkem	29	161 616	66 %

Zdroj: Upraveno autorem na základě databáze Land Matrix (2017).

⁷³ V Tab. 17 je uvedeno pouze pět států s největší zabranou rozlohou. Kompletní seznam států naleznete v Příloze 9.

⁷⁴ V závorce je uveden i počet smluv, u kterých není evidována rozloha.

3 Land grab ve střední Evropě

Fenomén velkoplošných akvizic půdy není pro oblast střední Evropy zcela neznámý, avšak v akademické literatuře mu byla doposud věnována malá pozornost. Tento stav je dán nižší nabídkou volné zemědělské půdy a lepším institucionálnímu i právnímu zabezpečení pozemkových práv v porovnání s některými zeměmi bývalého Sovětského svazu, subsaharské Afriky, Asie či Latinské Ameriky. Můžeme nicméně říci, že i přes tyto faktory je region střední Evropy pro investory atraktivní, a to hned z několika důvodů. Prvním důvodem je cena půdy, která je v porovnání se státy západní Evropy několikanásobně nižší. Dalším důvodem je úroveň a kvalita infrastruktury, která je na vyšší úrovni, než je tomu třeba u států ve východní Evropě. A nakonec neméně důležitým faktorem jsou dotace pro zemědělce plynoucí ze Společné zemědělské politiky Evropské unie (dále jen SZP). Podle Ploega a kol. (2015, 151) jsou spolu SZP a koncentrace půdy v EU úzce propojeny. Jinými slovy čím, více půdy je koncentrováno v menším počtu (za to ale větších) agroholdingů, tím více jsou koncentrovány i finanční prostředky SZP. Dle Ploega a kol. (2015, 151) je tento trend evidentní na změně poměrů v rámci systému dotací SZP. V roce 2000 činily dotace na produkty 26,6 miliard eur, ale v roce 2011 se tato částka pohybovala na úrovni 4,7 miliard euro. Na druhou stranu se mezi těmi samými léty zvýšily dotace na produkci z 2 miliard na 50,9 miliard euro (Eurostat, 2012, 65). Dotace na produkci jsou vypláceny za každý hektar obdělávané půdy. Tedy čím více hektarů obdělávané půdy (nehledě na výnosnost), tím více dotací. Podle Kay (2016, 17) je to právě tento systém dotací SZP, který podporuje koncentraci vlastnictví půdy, vznik velkých agroholdingů, a tak ohrožuje udržitelnější formu rodinného hospodářství.

V systému dotací SZP panuje nerovné rozdělení přímých podpor na úrovni zemědělských podniků. V roce 2014 získalo 79,3 % zemědělských podniků méně než 5 000 eur ročně, přičemž celková výše odpovídá 26,6 % všech přímých podpor vyplácených z EZZF. Naproti tomu velmi malé procento zemědělských podniků (126 330 z celkového počtu 7,5 milionu – tedy 1,69 %) získalo více než 50 000 eur, přičemž celková částka činila 13,2 miliardy eur (31,6 % všech přímých podpor vyplácených v roce 2014, Evropský parlament, 2017, 223). Mezi země s významnějším podílem velkých zemědělských podniků čerpajících z prostředků SZP patří například Dánsko, Francie, ale i Česká republika (Evropský parlament, 2017, 223).

Pád komunistického režimu v České republice⁷⁵ (dále jen ČR), Maďarsku i Polsku byl pro tyto státy klíčový a umožnil liberalizaci jejich trhu. V 90. letech se začalo diskutovat nad cizím (zahraničním) vlastnictvím tuzemského majetku. Diskuze ještě zesílily před vstupem do EU, díky budoucím pravidlům vnitřního trhu EU, které vyžadují od členských států liberalizaci trhu. Hlavně ČR a Polsko se obávaly toho, že by Němci, kteří byli deportováni po druhé světové válce, mohli požadovat navrácení svého majetku, tedy i zemědělské půdy. Všechny tři zmíněné státy se společně staly členem EU v roce 2004 a zároveň si vyjednaly několikaleté výjimky, než musely svůj trh naplno otevřít občanům a firmám z EU. Tzv. procesem evropeizace byly upraveny podmínky, za jakých mohou cizinci (občané EU⁷⁶) nabývat majetku. Nejprve se zaměříme na fenomén velkoplošných akvizic půdy v ČR.

3.1 Česká republika

ČR disponuje 4 216 000 hektary zemědělské půdy, což činí 54,6 % z celkové rozlohy státu. Na rozdíl od Maďarska a Polska (viz níže) však v ČR nedochází k tak razantnímu úbytku zemědělské půdy. Oproti roku 1993 rozdíl činí pouhých 0,8 % – 66 000 hektarů (World Bank, 2014). Jak už bylo řečeno v úvodu této kapitoly, zemědělská půdy ve střední Evropě je levnější než v západní Evropě. V roce 2009 činila průměrná cena za hektar zemědělské půdy (samozřejmě záleží na její kvalitě a dalších faktorech) přibližně 2 250 eur (Eurostat, 2010).

3.1.1 Legislativní rámec

Česká republika nebyla ochotna liberalizovat trh v 90. letech tak, jak se tomu dělo například v Maďarsku. Podle Tesser (2004, 231) hlavním důvodem byly Benešovy dekrety a strach z toho, že by se Němcům, jež byli vysídleni po 2. světové válce, mohl vracet majetek. Podobné obavy panovaly také v Polsku (viz 3.3.1 Legislativní rámec). Pouze majetek znárodněný mezi 25. únorem 1948 a 1. lednem 1990 bylo možné získat zpět v rámci restitucí. Česká vláda dokonce podmínila navrácení majetku českým občanstvím a požadavkem na trvalý pobyt v ČR⁷⁷. Zákonem z roku 1990 bylo vymezeno, za jakých podmínek mohou cizinci nabývat omezeného množství

⁷⁵ V době zhroutení režimu se ještě jednalo o Československo.

⁷⁶ Kromě občanů EU se pravidla vztahují rovněž na občany Islandu, Norska, Lichněštejska a Švýcarska.

⁷⁷ Jenom pár žadatelů, kteří neměli českou národnost, splňovalo podmínky pro navrácení majetku (Tesser, 2004, 231).

zemědělské půdy a nemovitostí: a) dědictvím, b) pro diplomatickou reprezentaci, c) v případě výměny majetku, d) spolupodílem na majetku v případě manželského páru a za e) v případech jinak stanovených zákonem (Tesser, 2004, 230–231). Liberalizace trhu s půdou byla vynucena až vstupem ČR do EU v roce 2004, respektive po uplynutí ochranné lhůty. Ještě před samotným vstupem do EU česká strana požadovala desetileté ochranné období, nicméně byla vyjednána pouze lhůta sedmiletá⁷⁸, která skončila 31. prosince 2010.

V rámci pozemkové reformy v 90. letech došlo většinou k navrácení majetku, (kromě výše zmíněných vysídlených Němců), tak jak existovalo před rokem 1948, což vedlo k vysoké fragmentaci vlastnictví pozemků. Průměrná rozloha parcely byla 0,4 hektaru, přičemž jeden majitel vlastnil 1,59 parcely (Hartvigsen, 2015, 25–26). Zároveň však došlo i k zachování velkých podniků, na které byly přeneseny práva k užívání půdy (90 % půdy, na které zemědělci hospodaří, není jejich; Havel, 2010). Vznikla tak jakási duální struktura obhospodařované půdy (Hruška a Vilhelm, 2015, 18). Podle údajů Kay (2016, 12) je ČR druhým státem v Evropské unii s nejvyšší koncentrací zemědělské půdy⁷⁹. V roce 2013 bylo v ČR registrováno na 26 250 zemědělských firem, z čehož 4 630 subjektů přesahovalo rozlohu 100 hektarů. Jinými slovy 17,6 % zemědělských podniků využívá 88 % veškeré obdělávané zemědělské půdy. Jedním z největších hráčů na českém trhu je korporát Agrofert ministra financí Andreje Babiše, který skrze své zemědělské podniky spravuje přes 100 000 hektarů půdy (Mařík a Králová, 2014). Dalším typickým rysem pozemkového vlastnictví je spoluvlastnictví jedné parcely, která přetrvává díky dědickému řízení. Při dědění půdy obvykle přechází na všechny oprávněné dědice, a ne jenom na ty, kteří by na dané půdě hospodařili, jako je obvyklé v zemích, kde je zemědělství dlouhodobě založeno na existenci rodinných farem. Většina vlastníků pak není ochotna prodat svou část, a tak se spoluvlastnictví předává z generace na generaci (Hruška a Vilhelm, 2015, 7). Pozemky byly dále často navraceny bez přístupových cest, jelikož byly v rámci kolektivizace odstraněny (Hartvigsen, 2015, 25–26).

⁷⁸ Pro nákup rekreačních objektů byla vyjednána pětiletá výjimka.

⁷⁹ Na prvním místě se nachází Slovensko, kde je 90 % zemědělské půdy koncentrováno v rukou agroholdingů s výměrou nad 100 hektarů.

Do roku 2012 dominoval na českém trhu stát, který v rámci tehdejšího Pozemkového fondu ČR nabízel státní půdu k privatizaci. Mezi roky 2003–2012 bylo každoročně zobchodováno přes 100 000 hektarů půdy. Protože je proces privatizace státní půdy v současné době téměř ukončen, stávají se převažujícími soukromé subjekty na trhu s půdou (Hruška a Vilhelm, 2015, 5). Pro další rozvoj obchodu s půdou je největší překážkou již zmiňovaná vysoká fragmentace vlastnictví pozemků.

Podle Ministerstva zemědělství ČR (2015, 52) k roku 2014 fyzické osoby obhospodařovaly 30,6 % výměry zemědělské plochy, z toho zemědělští podnikatelé hospodařili na 28,2 % celkové výměry. Ostatních 69,4 % zemědělské půdy obhospodařovaly podniky právnických osob, a to:

- 24,7 % – akciové společnosti;
- 23,7 % – společnosti s ručením omezeným;
- 19,8 % – zemědělská družstva;
- 0,8 % – ostatní právnické osoby.

Od roku 2000 výměra zemědělské půdy obhospodařované fyzickými osobami – zemědělskými podnikateli narůstá a obdobně se zvyšuje i výměra obhospodařované půdy akciových společností a společností s ručením omezeným, naopak výměra zemědělské půdy obhospodařované družstvy poměrně významně klesá. V rozhovoru pro farmlandgrab.org uvedl bývalý ředitel Agrární komory ČR, Jan Záhorka, „že přibližně třetina zemědělské půdy na západě země je v rukou zahraničních investorů“ (Johnstone, 2009). Podle Ministerstva zemědělství ČR (2015, 54) při nákupu půdy právnickými osobami zůstává nedotčeno propojením na zahraniční kapitál 82 % půdy, tj. u 18 % půdy je pravděpodobnost, že půdu vlastní osoba, za níž stojí zahraniční kapitál. Při nákupu půdy fyzickými osobami zůstává ve finálním vlastnictví českých občanů 96 % půdy, tj. u 4 % půdy je pravděpodobnost, že se na nákupu podílí zahraniční kapitál. Celková dotčená výměra zemědělské půdy pro zemědělské účely v ČR nakoupená osobami, které mají propojení na zahraniční kapitál, je v období 5 posledních let cca 70 000 hektarů, z toho je cca 2 730 ha ze států mimo EU (Ministerstvo zemědělství ČR, 2015, 54). Z údajů ÚZEI vyplývá, že rozloha půdy propojená na zahraniční kapitál může dosahovat až 200 000 hektarů. Na druhou stranu farmy, které jsou stoprocentně vlastněny cizinci, obhospodařující pouhých 28 597 hektarů (Havel, 2010). Podle údajů Ministerstva se zdá, že odhad Záhorky byl až příliš nadnesený. I přesto však čeští farmáři tvrdí, že třetina půdy již patří cizincům.

Argumentují tím, že získávání půdy dochází skrze tzv. bílé koňe, tedy občany ČR, kteří jsou zprostředkovatelem kontraktu a oficiálním vlastníkem pozemku (Havel, 2010). Machinace na stejné bázi lze taktéž nalézt v Polsku i Maďarsku.

3.2 Maďarsko

V Maďarsku je k dispozici 5 346 000 hektarů zemědělské půdy, zemědělská půda tedy zabírá 59 % povrchu Maďarska (World Bank, 2014). V porovnání s rokem 1993 však došlo k poklesu rozsahu zemědělské půdy přibližně o 9 %, konkrétně o 784 000 hektarů (World Bank, 2014). Proces koncentrace půdy je patrný i v tomto státě. Mezi roky 2003 a 2007 se snížila rozloha zemědělské půdy obdělávané malými zemědělskými podniky⁸⁰ z 210 920 hektarů na 145 410 hektarů. Na druhou stranu se počet zvýšila rozloha zemědělské půdy využívaná velkými zemědělskými podniky⁸¹ z 2 961 900 hektarů na 3 159 770 hektarů Ploeg a kol. (2015, 150). K roku 2013 bylo v Maďarsku zaregistrováno 491 330 zemědělských subjektů, z toho 7 640 přesahovalo výměru 100 hektarů. Pokud tento údaj srovnáme s celkovou plochou využívanou pro zemědělskou produkci, vyjde nám, že velké agroholdingy mají k dispozici celkem 65 % zemědělské půdy (Kay, 2016, 12). Zde je tedy evidentní trend koncentrace půdy do rukou menšího počtu větších agroholdingů. Průměrná rozloha velkých agroholdingů patří mezi největší v Evropě a dosahuje hodnoty 3 200 hektarů (Green European Journal, nedatováno). Mezi roky 2010 a 2014 se několikanásobně zvýšila cena půdy. Zatímco v roce 2010 stál hektar průměrně kvalitní půdy 700–800 tisíc maďarských forintů (dále jen HUF), tak v roce 2014 cena jednoho hektaru dosáhla až 1 200 000 HUF⁸². Ta nejkvalitnější půda se prodávala i za 3,5 milionu HUF za hektar (Tóth, 2015).

3.2.1 Legislativní rámec

Maďarsko začalo liberalizovat svůj trh velmi brzy, a to již v roce 1989. Od tohoto roku totiž mohli cizinci legálně získávat zemědělskou půdu až do roku 1994, kdy jim to bylo zakázáno. Této příležitosti okamžitě využili Rakušané, kteří začali ve

⁸⁰ Malý zemědělský podnik dosahuje maximální plochy 2 hektarů.

⁸¹ Velký zemědělský podnik dosahuje výměry 50 hektarů a více.

⁸² Při přepočtu na eura se jedná o 2 620–3 000 eur v roce 2010 a 3 900 eur v roce 2014. Mezi těmito roky došlo ke zhodnocení maďarského forintu vůči euru, a proto rozdíl mezi cenami nevznívá tak jednoznačně jako u forintu.

velkém skupovat půdu v příhraničních oblastech Maďarska. Na počátku 90. let stál hektar maďarské půdy přibližně 3 000 HUF, zatímco cena hektaru v Rakousku se pohybovala kolem 30 000 HUF⁸³ (Ploeg a kol., 2015, 153). Půda v Maďarsku byla tedy desetkrát levnější než v Rakousku. Byl to právě rakouský zájem o maďarskou půdu, který zažehl debatu o zahraničním vlastnictví. Výsledkem byl již výše zmiňovaný „*Zákon o orné půdě*“ z roku 1994. Rakušané ale nevzbudili takový odpor, strach a antipatie jako Němci v Polsku a ČR (Tesser, 2004, 225). Podle Schmidta (1998) měla pozemková reforma v roce 1989 dva hlavní cíle – privatizaci státem vlastněné půdy a privatizace zemědělských družstev. Státní zemědělská družstva byla rozdělena a jejich půda nabídnuta k pronájmu i prodeji. Pořídit si takové množství půdy si tehdy mohl dovolit jenom omezený množství lidí, což vedlo ke snížení počtu aktérů v zemědělství (Green European Journal, nedatováno). Od roku 1960 do roku 1984 rostl sektor zemědělství každý rok nejméně o 3,4 % (Schmidt, 1998). Během 90. let (hlavně v druhé polovině) však nastal propad. Zaměstnanost v zemědělském sektoru klesla z 13,4 % v roce 1990 na 8 % v roce 1998 (Tesser, 2004, 226). Na maďarskou vládu rostl tlak ze strany farmářů a představa, že zahraniční investoři začnou skupovat tuzemskou půdu, byla pro ně těžce obhájitelná. I proto zakázali zahraniční vlastnictví zemědělské půdy.

Podle Hartvigsena (2013, 339) však pozemková reforma z 90. let (společně s těmi předchozími) vedly k fragmentaci vlastnictví pozemků. V téže době se zároveň začalo s konsolidací, která byla částečně úspěšná (Hartvigsen, 2015, 57). I díky částečně úspěšné konsolidaci bylo možné snadněji koncentrovat půdu, tak jak je uvedeno výše v části 3.1 Maďarsko. Výsledkem pozemkových reforem a konsolidace je ambivalentní stav – půda je na jednu stranu vysoce koncentrovaná, ale zároveň je také vysoce fragmentovaná z hlediska vlastnické struktury. Jinými slovy velké množství drobných zemědělců musí obstát v konkurenci menšího počtu velkých agroholding (Fidrich, 2013, 129). Tlak na liberalizaci maďarského trhu s půdou se začal zvyšovat během vstupních rozhovorů do Evropské unie. Maďarsko zpočátku vyžadovalo desetiletou výjimku kvůli ochraně svých zemědělců. Nakonec se jim podařila vyjednat pouze výjimku sedmiletou. Pro farmáře z EU byla nakonec zkrácena na tři roky⁸⁴ (Tesser, 2004, 229), pro nezemědělské subjekty zůstalo platné sedmileté období. Dle Fidricha (2013, 129) nebyli maďarští zemědělci schopni čelit přílivu vysoce dotovaného

⁸³ Přepočteno z rakouského šilinku na HUF.

⁸⁴ Zájemce však musel doložit, že minimálně poslední tři roky pracoval v zemědělském sektoru.

zemědělského zboží ze zbytku EU. Zároveň většina drobných zemědělců nesplňovala podmínky pro získání dotací z EU během prvních šesti let od přijetí do EU. Výsledkem bylo, že spousta drobných zemědělců byla nucena ukončit svou živnost, což umožnilo získat půdu větším společnostem. Ochranné období skončilo v roce 2011, v téže roce však maďarská vláda vydala tříleté moratorium na prodej maďarské půdy zahraničním investorům. Moratorium odporovalo principům vnitřního trhu EU. Moratorium (společně s novým zákonem z roku 2015) bylo odůvodně tím, že půda je zemědělská půda je součástí národního dědictví a nemůže být vkládána do zahraničních rukou. V roce 2011 byla skutečně přijata nová ústava, kde se v článku P uvádí toto: „*Všechny přírodní zdroje, zvláště pak zemědělská půda...jsou součástí národního dědictví, státu a každý jednotlivec je povinnen ochraňovat, udržovat a zachovávat je pro budoucí generace*“ (Contitute project.org, 2017, 7). Z právního hlediska se jedná o nesmírně složitou věc, každopádně od roku 2015 zahraniční společnosti oficiálně nesmí získávat maďarskou půdu. Existují však neoficiální, tedy nelegální cesty, jak nabýt této komodity.

Platnost moratoria skončila 1. května 2014, zároveň však maďarská vláda zavedla nový zákon, který de facto umožňuje nákup půdy pouze maďarským investorům a to také jen do určité míry. To zintenzivnilo nelegální formu nabytí majetku formou tzv. kapesní smlouvy⁸⁵. Termín „kapesní smlouva“ původně označoval transakci s půdou, u které nebylo uvedeno datum transakce. Datum nebylo zveřejněno, až do doby, než došlo ke zrušení moratoria na prodej půdy zahraničním investorům (viz výše). Takovéto kontrakty nejsou zaneseny v oficiálních statistikách (Fidrich, 2013, 132). V registru půdy je jako vlastník veden maďarský subjekt, půda je však reálně využívána zahraniční společností. Postupem času byl význam „kapesní smlouva“ zobecněn a v současnosti se vztahuje na všechny kontrakty, které se jakýmkoliv způsobem snaží obejít právní omezení pro obchod s půdou (nehledě na to, jestli se jedná o tuzemského nebo zahraničního aktéra). Agrární komora Maďarska identifikuje celkem 16 odlišných druhů kapesních smluv⁸⁶ (Kay, 2016, 8). Podle odhadů byl zahraničními investory skrze kapesní smlouvy získán přibližně jeden milion hektarů půdy během posledních dvou desetiletí. Investoři nejčastěji pocházejí z Rakouska, Německa, Nizozemska, Dánska a Velké Británie. Je odhadováno, že zahraniční

⁸⁵ Přeloženo z anglického termínu „pocket contract“.

⁸⁶ Pro více informací viz Fidrich (2013, 133).

společnosti obdržely na okolo 300–500 milionů HUF z národních dotací Maďarska a SZP EU (Kay, 2016, 8). Uvedme si několik případů z mnoha tzv. kapesních smluv.

Mezi kapesní smlouvy patří obchodní transakce, které se speciálně v Maďarsku označují jako za tzv. španělskou metodu. Označení „španělská“ nese podle země původu investora, který s tím přišel jako první – realitní firmy Sedesa. Obchod je založený na následujícím principu. Základem je vytvořit pevné vazby mezi firmou a lokálními autoritami – úřady, což mají na starosti lobisté firmy znalí místní situace. Firma přislíbí investice do daného regionu. Vše co je potřeba udělat, je změnit územní plán tak, aby se na dané území dalo stavět. Tedy z kategorie orná půda na kategorii residenční nebo průmyslové využití (Fidrich, 2013, 134). Velmi důležitou roli zde hraje korupce místních elit, které za úplatu změni územní plán ve prospěch investora. Nutno konstatovat, že „španělská metoda“ není výjimečná pouze pro Maďarsko, ale nalezneme ji například i v ČR. Konkrétně se jedná o machinace s územním plánem v Jihomoravském kraji. Další ukázkou kapesních smluv je nákup pozemků italskou společností společnost Bennetton v župě Somogy, kde tato společnost začala pěstovat kukuřici, pšenici a topoly. Své pozemky obehnila plotem, aby je tak ochránila před divokou zvěří. Kvůli oplocení začali místní tomuto místu přezdívat podle vězení v USA – Alcatraz. V okolí je vysoká nezaměstnanost. Jednou z mála možností jak se uplatnit je práce hlídače na pozemcích Bennetonu (Ploeg a kol., 2015, 154). Další ukázka se týká fiktivních kupců maďarské národnosti a je velmi podobná případu fiktivních kupců v Polsku (viz 3.3.1 Legislativní rámec). V župě Vas v obci Bajánsenye začali občané postupně „darovat“ svůj kus půdy jedné ženě, která tyto pozemky získávala pro svého manžela, který je rakouským občanem. Celkově získala 63 hektarů, což je jenom malá kapka v moři. Na území obce je zabráno zhruba 1 200 hektarů, což je 80 % z celkové rozlohy (Fidrich, 2013, 134).

O závažnosti problému kapesních smluv svědčí i fakt, že je začala vyšetřovat policie a v roce 2012 byly právně ošetřeny v novém trestním zákoníku. Paragraf číslo 349 trestního zákoníku, který je platný od července roku 2013, hovoří o odnětí svobody v rozmezí jednoho roku až pěti let pro toho, kdo podepíše dle zákona neplatný kontrakt týkající se akvizice orné půdy nebo vzniku vlastnických práv, jež obcházejí zákonná opatření. Mezi schválením nového paragrafu v roce 2012 a nabytím účinnosti v červenci 2013 byla každému, kdo poskytne informace zahrnující kapesní smlouvy, nabídnuta amnestie (Fidrich, 2013, 136). Od května 2014 platí zákon v pozměněné podobě.

Za prvé, trest odnětí svobody byl snížen z původních pěti na tři roky. A za druhé, platnost zákona byla rozšířena z orné půdy i na půdu, která je využívána pro potřeby zemědělství a lesnictví (Politics.hu, 2014).

V roce 2015 začal platit nový zákon, který se obecně týká vlastnictví a prodeje zemědělské půdy. Tímto zákonem je omezeno vlastnictví půdy i tuzemské právní subjekty s výjimkou státu, místních úřadů, veřejných nadací a asociací na ochranu lesa a pastvin (Fidrich, 2013, 130). Půda může být propůjčena maximálně na dobu 10 let (s výjimkou lesů, ovocných sadů a státem nebo místními autoritami půjčenou půdu). Cizinci, nikoliv však společnosti, si mohou vypůjčit půdu do maximální výměry 300 hektarů. Domácí společnosti mohou propůjčit půdu do rozlohy 2 500 hektarů. V případě státu a místních úřadů se může jedna i o větší rozlohu (Fidrich, 2013, 130). Schvalovací pravomoc byla přenesena místní komise pro půdu, v případě, že v daném místě taková komise neexistuje, pravomoc přechází na Agrární komoru Maďarska (Tóth, 2015). Odpůrci tohoto zákona tvrdí, že půda bude prodávána pod tržní cenou, půda se pro ty, kteří už na ni nechtějí hospodařit, stane přítěží (v případě zamítnutí transakce) a celkově to povede k dalšímu koncentrování půdy do rukou velkých agroholdingů. Zastánci se naopak domnívají, že nový povede k rovnoměrnější alokaci půdy mezi více lidí, čímž by se měla vytvořit nová a stabilnější vrstva rodinných hospodářství (Tóth, 2015).

Maďarští investoři se také účastní land grabu ve světě, nebo se o to alespoň pokusili. Firma BonaFarm, dceřiná společnost jednoho z největších vlastníků pozemků v Maďarsku – OTP banky, skoupila za účelem zemědělství 9 350 hektarů půdy v Zambii a plánovala nakoupit dalších 8 150 hektarů (Land Matrix, 2017). Projekt počítal s přesídlením zhruba 9 000 obyvatel, avšak jednání se zambijskou vládou selhalo a od projektu bylo upuštěno (Ploeg a kol, 2015, 154).

3.3 Polsko

Zemědělská půda v Polsku zaujímá přibližně 47 % z celkové rozlohy. Konkrétně se jedná o 14 424 000 hektarů (World Bank, 2014). Oproti roku 1961 však došlo k úbytku zemědělské půdy o rovných 14 %, tedy o téměř 3 991 000 hektarů (World Bank, 2014). Přibližně 90 % půdy je obděláváno formou rodinných hospodářství, které jsou základním pilířem polského zemědělství. Nejmenší farmy se nacházejí na jihu

a jihozápadě Polska, zatímco ty největší agroholdingy jsou lokalizovány na severozápadě státu, kde během komunistické éry hospodařila státem vlastněné zemědělská družstva. Přes 60 % zemědělských podniků jsou samozásobitelská a malá rodinná hospodářství (Lopata, 2013, 206). V roce 2013 bylo v Polsku registrováno celkem 1 429 010 zemědělských společností, z toho 10 950 překračovalo rozlohu 100 hektarů. To znamená, že velké agroholdingy zhruba zabíraly přibližně 21 % z plochy užívané pro zemědělství Kay (2016, 12). Jinými slovy koncentrace půdy není tak vysoká, jak je tomu například v ČR (viz 3.1 Česká republika) anebo Maďarsku (viz 3.2 Maďarsko). V roce 2013 se průměrná cena za hektar zemědělské půdy pohybovala v rozmezí 3 640–8 500 eur (Fitch, 2015).

3.3.1 Legislativní rámec

První pozemková reforma v Polsku byla uskutečna v roce 1923. Hlavním záměrem této reformy bylo snížení fragmentace pozemků. Po převzetí moci komunisty následovala kolektivizace pozemků, která ovšem selhala, neboť až 75 % zemědělské půdy zůstalo v soukromém vlastnictví (Hartvigsen, 2013, 336). Pro správu státních pozemků, které byly převedeny z bývalých státních farem, byl založen Státní pozemkový úřad. Pod jeho správu bylo celkově převedeno 4,7 milionu hektarů půdy, které měly sloužit pro rozšíření rodinných hospodářství (ARC, 2014). Podle Hartvigse (2015, 17) je fragmentace vlastnictví zemědělské půdy i fragmentace pozemků v Polsku považována za střední až vysokou, zvláště v jižní a západní části země. Fragmentace je spíše výsledkem pozemkové reformy z období po 2. světové válce, než reformou z 90. let 20. století. Jak již bylo uvedeno u Rumunska, tak fragmentace (vlastnictví i pozemků) do určité míry snižuje motivaci společností investovat do půdy kvůli menší efektivnosti vynaložených prostředků (viz 2.3.1 Legislativní rámec).

Po pádu komunistického režimu se postupnými kroky začalo přistupovat k liberalizaci trhu. Do roku 1996 bylo vlastnictví polského majetku zahraničními subjekty i nadále definováno zákonem z roku 1920. Dle tohoto zákona musel každý cizinec (at už právnická nebo fyzická osoba) požádat o povolení, které muselo být schváleno třemi ministerstvy – ministerstvem zemědělství a rozvoje venkova, ministerstvem obrany a ministerstvem vnitra (Tesser, 2004, 219). Protože Polsko začalo uvažovat o vstupu do EU, muselo začít liberalizovat trh tak, aby postupně mohlo splňovat pravidla EU pro vnitřní trh. V roce 1996 byl přijat další zákon, který umožnil

cizincům nabytí majetku, nicméně velmi omezeně. Stále nebylo možné získat majetek v příhraničních oblastech, a také zemědělskou půdu nad výměru jednoho hektaru. Příhraniční oblasti byly vynechány ze strachu kvůli možnému navrácení majetku německého obyvatelstva, které bylo vystěhováno po 2. světové válce. Podle Tessera (2004, 218–225) se liberalizace trhu v Polsku v 90. letech celkově nesla ve strachu z navrácení majetku Němcům, která byla silně přiživována jejich energickou kampaní a nedostatkem právních jistot. Během 90. let se Polskem šířily zvěsti o tom, jak Němci skupují rozsáhlé pozemky hlavně v Pomořansku a Mazurech. Tyto zvěsti se ovšem nezakládaly na pravdě.

Před vstupem do EU Polsko vyžadovalo osmnáctiletou výjimku na ochranu svého trhu, nakonec se však polské vládě podařilo vyjednat výjimku dvanáctiletou. Do května roku 2016 tak nemohli zahraniční investoři kupovat půdu (Fitch, 2015). I přesto toto zákonné omezení však místní farmáři tvrdí, že více jak 200 000 hektarů půdy bylo koupeno zahraničními společnostmi – hlavně nizozemskými, dánskými, německými a britskými (Ploeg a kol., 2015, 153; Lopata, 2013, 206, Kay, 2016, 7). Jak je tedy možné, že i přes zákaz prodeje zahraniční investoři kupují půdu? Děje se tomu tak skrze tzv. fiktivní kupující⁸⁷. Jedná se o osoby, které splňují daná kritéria pro nákup polské půdy – tedy polské občany (často se jedná o drobné zemědělce), kteří jsou najati zahraničními firmami, aby zprostředkovali daný obchod (Ploeg a kol., 2015, 153; Kay, 2016, 7). Dle zákona je vše v pořádku, majitel splňuje daná kritéria, avšak skutečným uživatelem pozemků je zahraniční firma. Pozemky byly většinou skupovány za účelem industriálního zemědělství, a také spekulací, protože se očekávalo, že po vypršení platnosti výjimky porostou ceny půdy nahoru, jako se tomu stalo v případě Rumunska (viz 2.3 Rumunsko). Odpůrcům těchto praktik se podařil vyvinout tlak na vládu, která nakonec přijala nový zákon. Tento nový zákon vyžaduje po investorech, kteří odkoupí půdu od Státního pozemkového úřadu, aby obdělávali půdu minimálně 10 let (Lopata, 2013, 207). Vláda se tak snaží předejít spekulacím se zemědělskou půdou. Kolik půdy je však zabráno zahraničními investory?

Podle oficiálních záznamů Státního pozemkového úřadu je v Západopomořanském vojvodství vlastněno 22 000 hektarů půdy zahraničními investory. Podle tvrzení místních farmářů však tato hodnota dosahuje až 417 000

⁸⁷ Přeloženo z anglického termínu „dummy buyer“ nebo „substitute buyer“. Podobný fenomén můžeme zaznamenat také v Maďarsku (viz 3.2.1 Legislativní rámec).

hektarů (Lopata, 2013, 207). Podle Edwarda Kosmala, vůdce protestů farmářů, obsahují data Státního pozemkového úřadu pouze legálně a férově získanou půdu. Na druhou stranu farmáři do svého odhadu započítávají i kontrakty provedené skrze tzv. fiktivní kupující. Neoficiální databáze farmářů obsahuje tyto údaje: 117 000 hektarů zakoupeno zahraničními firmami, 200 000 hektarů zapůjčeno zahraničními firmami a 100 000 hektarů zakoupeno tzv. fiktivními kupujícími (Jasina, 2013). Dohromady tedy těch již zmiňovaných 417 000 hektarů. Pokud by databáze farmářů byla pravdivá, znamenalo by to, že v Západopomořanském vojvodství vlastní zahraniční investoři přibližně 45 % veškeré zemědělské půdy (z celkových 937 000 hektarů; Lopata, 2013, 207). Pro zbytek Polska jsou údaje neznámé anebo nedostupné.

Závěr

Rusko má obrovský potenciál pro pěstování plodin, hlavně obilnin. Tento potenciál se pravděpodobně bude ještě zvyšovat díky klimatickým změnám. Příznivé podmínky pro zemědělskou výrobu spolu s intenzifikací produkce vedlo k označení Ruska spolu s Ukrajinou za obilnici Evropy. Avšak po rozpadu Sovětského svazu a následném kolapsu centrálně plánovaného hospodářství přestaly být využívány desítky milionů hektarů orné půdy. Odhady se pohybují mezi 30–50 miliony hektary. Na počátku 90. let rovněž byly nastartovány pozemkové reformy. Kvůli historickým a institucionálním faktorům však nebylo možné přistoupit k restitucím. Část půdy byla přerozdělena mezi bývalé zaměstnance sovchozů a kolchozů, kterým byly vydány tištěné certifikáty o vlastnictví půdy. Na certifikátu byla uvedena pouze výměra, nikoliv však lokace daného pozemku. Nikdo tak nevěděl, zda hospodaří na své půdě. Další část plynule přešla do nově se etablujících akciových společností. Zemědělec měl dvě možnosti jak s certifikátem naložit. Buď mohl převést svůj podíl do nově vzniklé firmy, a tak se stát akcionářem daného podniku, nebo si mohl svůj nově nabytý pozemek registrovat. Registrace byla však byrokraticky a finančně náročná, což vedlo k tomu, že zemědělci ve větší míře svůj podíl prodali nebo pronajali větším subjektům. To vedlo k významné koncentraci půdy, která umožňuje efektivněji získat rozsáhlé plochy zemědělské půdy v Rusku. Do roku 2002 bylo v platnosti moratorium na prodej či pronájem půdy, avšak prezidentským dekretem bylo zrušeno. Dnes je trh s půdou v Rusku plně liberalizován.

Z analýzy databáze Land Matrix je patrné, že k březnu 2017 bylo uzavřeno 45 dohod o celkové výměře 7 333 708 hektarů, z toho je doposud využíván 1 871 200 hektarů. Poměr mezi domácími a zahraničními investory je vyrovnaný, nicméně mírně na vrch mají zahraniční společnosti, které zatím zabraly 3 844 810 hektarů (52 %). Zbylých 3 488 898 hektarů připadá na domácí investory. Půda je získávána jednoznačně pro zemědělský sektor. Něco málo přes 69 % půdy je zabráno právě pro tuto činnost. Druhou nejvýznamnější oblastí je pak lesnictví (27,1 %), po kterém následuje průmysl (3,6 %). Pro 0,2 % zabrané půdy není znám záměr využití. Do ruské půdy nejvíce investují společnosti z Kanady (39 %), Kazachstánu (14 %), Kypru (13 %), Ukrajiny (9 %) a USA (7 %).

Na Ukrajině se nachází čtvrtina nejúrodnější půdy mírného pásma – černozemě. Díky moratoriu na prodej půdy, které bylo zavedeno v roce 2002 a mělo trvat pouze tři roky, ještě není trh s půdou na Ukrajině plně liberalizován a privatizován. V průběhu 90. let začalo postupně docházet k privatizaci půdy. Každý zaměstnanec bývalých zemědělských družstev v průměru obdržel 4 hektary půdy a vlastnickou listinu pozemku k tomu. Vlastnická listina se však nevztahovala na konkrétní místo. Zemědělec tak nevěděl, jestli hospodaří na svém pozemku, což značně snižovalo motivaci investovat. Nízká byla i podpora ze strany státu. Od liberalizace trhu si zastánci slibují zvýšení přílivu investic do zemědělského sektoru, které toto odvětví pomohou modernizovat. Zároveň je argumentováno tím, že dojde k navýšení ceny půdy za hektar na tržní cenu. Odpůrci zase hovoří o koncentraci půdy do zahraničních rukou, a také rukou ukrajinských oligarchů, což přinese negativní socio-ekonomické dopady na venkovské obyvatelstvo.

Z analýzy databáze Land Matrix je zřejmé, že k březnu roku 2017 bylo doposud uzavřeno 35 kontraktů s celkovou rozlohou 3 214 292 hektarů. Zatím je využívána necelá polovina – 1 515 370 hektarů. Na Ukrajině jednoznačně převládají zahraniční investoři, kteří mají na svědomí 76 % zabrané půdy. Přepočteno na hektary se jedná o 2 441 292 hektarů. Zbýlých 24 % domácích investorů dosahuje hodnoty 773 000 hektarů. Všechny kontrakty jsou podepsány kvůli zemědělskému sektoru. Mezi nejvíce investující státy do půdy na Ukrajině patří Kypr (22 %), Lucembursko (21 %), USA (21 %), Nizozemsko (10 %) a Rusko (9 %).

Před 2. světovou válkou se Rumunsku přezdívalo „obilnice Evropy“. Po komunistickém puči a následné kolektivizaci však začalo zemědělství upadat. Po pádu režimu bylo přistoupeno k privatizaci půdy formou restitucí. Cizinci byli z restitucí vyloučeni, jelikož pouze občané se státní příslušností Rumunska měli právoplatný nárok na půdu. Do konce roku 1999 bylo rozděleno na 7,7 milionů hektarů půdy mezi 4,1 milionu rodinných usedlostí. Část půdy byla převedena do nově vznikajících státních subjektů a až v roce 2001 bylo umožněno privatizovat i tuto půdu. Po vstupu do Evropské unie bylo Rumunsko nuceno liberalizovat svůj trh s půdou dle pravidel pro vnitřní trh EU, což cizincům (pouze však občanům EU) oficiálně umožnilo nákup půdy. Cizinci totiž do roku 2014 nemohli získat půdu v Rumunsku. Zákon však šlo obejít tím, že cizinci mohli nakoupit akcie ukrajinské firmy. Po liberalizaci trhu nedošlo k rapidnímu nárůstu zahraničním investorů, jak se mnozí obávali. Důležitou překážkou

pro proces velkoplošných akvizic půdy v Rumunsku je totiž značná fragmentace pozemků, kdy jednotlivé parcely mají desítky až stovky hektarů. Fragmentace je důsledkem pozemkových reforem od 19. století až po poslední z roku 1991. Fragmentace značně zvyšuje náklady na získání půdy, rovněž je časově náročnější.

Z analýzy všech dohod z databáze Land Matrix vyplývá, že k březnu 2017 bylo uzavřeno 83 dohod o zamýšlené rozloze 457 430 hektarů, přičemž se již využívá 387 263 hektarů. Poměr mezi domácími a zahraničními investory není tak razantní, jak by se mohlo očekávat. Na domácí společnosti připadá 209 768 hektarů (46 %). Zbýlých 54 % tedy připadá na zahraniční investory, což činí 247 662 hektarů. Jak domácí, tak zahraniční společnosti získávají půdu jednoznačně za účelem zemědělství (92,6 %), mezi další sektory se řadí lesnictví (5,8 %), průmysl (1,2 %) a ochrana přírody (0,4 %). V Rumunsku nejvíce investují firmy z Dánska (16 %), Rakouska (15 %), Itálie (14 %), Nizozemska (11 %) a Portugalska.

Podobně jako v Polsku, tak i v České republice provázel liberalizaci trhu strach z navrácení majetku vysídleným Němcům. To se projevilo tím, že příslušníci cizího státu mohli nabývat pouze omezeného množství majetku (včetně zemědělské půdy) za splnění určitých podmínek. Úplná liberalizace trhu nastala až po uplynutí sedmileté lhůty na ochranu tuzemských zemědělců (v roce 2011), kterou si ČR vyjednala ještě před vstupem do EU. Původně však žádal o výjimku desetiletou. Zemědělská půda v ČR má nejvyšší koncentrovanost ze všech států EU. Jinými slovy 17,6 % zemědělských subjektů využívá 88 % veškeré obdělávané půdy. Tvrzení, že třetina zemědělské půdy v Čechách je v rukou zahraničních investorů, se zdá být velmi nadhodnocené alespoň dle dostupných údajů Ministerstva zemědělství ČR. I když je možné, že významná rozloha zemědělské půdy byla nakoupena skrze tzv. bílé koně.

Maďarsko začalo liberalizovat svůj trh již v roce 1989. Mezi roky 1989–1994 mohli získávat půdu i zahraniční subjekty. Toho ihned využili Rakušané, kteří začali skupovat půdu v příhraničních oblastech, jelikož byla desetkrát levnější než v Rakousku. To však vyvolalo debatu o zahraničním vlastnictví, načež v roce 1994 bylo zakázáno. Výsledkem pozemkových reforem je vysoká fragmentace vlastnické struktury pozemků, které jsou koncentrovány do velkých půdních bloků. Před vstupem do EU si Maďarsko chtělo vyjednat desetiletou ochrannou lhůtu pro své zemědělce, ale nakonec se podařilo docílit pouze lhůty sedmileté. V roce 2011, kdy skončila ochranná

lhůta, bylo zároveň zavedeno tříleté moratorium pro zahraniční investory. Moratorium skončilo 1. května 2014. I když do tohoto roku nemohli zahraniční subjekty oficiálně získat půdu, dělo se tak skrze tzv. kapesní smlouvy. Podle odhadů touto cestou zabrali zahraniční investoři přibližně 1 milion hektarů půdy. Maďarská vláda se snaží vystupovat proti těmto nelegální akvizicím. Zavedla zákon o akvizicích půdy a jeho porušením hrozí až tříleté odnětí svobody. V roce 2015 byl schválen zákon, kterým bylo opět zakázáno nabývat zahraničním společnostem maďarskou půdu. Pro jednotlivce ze zahraničí je stanovena maximální hranice 300 hektarů. Zároveň zákon omezuje i vlastnictví pro tuzemské investory. Vláda si od nového zákona slibuje rovnoměrnější rozdělení půdy mezi obyvatelstvo. Kritici tvrdí, že naopak povede k ještě rozsáhlejší koncentraci půdy.

V Polsku i přes kolektivizaci zemědělství zůstalo přibližně 75 % zemědělské půdy v soukromém vlastnictví. Po pádu komunistického režimu byl zbytek, tedy 4,7 milionu hektarů, převeden do nově vzniklého Státního pozemkového úřadu. Výsledkem předchozích pozemkových reforem je střední až vysoká fragmentace pozemků, což do určité míry odrazuje investory. Zároveň také začala liberalizace trhu, která byla ovšem doprovázena silnou nejistotou ohledně vrácení majetku Němcům, kteří byli vystěhováni po druhé světové válce. Vstupem do Evropské unie začala platit dvanáctiletá výjimka na ochranu tuzemských zemědělců. Výjimka skončila v květnu 2016, od té doby si mohou zahraniční investoři zcela legálně kupovat zemědělskou půdu. Aby polská vláda předešla spekulacím s půdou, zavedla podmínku, že po koupi pozemku ho musejí investoři minimálně 10 let obdělávat. Přes uvedený zákaz se podařilo zahraničním společnostem proniknout na polský trh přes tzv. fiktivní kupující, polské občany, kteří jsou zprostředkovateli kontraktů s půdou. Údaje pro Polsko se nepodařilo zjistit. Nicméně v Západopomořanském vojvodství je podle neoficiální statistiky místních farmářů zabráno 45 % zemědělské plochy, vyjádřeno čísly – 417 000 hektarů. Na druhou stranu oficiální údaje Státního pozemkového úřadu udávají pouze 22 000 hektarů.

V této práci byl charakterizován fenomén land grabu z pohledu rozsahu tohoto procesu, účelu investic, typů aktérů a institucionálního nastavení. Hlavní zaměření spočívalo na oblast východní Evropy, konkrétně na Rumunsko, Rusko a Ukrajinu. Částečně, hlavně díky absenci dat v databázi Land Matrixu, byl nastíněn proces velkoplošných akvizic půd i u třech států střední Evropy – České republiky, Maďarska

a Polska. Byť nám databáze Land Matrix přináší určitou představu o rozsahu velkoplošných akvizic půdy v obou regionech, jedná se do určité míry o zkreslený obraz. Pravděpodobně je proces land grabbu ještě rozsáhlejší. I když je tento dokument založen na klasifikaci land grabbu, je nutné se více zabývat dynamikou procesu, tedy tím jaké konkrétní socio-ekonomické dopady tento jev přináší v obou regionech, hlavně v kontextu rurálních komunit (některé dopady jsou popsány v teoretické části práce). Zejména Rusko a Ukrajina nabízejí rozsáhlé lány úrodné půdy, které jsou jen do určité míry obdělávány, a zbytek je ponechán ladem. Zatím existuje pouze málo studií⁸⁸, které by se věnovaly dopadu na rurální komunity ve východní (potažmo střední) Evropě, a proto je vhodné tuto oblast více prozkoumat a analyzovat. Zajímavou případovou studií by určitě mohla být čínská snaha o „kolonizaci“ ruských příhraničních oblastí, konkrétně v případě Zabajkalského kraje⁸⁹. Je také nezbytné posoudit další rizika spojená s land grabbem, jako jsou například environmentální dopady obdělávání tak rozsáhlých ploch půdy (například ve formě uvolňování oxidu uhličitého v půdě) a případně vhodně zvolit techniku obdělávání. Na závěr je ještě potřeba doplnit, že není zase až tak podstatné, z jakých zemí pocházejí investoři. Důležité je se na land grabb dívat jako na koncentraci půdy, která narušuje zaběhlé lokální vzorce užívání půdy a rodinných hospodářství, nehledě na zemi původu investora.

⁸⁸ Dopady land grabbu na Ukrajině se zabývá například Mamonova (2012).

⁸⁹ Více informací viz Maslov (2015), Interfax (2015), Interfax (2015a) nebo Kasparov.ru (2016).

Seznam literatury

- AGRIS. 2005. *Prudký růst cen zemědělské půdy v Rumunsku před vstupem do EU* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.agris.cz/clanek/138795>
- Aligica, P., Dabu, A. 2003. *Land Reform in Romania*. Eastern European Economics 41(5). 49–69.
- ARC. 2020. *Polish farmer blockades against land grabbing* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.arc2020.eu/polish-farmers-are-protesting-against-landgrabbing/>
- Atkin, C. 2009. *Investment in farmland and farming in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union – current trends and issues*. In: Klugelman, M., Levenstein, S.L (eds.) *Land grab? The race for the world's farmland*. Washington. Wodrow Wilson International Center for Scholars.
- Backman, M. 2008. *Land Consolidation in Sweden and Land Reform in Romania – similarities and discrepancies - a Comparison* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/fig2008/papers/ts02e/ts02e_01_backman_2655.pdf
- Bazavan, S. 2016. *More investors from Western Europe and US buying farmland in Romania* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.business-review.eu/news/marius-schiopota-hitchmosher-more-investors-from-western-europe-and-us-buying-farmland-in-romania->
- Běloševský, D. 2002. *Rusové mohou poprvé od revoluce kupovat půdu* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-11307620-rusove-mohou-poprve-od-revoluce-kupovat-pudu>
- Boelens, R. 2015. *Water, Power and Identity: The Cultural Politics of Water in the Andes*. Routledge. New York. ISBN-10: 0415719186.
- Boelens, R., Gaybor, A., Hendriks, J. 2014. *Water grabbing in the Andean region: illustrative cases from Peru and Ecuador*. In: Kaag, M., Zoomers, A. (eds.). *The global land grab: Beyond the hype*. ZED books. ISBN: 978-1-78032-894-2.
- Borras, J., Franco, J. 2010. *From Threat to Opportunity? Problems with the Idea of a „Code of Conduct“ for Land Grabbing*. Yale Human Rights and Development Journal 13 (2), 507–523.
- Borras, J., R. Hall, I. Scoones, B. White, Wolford, W. 2012. *The New Enclosures: Critical Perspectives on Land Grabbing*. Journal of Peasant Studies, 39(3), 619–647.
- Bräutigam, D., Zhang, H. 2013. *Myth and Reality in China's Agricultural Investment in Africa*. Thirld World Quarterly (34) 9, 1676–1696.
- Clapp, J. 2012. *Food*. Cambridge: Polity Press.
- Clapp, J., Helleiner, E. 2010. *Troubled futures? Review of International Political Economy*, 19(2), 181–207.

Constantin, C., Luminita, Ch., Vasile, A.J. 2017. *Land grabbing: A review of extent and possible consequences in Romania*. Land Use Policy 62 (2017), 143–150.

Constitute project.org. 2017. *Hungary's Constitution of 2011* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2011.pdf

Cotula, L. 2004. *Livelihood Support Programme* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.fao.org/docrep/007/j2815e/j2815e00.HTM>

Cotula, L. 2012. *The international political economy of the global land rush: A critical appraisal of trends, scale, geography and drivers*. The Journal of Peasant Studies 39 (3–4), 649–680.

Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R., Keeley, J. 2009. *Land grab or development opportunity? Agricultural investment and international land deals in Africa*. London: IIED; Rome: FAO and IFAD.

Craciunescu, D., Silasi, G. 2013. *The Liberalization of the land market in Romania*. Journal „Annals“ – Economy Series 16. 21–29

Davis, K.F., D’Odorico, P., Rulli, M.C. 2014. *Land grabbing: a preliminary quantification of economic impacts on rural livelihoods*. Popul Environ 2014 (36), 180–192.

Deininger, K. 2003. *Land policies for growth and poverty reduction*. A World Bank Policy research report. Washington, DC and Oxford: World Bank, Oxford University Press.

Department of Commerce of India. 2017. *List of notified SEZ's* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://sezindia.gov.in/writereaddata/pdf/notified.pdf>

De Schutter, O. 2009. *Large-scale Land Acquisitions and Leases: A set of Core Principles* [online]. [cit. 2017-05-04]. OSN. Dostupné z: http://www.srfood.org/images/stories/pdf/otherdocuments/20090611_large-scale-land-acquisitions_en.pdf

De Schutter, O. 2011. *How not to think about land grabbing: three critiques of large-scale investments in farmland*. The Journal of Peasant Studies 38 (2), 249–279.

De Soto, H. 2000. *The mystery of capital: why capitalism triumphs in the west and fails everywhere else*. New York: Basic books.

Dixon, D., Murray, J., Gelatt, J. 2006. *America's Emigrants: US Retirement Migration to Mexico and Panama* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/americas-emigrants-us-retirement-migration-mexico-and-panama/>

Dorner, P. 1992. *Latin American land reforms in theory and practice: a retrospective analysis*. Madison: The University of Wisconsin Press.

Dronin, N., Kirilenko, A. 2011. *Climate change and Food Stress in Russia*. Regional Environmental Change, (11) 1, 167–178.

Edelman, M. 2013. *Messy hectares: questions about the epistemology of land grabbing*. The Journal of Peasant Studies 40 (3), 485– 501.

Edelman, M., Oya, C., Borras, S. M. 2013. *Global land grabs: historical processes, theoretical and methodological implications and current trajectories*. Third World Quarterly (34) 9, 1517–1531.

Environmental Justice Atlas. 2015. *Koh Kong sugar plantation lawsuits (Cambodia)* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <https://business-humanrights.org/en/koh-kong-sugar-plantation-lawsuits-re-cambodia>

Epstein, G. (ed.). 2005. *Financialization and the World Economy*. Cheltenham: Edward Elgar.

Evropská komise. 2002. *Towards a Thematic Strategy for Soil Protection* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52002DC0179&from=EN>

Evropský hospodářský a sociální výbor. 2015. *Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Zabírání půdy – Evropa musí reagovat na ohrožení rodinných hospodářství* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2015.242.01.0015.01.CES

Evropský parlament. 2017. *Fakta a čísla o Evropské unii*. EU. Lucemburk. ISBN: 978-92-846-0439-5.

Eurostat. 2010. *Agriculture statistics - the evolution of farm holdings* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture_statistics_-_the_evolution_of_farm_holdings

Eurostat. 2012. *Agriculture, fishery and forestry statistics* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3930297/5967972/KS-FK-12-001-EN.PDF/0de35d0b-aad0-4cfa-9319-c30f05d46ace>

Fairbairn, M. 2014. *Like Gold with Yield'*: Evolving Intersections between Farmland and Finance. Journal of Peasant Studies 41 (5), 777–795.

Fairhead, J., Leach, M., Scoones, I. 2012. *Green grabbing: A new appropriation of nature?* The Journal of Peasant Studies 39 (2), 237–261.

FAO. 2008. *Fighting food inflation through sustainable investment* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: www.fao.org/newsroom/common/ecg/1000808/en/FAOEBRD.pdf

FAO. 2011. *Food security and the transition region* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.fao.org/3/a-i3336e.pdf>

FAO, IFAD, UNCTAD, WBG. 2010. *Principles for Responsible Agricultural Investment that Respects Rights, Livelihoods and Resources* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/INTERNATIONAL-TRADE/FDIs/RAI_Principles_Synoptic.pdf

FAOSTAT. 2012. *FAO Statistical Database* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://faostat.fao.org/site/573/default.aspx#ancor>

- Farmlandgrab.org. 2016. *Draft law: Foreigners allowed to buy up to 50 hectares of arable land in Romania* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.farmlandgrab.org/post/view/26308>
- Fidrich, R. 2013. *Hungary*. In: Franco, J., Borras, S.M. (eds.) *Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe*. TNI.
- Fitch, Ch. 2015. „*Polish farmers protest 'land-grabbing'*“ [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://geographical.co.uk/people/development/item/788-polish-farmers-protest-land-grabbing>
- French, S., Leyshon, A., Wainwright, T. 2011. *Financializing space, spacing financialization*. *Progress in Human Geography*, 35(6), 798–819.
- Gaszczyk, D. 2016. *Structure of ownership of Agricultural land*. In: *Queuing for Ukrainian agricultural land* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.financialobserver.eu/cse-and-cis/ukraine/queuing-for-ukrainian-agricultural-land/>
- Ghosh, J., 2010. *The Unnatural Coupling: Food and Global Finance*. *Journal of Agrarian Change*, 10 (1), 72–86.
- GRAIN. 2008. *Seized: The 2008 land grab for food and financial security* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <https://www.grain.org/article/entries/93-seized-the-2008-landgrab-for-food-and-financial-security>
- Green European Journal. Nedatováno. *Hungarian land-grabbing: family farmers vs. politically backed oligarchs* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.greeneuropeanjournal.eu/hungarian-land-grabbing-family-farmers-vs-politically-backed-oligarchs/>
- Grulich, V. 2011. *Jatropha* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://botany.cz/cs/jatropha-gossypifolia/>
- Haas, de H. 2003. *Migration, Remittances and Regional Development in Southern Morocco* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.heindehaas.com/Publications/de%20Haas%202007%20-%20Migration%20and%20Development%20in%20Southern%20Morocco.pdf>
- Hartvigsen, M. 2013. *Land reform and land fragmentation in Central and Eastern Europe*. *Land Use Policy* 36, 334–339.
- Hartvigsen, M. 2015. *Experiences with land consolidation and land banking in Central and Eastern Europe*. FAO, Working paper No. 26.
- Havel, J. 2010. *Developers, not foreigners, seek Czech farmland* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/developers-not-foreigners-seek-czech-farmland-f43/-tema.aspx?c=A101215_171541_pozice_1590

- HLPE. 2011. *Land Tenure and international investments in agriculture* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/hlpe/hlpe_documents/HLPE-Land-tenure-and-international-investments-in-agriculture-2011.pdf
- Honey, M. 2008. *Ecotourism and Sustainable Development: Who owns paradise?* Washington, Island Press. ISBN: 13: 978-1-59726-125-8.
- Hruška, M., Vilhelm, V. 2015. Vývoj trhu se zemědělskou půdou v ČR a podnikatelská struktura českého zemědělství. *Ekonomika pol'nohospodárstva* (15) 4, 4–23.
- Chivu, I. Nedatováno. *Can Foreign Investors Purchase Land in Romania?* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <https://www.hg.org/article.asp?id=6248>
- IFAD. 2011. *The Issue of Land in Argentina* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <https://www.ifad.org/documents/10180/e2364b6f-036e-46e3-b611-1dadfa951ad5>
- ILC. 2017. *Tirana Declaration* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.landcoalition.org/en/resources/tirana-declaration>
- Interfax. 2015. *Ministr pa delam Dalnevo Vastoka apravgjerg s Kitaem pa arende zemel* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.interfax.ru/russia/450035>
- Interfax. 2015a. *Zemlju v Zabajkale vazmjot v arendu rasijskoje predpriyatije s kitajskim kapitalom* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.interfax.ru/russia/449823>
- International Rivers. 2013. *Evaluating the LHWP against WCD guidelines* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <https://www.internationalrivers.org/zh-hans/resources/evaluating-the-lhwp-against-wcd-guidelines-2683>
- Ioffe, G., Nefedova, T., Zaslavsky, I. 2004. *From Spatial Continuity to Fragmentation: The Case of Russian Farming*. *Annals of the Association of American Geographers*, 94(4), 913–943.
- Isakson, S. R. 2014. *Food and Finance: The Financial Transformation of Agro-Food Supply Chains*. *Journal of Peasant Studies* 41 (5), 749–775.
- Jasina, P. 2013. *Edward Kosmal: Minister nie dotrzymuje słowa* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.gp24.pl/strefa-biznesu/wiadomosci/z-regionu/a/edward-kosmal-minister-nie-dotrzymuje-slowa,10173702/>
- Johnstone, Ch. 2009. *Czech agricultural chamber complains of foreign land grab* [online]. [cit. 2017-05-04]. [Farmlandgrab.org](http://www.farmlandgrab.org). Dostupné z: <http://www.farmlandgrab.org/post/view/5833>
- Kaag, M., Gaye, Y., Kruis, M. 2011. *Land conflicts in Senegal revisited: Continuities and emerging dynamics* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.landgovernance.org/assets/Kaag-Land-Conflicts-in-Senegal-Revisited1.pdf>
- Kaag, M., Zoomers, A. (eds.). 2014. *The global land grab: Beyond the hype*. New York: Zed Books. ISBN 978-1-55266-666-1.

Kay, S. 2016. *Land grabbing and land concentration in Europe*. Transnational Institute.
Lopata, J. 2013. *Poland*. In: Franco, J., Borras, S.M. (eds.) *Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe*. TNI.

Kay, S., Franco, J. 2014. *The Global Water Grab*. Transnational institute.

Kasparov.ru. 2016. *Kitaj pjerenesot v Rasiju čast' vrednovo praiizvodstva* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=5704F4406A773>

Komise pro světovou potravinovou bezpečnost při FAO. 2012. *Voluntary Guidelines on the Responsible Governance Tenure* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.fao.org/docrep/016/i2801e/i2801e.pdf>

Kozak, M. 2016. *Queuing for Ukrainian agricultural land* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.financialobserver.eu/cse-and-cis/ukraine/queuing-for-ukrainian-agricultural-land/>

Krieger, T., Leroch, M. 2016. *The Political Economy of Land Grabbing*. Homo Oecon (2016) 33, 197–204.

Krieger, T., Meierrieks, D. 2016. *Land Grabbing and Ethnic Conflict*. Homo Oecon (2016) 33, 243–260.

Kroger, M. 2012. *Global tree plantation expansion: a review* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://123doc.org/document/1165459-global-tree-plantation-expansion-a-review-ppt.htm>

Künzel, T. 2014. *EU farmland :The costs country-by-country* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://www.agrifuture.net/fileadmin/agrifuture/binary/14_summer/16_17_af0214.pdf

Land Matrix. 2017. *What is the Land Matrix?* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.landmatrix.org/en/about/>

Land Matrix. 2017a. *Land Matrix Database* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.landmatrix.org/en/get-the-detail/by-target-country/>

LHDA. 2014. *Lesotho Highlands Water Project* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.lhda.org.ls/>

Mamonova, N. 2012. *Resistance or Adaptation? Ukrainian peasants' response to large-scale land acquisitions*. The Journal of Peasant Studies 2015, 1–28.

Mařík, M., Králová, T. 2014. *Kdo skupuje českou půdu?* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.dotyk.cz/publicistika/kdo-skupuje-ceskou-pudu.html?tema=pozemkovi-magnati>

Mashinini, V. 2010. *The Lesotho Highlands Water Project: Policy implications* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/34083/1/No-22.-The-Lesotho-Highlands-Water-Project-and-Sustainable-Livelihoods.pdf?1>

- Maslov, Alexej. 2015. *Ugrožet li Rasii to, što Kitaj adendujet Zabajkale* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://echo.msk.ru/programs/klinch/1572572-echo/>
- Mehta, L., Veldwisch, J., Franco, J. 2012. *Introduction to Special Issue: Water Grabbing? Focus on the (Re) appropriation of Finite Water Resources*. *Water Alternatives* 5 (2), 193–207.
- Ministerstvo zemědělství ČR. 2015. *Situační a výhledová zpráva: Půda*. Ministerstvo zemědělství. Praha. ISBN 978-80-7434-252-3.
- Mittal, A. 2009. *The blame game*. In: J. Clapp and M. Cohen, eds. *The Global Food Crisis*. Waterloo, ON: Laurier University Press, 13–28.
- Nizalov, D., Nivievskiy, O. 2016. *Land Prices and Size of the Market: What to Expect for Ukraine* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <https://voxukraine.org/2016/01/18/land-prices-and-size-of-the-market-what-to-expect-for-ukraine-en/>
- Nolte, K., Chamberlain, W., Giger, M. 2016. *International Land Deals for Agriculture* [online]. [cit. 2017-05-04]. Land Matrix. Dostupné z: http://www.landmatrix.org/media/filer_public/ab/c8/abc8b563-9d74-4a47-9548-cb59e4809b4e/land_matrix_2016_analytical_report_draft_ii.pdf
- Nooteboom, G., Rutten, M. 2012. *Magic bullets in development: assumptions, teleology and the popularity of three solutions to end poverty* [online]. [cit. 2017-05-04] Amsterdam Institute for Social Science Research. Dostupné z: https://pure.uva.nl/ws/files/1400247/110691_Magic_Bullets_Nooteboom_Rutten_published.pdf
- Nyamu-Musembi, C. 2007. *De Soto and Land Relations in rural Africa: Breathing life into dead theories about property rights*. *Third World Quarterly*, 28 (8), 1457–78.
- OECD. 2013. *Policy Framework for Investment in Agriculture* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: https://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/PFIA_April2013.pdf
- Onorati, A., Pierfederici, Ch. 2013. *Land concentration and green grabs in Italy: The case of Furtovoltaiico in Sardinia*. In: Franco, J., Borras, M. S. (eds.) *Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe*. Transnational Institute.
- Oya, C. 2013. *The Land Rush and Classic Agrarian Questions of Capital and Labour: a systematic scoping review of the socioeconomic impacts of land grabs in Africa*. *Third Year Quarterly* 34 (9), 1532–1557.
- Palit, A., Bhattacharjee, S. 2008. *Special Economic Zones in India: Myth and Realities*. Anthem South Asian Studies. ISBN: 13: 978 81 905835 3 4.
- Pimentel, D., Burgess, M. 2013. *Soil Erosion Threatens Food Production*. *Agriculture* 2013 (3), 443–463.
- Plank, Ch. 2013. *Land grabs in the Black Earth :Ukrainian Oligarchs and International investors* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <https://www.boell.de/de/node/280169>

Ploeg, J.D., Franco, J.C., Borras, M.S. 2015. *Land concentration and land grabbing in Europe: a preliminary analysis*. Canadian Journal of Development Studies 36 (2), 147–162.

Politics.hu.2014. *Parliament approves modified “pocket contract” law* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.politics.hu/20140204/parliament-approves-modified-pocket-contract-law/>

Posirca, O. 2016. *Romania aims to put limit on farmland bought by foreigners* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.business-review.eu/news/romania-aims-to-put-limit-on-farmland-bought-by-foreigners-111236>

Poshkus B. 2009. *Stanovlenie rinochnih otnosheniy v selskom khoziaystve*. Moscow: VIAPI Press.

Pospíšil, M. 2008. *Rumunsko bude zase obilnicí Evropy* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asz/rumunsko-bude-zase-obilnici-evropy.html>

Ramachandraiah, C. 2015. *Urban Mega Projects and Land Conversion in Peri-urban Areas*. Environment and Urbanization Asia 5 (2), 319–355.

Romania Insider. 2016. *Draft law: Foreigners allowed to buy up to 50 hectares of arable land in Romania* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.romania-insider.com/draft-law-foreigners-50-hectares-arable-land-romania/>

Rusu, M., Pamfil, V. 2005. *Romania case study: Agricultural land reform and land consolidation in Romania* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Events_2005/Land2005/Romania.pdf

Sánchez, G. 2006. *La Patagonia vendida: los nuevos dueños de la tierra*. Buenos Aires: Ed. Marea.

Sayenko Kharenko. 2017. *Parliament of Ukraine Extended the Moratorium on the Sale of Agricultural Land until 2018* [online]. [cit. 2017-05-04] Dostupné z: <http://www.sk.ua/news/3650>

Sholk, D. 2016. *Kazakhstan's Land Reforms* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://thediplomat.com/2016/06/kazakhstans-land-reforms/>

Schmidt, P. 1998. *Die Gefahr aus Deutschland* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: http://www.zeit.de/1998/35/Die_Gefahr_aus_Deutschland

Sjaastad, E., Cousins, B. 2008. *Formalization of land rights in the south: an overview*. Land use policy, 26, 1–9.

Skinner, J., Cotula, L. 2011. *Are land deals driving 'water grabs'?* [online]. [cit. 2017-05-04] International Institute for Environment and Development (IIED). Dostupné z: <http://pubs.iied.org/17102IIED/>

Smaller, C., Mann, H. 2009. *A thirst for distant lands: Foreign investment in agricultural land and water*. Foreign Investment for Sustainable Development Program. Winnipeg, Canada: International Institute for Sustainable Development (IISD).

Spoor, M., Visser, O. 2001. *The state of agrarian reform in the FSU*. Europe-Asia Studies 5(6), 885–901.

Spoor, M. 2012. *IAMO Conference “Land Use in Transition: Potentials and Solutions between Abandonment and Land Grabbing”* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <https://maxspoor.com/2012/06/29/iamo-conference-land-in-transition-potentials-and-solutions-between-abandonment-and-land-grabbing/>

Susanti, A., Burgers, P. 2011. *Oil palm expansion in Riau province, Indonesia: Serving people, planet, and profit?* [online]. [cit. 2017-05-04]. European Report on Development. Dostupné z: [burgers-20110101_en.pdf](#)

Taylor M., Bending, T. 2009. *Increasing commercial pressure on land: building a coordinated response*. Discussion paper. Rome: International Land Coalition.

Tesser, L., M. 2004. *East-Central Europe's new security concern: foreign land ownership*. Communist and Post-Communist Studies 37 (2004), 213–239.

Thiesenhusen, W.C. 1989. *Searching for agrarian reform in Latin America*. New York: Unwin Hyman.

TNI. 2013. *Land grabbing: A primer* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <https://www.tni.org/files/download/landgrabbingprimer-feb2013.pdf>

Tóth, C. 2015. *Farmland owners face grave restrictions from the government in Hungary* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://budapestsentinel.com/articles/farmland-owners-restrictions-hungary>

Ubink, J., Hoekema, A., Assies, W. (eds.). 2009. *Legalizing land rights. Local practices, state responses and tenure security in Africa, Asia and Latin America*. Leiden: Leiden University Press.

Uhnák, T. 2015. *Když se z přírody stává zboží* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://a2larm.cz/2015/02/kdyz-se-z-prirody-stava-zbozi/>

Ulčák, Z. 2013. *Základy zemědělství a rozvoje venkova: Půda* (přednáška) Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Přírodovědecká fakulta. 1. 11. 2013.

Van der Ploeg, J., Franco, J., Borras, S.M. 2015. *Land Concentration in Europe: a preliminary analysis*. Canadian Journal of Development Studies 36 (2), 147–162.

Vieri, S., Calabró, G. 2016. *Land Grabbing: Social and Environmental Implications*. Quality 17 (152), 71–76.

Visser, O., Mamonova, N., Spoor, M. 2012. *Oligarchs, megafarms and land reserves: land grabbing in Russia*. The Journal of Peasant Studies 39 (3–4), 899–931.

Visser, O., Spoor, M. 2011. *Land grabbing in post-Soviet Eurasia: the world's largest agricultural land reserves at stake*. The Journal of Peasant Studies 38 (2), 299–323.

- Wegren, S. 2011. *Food security and Russia's 2010 drought*. Eurasian Geography and Economics, 52(1), 140–156.
- White, B., Borras, S.M., Hall, R., Scoones, I., Wolford, W. *The New Enclosures: Critical Perspectives on Corporate Land Deals*. Routledge. New York. ISBN: 978-0-415-82374-6.
- Wies, T. 2010. *The Accelerating Biophysical Contradictions of Industrial Capitalist Agriculture*. Journal of Agrarian Change 10 (3), 315–341.
- Woodhouse, P. 2012. *New investment, old challenges. Land deals and the water constraint in African agriculture*. Journal of Peasant Studies 39 (3–4), 777–794.
- Woodhouse, P., Ganho, A.S. 2011. *Is Water the Hidden Agenda of Agricultural Land Acquisition in sub-Saharan Africa* [online]. [cit. 2017-05-04]. Global Land Grabbing. Dostupné z: <http://www.environmentalhealthnews.org/ehs/news/2013/africa-water-grab.pdf>
- World Bank. 1992. *Food and agricultural policy reforms in the former USSR: an agenda for transition*. Studies in Economies in Transformation, no. 1. Washington, D.C.: The World.
- World Bank. 2010. *Rising global interest in farmland. Can it yield sustainable and equitable benefits?* Washington DC: World Bank.
- World Bank. 2014. *Agricultural land* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.AGRI.K2?locations=CZ-HU-PL&page=6>
- World Bank. 2014. *Databank* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.ARBL.HA.PC>
- World Bank. 2016. *Databank* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.ARBL.HA.PC?end=2014&start=1961>
- Zong, J., Batalova, J. 2016. *Asian Immigrants in the United States* [online]. [cit. 2017-05-04]. Dostupné z: <http://www.migrationpolicy.org/article/asian-immigrants-united-states>
- Zoomers, A. 2010. *Globalization and foreignization of space: seven processes driving the current global land grab*. The Journal of Peasant Studies 37 (2), 429–447.

Přílohy

Příloha 1: Přehled dohod domácích investorů v Rusku

Investor	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Inteko	Zemědělství	200 000	N/A
OJSC Pava	Zemědělství	64 000	15 000
OJSC Pava	Průmysl	64 000	15 000
Razgulay Group	Zemědělství	175 000	105 000
Razgulay Group	Průmysl	175 000	105 000
OAo Vanim Tatarstan	Zemědělství	443 800	N/A
Avk Eksima Zao	Zemědělství	55 000	50 000
Ros Agro PLC	Zemědělství	15 000	11 900
Ros Agro PLC	Jiný	15 000	11 900
Nevskaya Agro- Promishlennaya Kompaniya (NAPKO) LLC	Zemědělství	200 000	120 000
Zolotoi Kolos LLC	Zemědělství	450 000	N/A
LLC Yug Rusi	Zemědělství	420 000	200 000
OAo Krasny Vostok Agro	Zemědělství	394 800	57 000
ZAO Agrosila Group	Zemědělství	221 200	N/A
Sistema JSFC GDR	Zemědělství	50 000	45 500
Business Marketing Group	Lesnictví	496 098	135 500
Sistema JSFC GDR	Zemědělství	50 000	45 500

Příloha 2: Přehled dohod zahraničních investorů v Rusku

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Trigon Capital	Estonsko	Zemědělství	282	N/A
Agrowill Group AB	Litva	Zemědělství	40 000	N/A
Agrokultura AB	Švédsko	Zemědělství	47 600	N/A
Agrokultura AB	Švédsko	Zemědělství	8 000	N/A
Agrokultura AB	Švédsko	Zemědělství	44 000	N/A
Agrokultura AB	Švédsko	Zemědělství	13 500	N/A
Agrokultura AB	Švédsko	Zemědělství	17 300	N/A
Hyundai Heavy Industries	Jižní Korea	Zemědělství	10 000	5 500
Agsen Limited	Turecko	Zemědělství	65 434	N/A
Erneal Limited	Kypr	Zemědělství	140 200	57 200
Trigon Capital	Estonsko	Zemědělství	80 000	15 000
Dongning Huaxin Industry and Trade (Group) Ltd.	Čína	Zemědělství	25 000	5 000
Dongning Huaxin Industry and Trade (Group) Ltd.	Čína	Průmysl	25 000	5 000
Agrokultura AB	Švédsko	Zemědělství	11 400	N/A
Trigon Agri	Dánsko	Zemědělství	5 000	N/A
Erneal Limited	Kypr	Zemědělství	158 800	64 700

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Erneal Limited	Kypr	Zemědělství	43 400	21 800
Erneal Limited	Kypr	Zemědělství	161 200	42 200
Business Marketing Group, Cathay Forest Products Corp.	Kanada	Lesnictví	992 196	271 000
Agrokultura AB	Švédsko	Zemědělství	40 000	40 000
Zoje Resources Investment Company Limited	Čína	Zemědělství	115 000	N/A
NCH Capital Inc.	USA	Zemědělství	250 000	200 000
Louis Dreyfus Group	Nizozemsko	Zemědělství	50 000	45 500
Ivolga-Holding LLC	Kazachstán	Zemědělství	550 000	N/A
David Medcalfe	Velká Británie	Zemědělství	45 000	N/A
Ukrlandfarming PLC	Ukrajina	Zemědělství	360 400	N/A
Cathay Forest Products Corp.	Kanada	Lesnictví	496 098	135 500
Louis Dreyfus Group - Netherlands	Nizozemsko	Zemědělství	50 000	45 500

Příloha 3: Přehled dohod domácích investorů na Ukrajině

Investor	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Creative Group	Zemědělství	30 000	N/A
JSC "TAS Group"	Zemědělství	88 000	N/A
System Capital Management (SCM), Smart Holding	Zemědělství	197 000	197 000
Ukrainian Agrarian Investment	Zemědělství	260 000	N/A
Viktor Pinchuk	Zemědělství	50 000	N/A
Ukrlandfarming PLC	Zemědělství	123 000	N/A
DARA Group	Zemědělství	25 000	N/A
DARA Group	Zemědělství	N/A	2 350

Příloha 4: Přehled dohod zahraničních investorů na Ukrajině

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Trigon Capital	Estonsko	Zemědělství	52 462	46 060
Public Investment Fund (PIF) of Saudi Arabia, Saudi Al Rajhi Group, Almarai Co.	Saudská Arábie	Zemědělství	34 000	32 000
Renaissance Group	Rusko	Zemědělství	220 000	133 000
MK Group	Srbsko	Zemědělství	50 000	30 000

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Glencore Xstrata PLC	Švýcarsko	Zemědělství	80 000	N/A
Astarta Holding NV	Nizozemsko	Zemědělství	245 000	N/A
Sintal Agriculture Plc	Kypr	Zemědělství	150 000	N/A
Agrokultura AB	Švédsko	Zemědělství	8 700	8 700
AgroGeneration	France	Zemědělství	120 000	108 985
Kernel Holding S.A.	Lucembursko	Zemědělství	405 000	388 897
MCB Agricole	Kypr	Zemědělství	96 000	85 000
Mriya Agro Holding Public Limited	Kypr	Zemědělství	298 000	N/A
Barnstädt e.G.	Německo	Zemědělství	8 000	N/A
Aslan Global Management	USA	Zemědělství	N/A	8 498
David D Sweere and Sons International Ltd	USA	Zemědělství	3 000	N/A
NCH Capital Inc.	USA	Zemědělství	481 800	450 000
David D Sweere and Sons International Ltd	USA	Zemědělství	N/A	5 000
East Capital	Švédsko	Zemědělství	35 000	N/A
Huan Fan Qu	Čína	Zemědělství	N/A	4 700

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Archer Daniels Midland Company (ADM)	USA	Zemědělství	25 000	N/A
DUI Holding A/S	Dánsko	Zemědělství	230	230
DUI Holding A/S	Dánsko	Zemědělství	300	300
DUI Holding A/S	Dánsko	Zemědělství	3 750	N/A
David Sweere & Sons International Ltd	USA	Zemědělství	3 750	N/A
Kernel Holding S.A.	Lucembursko	Zemědělství	109 000	N/A
Kusto Group Inc.	Singapur	Zemědělství	12 300	12 300
HuanFan Qu	Čína	Zemědělství	N/A	2 350

Příloha 5: Přehled dohod domácích investorů v Rumunsku

Investor	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
S.C. Transavia S.A.	Zemědělství	7 000	N/A
SC Prodcereal SRL	Zemědělství	2 959	N/A
SC Andra International SRL	Zemědělství	N/A	3 104
SC Agrolact A.C.T. Jibert SRL	Zemědělství	N/A	3 136
SC Vis Agri SRL	Zemědělství	3 989	3 348

Investor	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
SC Agricost SRL	Zemědělství	57 000	N/A
S.C. Agrocom S.A.	Zemědělství	3 249	3 191
SC Interagro SRL	Zemědělství	50 000	48 000
Racova Group	Zemědělství	10 585	11 500
SC Agricola Prut SRL	Zemědělství	4 264	3 886
Cerealcom Group	Zemědělství	8 460	N/A
Ioan Micula, Viorel Micula	Zemědělství	9 771	8 069
Racova Group	Zemědělství	N/A	7 478
SC Exim Agro Ovis M.P.S. SRL	Zemědělství	4 022	3 253
SC Agrotel 001 SA	Zemědělství	3 231	N/A
S.C. Agrofam Holding S.R.L. Fetesti	Zemědělství	N/A	6 302
SC Agromixt Buciumeni SRL	Zemědělství	N/A	3 484
S.C. Agrichim S.R.L. Fetesti	Zemědělství	3 522	N/A
S.C. Agroserv Mariuta S.R.L.	Zemědělství	3 495	3 485
S.A. Dealul Covurlui	Zemědělství	3 237	3 226
S.A. Dobrotesti	Zemědělství	3 879	0
S.C. Agrozootehnica S.A. Mihailesti	Zemědělství	N/A	4 021
S.C. Agrirom S.R.L.	Zemědělství	4 071	4 064

Investor	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
S.C. Agroindustrială Sinagro Sannicolau Mare S.A.	Zemědělství	4 260	4 115
S.C. Agro Nevada Tim S.R.L.	Zemědělství	8 000	4 184
S.C. Mimo Trading Corporation S.R.L.	Zemědělství	N/A	4 404
Maria Ecaterina Văleanu-Traicu	Zemědělství	N/A	6 165
Dumitru Andresoiu	Zemědělství	7 000	7 000
Andrei Bananga, Ion Bujor	Zemědělství	N/A	5 904
Serban Group	Zemědělství	N/A	5 467
ADS	Zemědělství	2 350	2 250
Lord Energy SRL	Zemědělství	5 424	N/A

Příloha 6: Přehled dohod zahraničních investorů v Rumunsku

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
First Farms	Dánsko	Zemědělství	N/A	4 400
INGLEBY FARMS & FORESTS A/S	Dánsko	Zemědělství	1 105	N/A
INGLEBY DENMARK A/S	Dánsko	Ochrana přírody	3 631	N/A

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
INGLEBY DENMARK A/S	Dánsko	Lesnictví	3 630	N/A
Stora Enso Oyj	Finsko	Lesnictví	12 000	12 000
Fri-el International Holding SA	Lucembursko	Zemědělství	N/A	6 267
Grassa Yves et fils SARL	Francie	Zemědělství	3 001	N/A
Far Est	Francie	Zemědělství	5 500	5 500
INGLEBY FARMS & FORESTS A/S	Dánsko	Zemědělství	3 000	3 000
INGLEBY FARMS & FORESTS A/S	Dánsko	Zemědělství	1 200	N/A
INGLEBY FARMS & FORESTS A/S	Dánsko	Zemědělství	2 500	N/A
Nutre SGPS SA	Portugalsko	Zemědělství	25 244	17 199
INGLEBY FARMS & FORESTS A/S	Dánsko	Zemědělství	5 674	N/A
Jantzen Development A/S	Dánsko	Zemědělství	6 750	N/A
Agri Invest A/S	Dánsko	Zemědělství	3 256	2 456
Agri Invest A/S	Dánsko	Zemědělství	4 149	4 029
Agri Invest A/S	Dánsko	Zemědělství	4 429	1 909
Unigra International S.A.	Itálie	Zemědělství	12 000	12 000
Gruppo Generali SpA	Itálie	Zemědělství	4 850	4 620

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Bardeau Holding Ges.m.b.H	Rakousko	Zemědělství	21 000	21 000
Riso Scotti SPA	Itálie	Zemědělství	11 000	10 500
Roncato Giovanni E Figli SAS	Itálie	Zemědělství	2 410	N/A
Gibside Holding B.V.	Nizozemsko	Zemědělství	2 411	4 200
Agrarius AG, ADS	Německo	Zemědělství	2 350	2 250
SPB Beteiligungsverwaltung GmbH	Rakousko	Lesnictví	11 000	N/A
FirstFarms	Dánsko	Zemědělství	N/A	3 800
Jihad El Khalil, Youness Laoun	Libanon	Zemědělství	6 000	2 998
Jihad El Khalil, Youness Laoun	Libanon	Zemědělství	N/A	24 000
Jihad El Khalil, Youness Laoun	Libanon	Zemědělství	4 012	3 878
ELKI Group	Nizozemsko	Zemědělství	3 500	3 044
Mediterranean Design INC,	Belize	Průmysl	5 423	N/A
Josef Anton Burmayer, Daniel Burmayer	Německo	Zemědělství	N/A	3 052
Dangro Invest A/S	Dánsko	Zemědělství	N/A	3 105
Paine and Partners	USA	Zemědělství	N/A	9 591

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Aktiva Beteiligungs AG	Německo	Zemědělství	N/A	N/A
Almos Alfons Mosel Handels GmbH	Německo	Zemědělství	5 170	3 356
Miriam Becher	Německo	Zemědělství	4 165	4 165
Agroeast GmbH	Rakousko	Zemědělství	4 014	3 798
Eurecna SpA, Finest SpA	Itálie	Zemědělství	1 931	1 782
Eurecna SpA, Finest SpA	Itálie	Obnovitelná energie	1 932	1 782
S&A International 2000 SRL	USA	Zemědělství	N/A	9 230
Societa Agricola San Giorgio SpA	Itálie	Zemědělství	N/A	3 944
Klemens Tönnies, MB Norus Agrar AG, Tönnies Außenhandels Beteiligungs GmbH, RKS Agrarbeteiligungs GmbH	Německo	Zemědělství	4 259	N/A
Aton GMBH	Německo	Zemědělství	7 496	N/A
Insight Investment	Velká Británie	Zemědělství	13 600	13 600
Jean Valvis	Švýcarsko	Zemědělství	N/A	7 845
Vargas 10 S.L.	Španělsko	Zemědělství	7 300	4 271
S.C. Sacom S.p.A.	Itálie	Zemědělství	N/A	4 139
S&A International 2000 SRL	USA	Zemědělství	5 770	N/A

Investor	Země původu investora	Účel investice	Aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	Aktuální využívaná rozloha (v ha)
Akkeron Group L.L.P.	Velká Británie	Zemědělství	N/A	5 517
Rabobank Group	Nizozemsko	Zemědělství	21 000	N/A

Příloha 7: Přehled zemí původu zahraničních investorů v Rusku

Stát	Počet smluv s rozlohou⁹⁰	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Kanada	2	1 488 294	38,7 %
Kazachstán	1	550 000	14,3 %
Kypr	4	503 600	13,1 %
Ukrajina	1	360 400	9,4 %
USA	1	250 000	6,5 %
Švédsko	7	181 800	4,7 %
Čína	3	165 000	4,3 %
Nizozemsko	2	100 000	2,6 %
Estonsko	2	80 282	2,1 %
Turecko	1	65 434	1,7 %
Velká Británie	1	45 000	1,2 %
Litva	1	40 000	1,0 %

⁹⁰ U Rumunska a Ukrajiny je v závorce uveden počet kontraktů, u kterých není známa jejich smluvní rozloha. U Ruska nikoliv, jelikož u všech kontraktů je tato rozloha uvedena.

Stát	Počet smluv s rozlohou⁹¹	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Jižní Korea	1	10 000	0,3 %
Dánsko	1	5 000	0,1 %
Celkem	28	3 844 810	100 %

Příloha 8: Přehled zemí původu zahraničních investorů na Ukrajině

Stát	Počet smluv s rozlohou⁹²	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Kypr	3 (0)	544 000	22,3 %
Lucembursko	2 (0)	514 000	21,1 %
USA	4 (2)	513 550	21,0 %
Nizozemsko	1 (0)	245 000	10,0 %
Rusko	1 (0)	220 000	9,1 %
Francie	1 (0)	120 000	4,9 %
Švýcarsko	1 (0)	80 000	3,3 %
Estonsko	1 (0)	52 462	2,1 %
Srbsko	1 (0)	50 000	2,0 %
Švédsko	2 (0)	43 700	1,8 %
Saudská Arábie	1 (0)	34 000	1,4 %

⁹¹ U Rumunska a Ukrajiny je v závorce uveden počet kontraktů, u kterých není známa jejich smluvní rozloha. U Ruska nikoliv, jelikož u všech kontraktů je tato rozloha uvedena.

⁹² V závorce je uveden i počet smluv, u kterých není evidována rozloha.

Stát	Počet smluv s rozlohou⁹³	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Singapur	1 (0)	12 300	0,5 %
Německo	1 (0)	8 000	0,3 %
Dánsko	3 (0)	4 280	0,2 %
Čína	0 (2)	0	0,0 %
Celkem	27	2 441 292	100 %

Příloha 9: Přehled zemí původu zahraničních investorů v Rumunsku

Stát	Počet smluv s rozlohou⁹⁴	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Dánsko	11 (3)	39 324	15,9 %
Rakousko	3 (0)	36 014	14,5 %
Itálie	6 (2)	34 123	13,8 %
Nizozemsko	3 (0)	26 911	10,9 %
Portugalsko	1 (0)	25 244	10,2 %
Německo	5 (2)	23 440	9,5 %
Velká Británie	1 (1)	13 600	5,5 %
Finsko	1 (0)	12 000	4,8 %
Libanon	2 (1)	10 012	4,1 %
Francie	2 (0)	8 501	3,4 %

⁹³ V závorce je uveden i počet smluv, u kterých není evidována rozloha.

⁹⁴ V závorce je uveden i počet smluv, u kterých není evidována rozloha.

Stát	Počet smluv s rozlohou⁹⁵	Celková aktuální rozloha dle smlouvy (v ha)	% z celkové aktuální rozlohy dle smlouvy
Španělsko	1 (0)	7 300	2,9 %
USA	1 (2)	5 770	2,3 %
Belize	1 (0)	5 423	2,2 %
Švýcarsko	0 (1)	0	0,0 %
Lucembursko	0 (1)	0	0,0 %
Celkem	51	247 662	100 %

⁹⁵ V závorce je uveden i počet smluv, u kterých není evidována rozloha.